

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PRÁVNICKÁ FAKULTA

Petr Lipowský

**PRÁVO NA PŘÍZNIVÉ ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ V
REGIONÁLNÍCH SYSTÉMECH OCHRANY LIDSKÝCH
PRÁV**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce:

3. 9. 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 4. 9. 2015

.....
Petr Lipowský

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval JUDr. Karolině Žákové, Ph.D., za ochotu ujmout se konzultování mé práce, za čas, který mi za tímto účelem poskytla, a za podnětné připomínky a poznámky k textu práce.

Obsah

Úvod	1
1 Exkurz do obecných souvislostí ochrany lidských práv	6
2 Vývoj vztahu mezi lidskými právy a ochranou životního prostředí na poli mezinárodního práva.....	10
2.1 Ochrana životního prostředí prostřednictvím některých tradičních hmotných lidských práv	12
2.2 Uznání a stabilizace tzv. procesních environmentálních práv	14
2.3 Snaha o uznání a zakotvení samostatného hmotného práva na příznivé životní prostředí	17
3 Vývoj práva na příznivé životní prostředí na regionální úrovni	26
3.1 Základní charakteristiky regionálních systémů ochrany lidských práv	26
I. Evropský systém ochrany lidských práv	28
II. Inter-americký systém ochrany lidských práv	32
III. Africký systém ochrany lidských práv	37
3.2 Činnost regionálních lidsko-právních orgánů týkající se ochrany životního prostředí	42
I. Environmentální judikatura Evropského soudu pro lidská práva	42
A Hmotná práva	44
B Procesní práva	68
II. Činnost inter-amerických lidsko-právních orgánů (Komise a Soud) ve věcech životního prostředí.....	75
A Hmotná práva	77
B Procesní práva	83
III. Činnost Africké komise pro práva člověka a národů ve věcech životního prostředí.....	88
Závěr	96
Seznam zkratk	101
Seznam literatury.....	103
Seznam příloh.....	115
Příloha č. 1	115
Abstrakt	118

Abstract.....	118
Summary.....	119
Klíčová slova.....	121
Keywords.....	121

„Žijeme v éře lidských práv. To neplatí pro oblast ochrany životního prostředí o nic méně než pro jakoukoli jinou oblast. Škoda způsobená jednotlivcům nebo společnostem poškozeným životním prostředím – od znečištěné pitné vody po mizející přírodní druhy – je ve stále rostoucí míře vnímána jako porušení jejich práv.“¹

¹*„We live in an area of human rights. This is no less true of environmental matters than of any other field. The harm caused to individuals and communities by degraded environments – from unsafe drinking water to disappearing wildlife – is increasingly seen by many people as a question of their “rights” being violated (KRAVCHENKO, S., BONINE, J. E. Human rights and the environment: cases, law and policy. Durham, NC: Carolina Academic Press, 2008, s. 3, překlad autora).*

Úvod

V posledních desetiletích došlo (v souladu se zhoršujícím se stavem životního prostředí) k postupnému nalézání vztahů mezi lidskými právy a právem životního prostředí, resp. k využívání lidských práv za účelem ochrany životního prostředí. Na neudržitelný vztah průmyslové společnosti k přírodě upozorňovali někteří ekologové již v 19. století, nicméně až v 60. letech 20. století dochází k formování moderního environmentálního hnutí. V této době již vzrůstá vědecká znalost ohledně příčin a důsledků změn životního prostředí (přestože v řadě případů nadále panuje vědecká nejistota), vycházejí vlivné publikace jako *Tiché jaro* od Rachel Carsons či *Meze růstu* od manželů Meadowsových,² vzniká řada mezinárodních organizací, jež upozorňují na rizika negativních změn životního prostředí a objevují se stále silnější hlasy vyžadující změnu vztahu lidstva k přírodě.³ Společnost si totiž začíná uvědomovat, že problémy životního prostředí mají závažné následky (nejen) pro lidský život, přičemž mohou ohrozit samotnou existenci lidstva na Zemi.⁴

Tento vývoj událostí nutí státy, aby problémy životního prostředí začaly smysluplně řešit. Vzhledem k tomu, že místní problémy nelze často oddělit od regionálních a globálních podmínek životního prostředí vyžaduje ochrana životního prostředí mezinárodní spolupráci. Biosféra Země je totiž složena ze vzájemně propojených a závislých součástí, které nerespektují politické hranice.⁵ Současný model globalizované konzumní společnosti se přitom pohybuje ve zdánlivě začarovaném kruhu. Nadměrná spotřeba (plýtvání) ohrožuje živé i neživé zdroje, vzrůstající znečišťování přispívá ke změnám klimatu a ke zhoršování stavu životního prostředí, přičemž vzrůstající počet obyvatel Země způsobuje stále zvyšující se poptávku po zdrojích a vytváří takový stupeň znečištění, který překračuje asimilační schopnosti

²Autory knihy *Meze růstu* byli nejen Dennis a Donella Meadows, ale též William W. Behrens III a Jorgen Randers.

³COLLINS, L. Are We There Yet? The Right to Environment in International and European Law, *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, 2007, roč. 3, č. 2, s. 123-124.

⁴ATAPATTU, S. The Right to a Healthy Life or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law, *Tulane Environmental Law Journal*, 2002-2003, roč. 16, s. 68-69.

⁵Vzrůstající globalizace a mezinárodní charakter lidských činností působí řadu problémů jako např. rozšiřování nepůvodních druhů a znečišťujících látek v důsledku mezinárodního pohybu osob a zboží (ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 1).

Země. Jinými slovy důsledky lidského působení vedou k rapidním změnám životního prostředí a globálním problémům jako je právě změna klimatu nebo ztráta biodiverzity, které následně ohrožují samotné lidstvo. Zásadním problémem pak je zejm. správné fungování ekosystémů, které zajišťují a poskytují lidstvu základní podmínky pro život, jako je potrava, voda, přírodní zdroje, regulace klimatu, vody, eroze a nemocí, vstřebání odpadů a jejich ošetření, či duševní uspokojení a odpočinek.⁶

Nutnost řešení problémů životního prostředí vedla až k současným debatám o právu každého jednotlivce na příznivé životní prostředí. Co se týče praxe, jsou závažné problémy životního prostředí řešeny zejména prostřednictvím mezinárodního práva životního prostředí, přičemž tradičním modelem spolupráce je uzavírání mezinárodních smluv za účelem ochrany vybraných složek či součástí životního prostředí (tzv. *piece meal approach*).⁷ Vzhledem k obtížnosti v dosažení shody na znění závazných smluv je přitom klasickým průběhem přijímání závazků nejprve jejich zakotvení v podobě doporučujícího *soft law* a v případě širšího akceptování následný přechod do závazné formy *hard law* v podobě mezinárodní úmluvy či mezinárodního obyčeje.⁸ Nárůst počtu mezinárodních smluv ve 2. polovině 20. století (zejm. po Stockholmské konferenci) svědčí o vůli mezinárodního společenství řešit problémy životního prostředí. Praktický efekt těchto smluv avšak není často dostačující. Typickým znakem mezinárodního práva je totiž neexistence centrální autority, jež by vydávala závazné právní normy a v mnoha případech též orgánů, které by mohly závazně rozhodnout o porušení práva. Na vzniku a hodnocení dodržování práva se tak podílejí samotné státy, přičemž dodržování norem je vynucováno zejm. na základě

⁶Lidstvo v posledních 50 letech změnilo Zemské ekosystémy rychleji a ve větší míře, než kdykoliv předtím zejm. za účelem zajištění zvyšující se poptávky po jídle, vodě a nerostných zdrojích (podrobněji Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and Human Well-Being: Synthesis* [online], Washington, DC: Island Press, 2005.

Dostupné na: <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>, [cit 20-08-1521].

⁷MÜLLEROVÁ, H. Aktuální otázky zakotvení lidského práva na životní prostředí v mezinárodním právu, *Acta Universitatis Carolinae*, 2011, iuridica 3, s. 19.

⁸COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 125.

diplomatického tlaku států.⁹ Vzniká tak otázka, jak dále přispět k omezení poškozování životního prostředí a ochraně jednotlivých lidských bytostí.

Přibližně od 80. let 20. století začaly být v této souvislosti využívány do té doby netypické nástroje, a to nástroje ochrany lidských práv (tzv. *rights based approach*),¹⁰ které nyní klasické mezinárodněprávní nástroje ochrany životního prostředí doplňují. V praxi dochází k překládání případů na porušení lidských práv v důsledku závažných zásahů do životního prostředí, na základě nichž začínají mezinárodní orgány kontroly lidských práv (za probíhající diskuze o mezinárodním zakotvení samostatného práva na příznivé životní prostředí) docházet k závěru, že určitá kvalita životního prostředí je předpokladem pro výkon některých lidských práv, jako je např. právo na život, či zdraví. Na regionální úrovni pak dokonce dochází k výslovnému zakotvení práva na příznivé životní prostředí v inter-americkém a africkém systému ochrany lidských práv.

Jeden z hlavních důvodů, který vedl k zahrnutí problematiky ochrany životního prostředí do sféry mezinárodní ochrany lidských práv, lze hledat v možnosti obracet se na zavedené kontrolní mechanismy ochrany lidských práv.¹¹ A jelikož žádný světový soud pro lidská práva neexistuje, byly a jsou těmito mechanismy právě **regionální mechanismy ochrany lidských práv** (tj. evropský, inter-americký a africký mechanismus ochrany lidských práv), které jako jediné disponují zvedenými soudními a kvazisoudními orgány ochrany lidských práv s možností podávání individuálních stížností. Právě možnost individuálních stížností, jež identifikují problémy a přispívají k jejich řešení, pak vedla k relativně rozsáhlému souboru aktů různé povahy, od nezávazných hodnotících zpráv po závazná rozhodnutí, jež potvrzují vztah mezi kvalitou životního prostředí a ochranou lidských práv a v tomto smyslu konkretizují povinnosti států ve vztahu k ochraně životního prostředí.

⁹LHOTSKÝ, J. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: Kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*, Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 11.

¹⁰Srovnej např. COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 124, ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 55, či SHELTON, D. *Environmental Rights and Brazil's Obligations in the Inter-American Human Rights System*, *The George Washington International Law Review*, roč. 40, č. 3, s. 735.

¹¹Viz COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 125, ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5 s. 281, či ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 70.

Otázka do jaké míry se mohou jednotlivci prostřednictvím jim garantovaných práv dovolávat určité kvality životního prostředí na mezinárodní úrovni, se zaměřením na regionální mechanismy ochrany lidských práv je předmětem dalšího výkladu. Práce je přitom strukturována tak, že samotné analýze relevantní činnosti regionálních orgánů předcházejí kapitoly věnované souvisejícím otázkám tématu. První kapitola přinese stručný náhled do některých aspektů obecných souvislostí ochrany lidských práv. Druhá kapitola pojednává o mezinárodním vývoji vztahu mezi ochranou lidských práv a ochranou životního prostředí, jenž vedl k formulaci třech základních lidsko-právních modelů ochrany životního prostředí, včetně snahy o uznání a zakotvení samostatného hmotného práva na příznivé životní prostředí. Ve třetí kapitole následuje analýza vývoje práva na příznivé životní prostředí na regionální úrovni se zaměřením na regionální systémy ochrany lidských práv a jejich činnost týkající se ochrany životního prostředí.

Na úvod je vhodné upřesnit některé pro práci základní pojmy.

Antropocentrismus = Filozofický postoj, dle něhož jsou lidské bytosti středem či nejvýznamnějšími entitami vesmíru. Dle antropocentrismu jsou lidské bytosti oddělené od přírody a nadřazené přírodě. Zatímco tedy lidský život má vnitřní hodnotu, jiné entity jako zvířata, rostliny a přírodní zdroje jsou pouze prostředky, které mohou být využívány ve prospěch lidstva.¹²

Ekocentrismus = Ekocentrismus představuje alternativu vůči antropocentrickému postoji, jelikož se zaměřuje na ochranu přírodních entit, jako jsou přírodní druhy, krajina a ekosystémy, které mají vlastní vnitřní hodnotu, pro niž by měli být chráněni.¹³

Životní prostředí = S ohledem na neexistenci globální úmluvy, která by zakotvovala právo na příznivé životní prostředí, neexistuje ani jednotná definice životního prostředí. Většina z navrhovaných definic je však antropocentrická. Např. Mezinárodní soudní dvůr (ICJ) uvedl, že „*životní prostředí představuje místo pro*

¹²Viz <http://www.britannica.com/topic/anthropocentrism>, [cit. 2015-08-16].

¹³Viz http://home.sandiego.edu/~kaufmann/hnrs379/Ecocentrism_SAGE.pdf, [cit. 2015-08-16].

*život, kvalitu života a samotné zdraví lidstva včetně budoucích generací.*¹⁴ V českém právním řádu je definice životního prostředí obsažena v § 2 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, dle něhož je životním prostředím „*vše, co vytváří podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.*“

Právo na příznivé životní prostředí = „Příznivé“ je v českém právním prostředí zažité adjektivum pro označení určité kvality životního prostředí. V mezinárodních instrumentech a odborné literatuře se naopak objevuje celá řada odlišných adjektiv, která mají stejný cíl, tj. vyjádřit úroveň požadované kvality životního prostředí. Mezi nejčastěji používaná adjektiva náleží: zdravé, čisté, udržitelné, bezpečné, či ekologicky vyvážené.¹⁵ Někdy se dokonce objevuje pojem právo na životní prostředí bez jakéhokoliv adjektiva. V této práci se, vycházející z české právní úpravy, přidržuji pojmu „příznivé“, leč pokud je při rozboru mezinárodních instrumentů použit i jiný termín, myslí se tím vždy právo na životní prostředí určité kvality. Z důvodu zavedenosti pojmu v českém právním prostředí byl pojem „právo na příznivé životní prostředí“ použit v názvu práce, přestože např. evropský systém ochrany lidských práv výslovně právo na příznivé životní prostředí nezakotvuje. Tato skutečnost totiž nebrání Evropskému soudu pro lidská práva, aby poskytoval ochranu určité kvalitě životního prostředí prostřednictvím extenzivního výkladu jiných lidských práv. O tom ale více v následujících částech práce.

¹⁴ „[T]he environment... represents the living space, the quality of life and the very health of human beings, including generations unborn.“ (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, posudkové stanovisko Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996, bod 29, překlad autora).

¹⁵ Například Nickel píše o „*bezpečném*“ životním prostředí, ústava Portugalska hovoří o „*zdravém a ekologicky vyváženém*“ životním prostředí, přičemž na mezinárodní úrovni je hojně užívaným termínem „*udržitelné*“ životní prostředí. Na regionální úrovni pak Africká charta práv člověka a národů hovoří o „*obecně uspokojivém životním prostředí, jež je příznivé pro rozvoj všech národů*“, zatímco Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv zmiňuje „*zdravé*“ životní prostředí.

1. Exkurz do obecných souvislostí ochrany lidských práv

Úvod – filozofické pozadí lidských práv

Účelem této kapitoly není předložit detailní rozbor vývoje základních lidských práv, leč nastínit jen některé aspekty, které mají význam pro následující výklad. Na úvod je vhodné připomenout, že vývoj lidských práv je provázen neukončeným sporem mezi zastánci přirozeného a pozitivního práva o původu lidských práv, tj. zda jsou lidská práva vlastní každé lidské bytosti již z důvodu její lidské přirozenosti,¹⁶ nebo zda jsou udělena z vůle státu.¹⁷ Příslušnost k té či oné koncepci pak ovlivňuje podstatu argumentace týkající se existence práva na příznivé životní prostředí na mezinárodní scéně (viz závěr kapitoly Vývoj vztahu mezi lidskými právy a ochranou životního prostředí na poli mezinárodního práva). Co se týče otázky, která z těchto koncepcí je v praxi rozhodující, lze poznamenat, že proces mezinárodního uznání lidských práv je charakteristický prolínáním teorie přirozeného a pozitivního práva. Lidská práva tedy čerpají z představ spravedlnosti v souladu s přirozenoprávní tradicí. Leč zatímco někteří zastánci přirozenoprávní koncepce mohou mít tendenci nazývat pouhé požadavky či přání základními lidskými právy, zastánci pozitivního práva se shodnou na tom, že rozhodujícím prvkem pro přesvědčivou argumentaci o existenci určitého lidského práva zůstává skutečná praxe států.¹⁸ Ostatně jak tvrdí Handl: „činy hovoří hlasitěji, nežli slova“¹⁹ a bez skutečné praxe je tvrzené lidské právo, právem pouze na papíře.

¹⁶Dle teorie přirozenoprávní nejsou důvodem existence lidských práv oficiální prameny práva, v důsledku čehož lidská práva mohou existovat bez ohledu na to, co říká právo pozitivní. Tato teorie se totiž odvolává na určitou mimořádnou mimoprávní vyšší autoritu (např. boha či teorie spravedlnosti) a vychází z předpokladu, že určité činy jsou vždy natolik špatné, že nezáleží na tom, co říká pozitivní právo.

¹⁷Dle teorie pozitivního práva je právem to, co je obsaženo v platných právních normách, tj. ve státem uznaných pramenech práva. Výlučnou právotvornou autoritou je tedy stát na rozdíl od mimoprávních zdrojů v případě přirozeného práva.

¹⁸Srovnej ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 203-207 a HANDL, G. Human Rights and Protection of the Environment: A Mildly „Revisionist“ View. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 34-36.

¹⁹„[D]eeds speak louder than words“ (HANDL, G., op. cit. sub 18, s. 35, překlad autora).

Ochrana lidských práv na univerzální úrovni

Letným pohledem do historie zjistíme, že ucelený mezinárodní systém lidských práv vznikl až v důsledku nechvalně známých událostí a krutostí, k nimž došlo v průběhu 2. světové války. V roce 1948 byla přijata formálně nezávazná Mezinárodní deklarace lidských práv (*Universal Declaration of Human Rights*, UDHR), jakožto univerzální minimální standard, jenž se postupem času stal součástí obyčejového mezinárodního práva.²⁰ Tato deklarace byla následována dvěma závaznými pakty, tj. Mezinárodním paktem o občanských a politických právech (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR)²¹ a Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*International Covenant on Economic, Social and Cultural rights*, ICESCR),²² jež byly podepsány roku 1966, ale vstoupily v účinnost až o deset let později.²³ Tyto pakty byly zamýšleny jako jeden dokument, leč v průběhu přijímacího procesu vznikl spor ohledně vztahu mezi občanskými a politickými právy a ekonomickými, sociálními a kulturními právy s ohledem na jejich povahu a odpovídající způsob implementace a kontroly.²⁴ Kompromisem tak byly dva samostatné pakty obsahující dvě „kategorie práv“ s odlišnými způsoby implementace a kontroly.

Co se týče implementace, mají být lidská práva dle ICCPR respektována (*respect*) a implementována bezprostředně (*immediately*), zatímco dle ICESCR státy „pouze“ uznávají (*recognize*) předmětná práva a implementují je postupně

²⁰Jelikož ochrana životního prostředí nebyla v této době prioritou, UDHR ji nezmiňuje.

²¹ICCPR ratifikovalo 168 států,

viz https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?chapter=4&src=treaty&mtdsg_no=iv-4&lang=en, [cit. 2015-08-23]

²²ICESCR ratifikovalo 164 států,

viz https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&lang=en, [cit. 2015-08-23].

²³UDHR a pakty bývají označovány jako Mezinárodní listina základních práv - *the International Bill of Rights* (viz např. ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 224). Ani jeden z paktů však stejně jako UDHR neupravuje ochranu životního prostředí, přestože v době jejich přijetí již nabývaly hlasy požadující jeho ochranu na síle.

²⁴USA a další západní státy odmítaly zahrnutí ekonomických, sociálních a kulturních práv do jednoho dokumentu spolu s občanskými a politickými právy z důvodu, že tato práva nejsou ve své podstatě právy, leč cíli, kterých má být dosaženo v závislosti na dostupnosti zdrojů. Jejich zahrnutí by tak bylo na škodu dobře zakotveným občanským a politickým právům (viz ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 231).

(*progressively*) v rozsahu dostupných prostředků (*to the maximum of its available resources*).²⁵

Pokud jde o kontrolu občanských a politických práv, byla na základě čl. 28 ICCPR svěřena Výboru pro lidská práva (*Human Rights Committee*, dále jen Výbor), jakožto nezávislému orgánu 18 expertů. Dle čl. 40 ICCPR se pak státy zavázaly podávat zprávy o opatřeních, které přijaly za účelem implementace svých smluvních závazků, k nimž Výbor předkládá své zprávy a obecné připomínky (*general comments*). Zprávy států, stejně jako obecné připomínky Výboru se však týkají pouze obecné situace stavu lidských práv v té které zemi a jejich účinnost proto nelze příliš přeceňovat.²⁶ Mimo to články 41 a 42 ICCPR upravují také proceduru mezistátních stížností (*communications*) o neplnění závazků podle ICCPR ze strany některého smluvního státu s tím, že Výbor může posuzovat takovou stížnost, jen pokud oba dotčené státy prohlásily, že tuto pravomoc Výboru přijímají (čl. 41 odst. 1). Následný postup, při splnění dalších podmínek, může vést nanejvýš k tomu, že Výbor vytvoří ad hoc smírčí komisi, která vydá zprávu obsahující věcná doporučení (čl. 42). Zajímavostí přitom je, že přes doporučující charakter závěrů smírčí komise nebyla vzhledem k citlivému charakteru tohoto institutu žádná mezistátní stížnost doposud podána.

Současně s ICCPR byl však přijat také Opční protokol (*Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights*, dále jen Opční protokol ICCPR), který byl ratifikován 115 smluvními státy ICCPR a který upravuje fakultativní proceduru projednávání individuálních stížností (*communications*). Podmínky přijatelnosti stížností jsou přitom vcelku příznivé, neboť jednotlivci musí vyčerpat všechny vnitrostátní nápravné prostředky, stížnost nesmí být anonymní, směřující ke zneužití práva, neslučitelná s ustanoveními Opčního protokolu ICCPR a nesmí o věci probíhat jiné mezinárodní řízení (čl. 1-5 Opčního protokolu ICCPR). Řízení před Výborem je důvěrné a písemné, přičemž jeho výsledkem může být názor Výboru (*view*), tj. právně nezávazný závěr, konstatující porušení práva a doporučující přijetí

²⁵Srovnej čl. 2 obou paktů.

²⁶ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010, s. 9.

vhodných opatření s tím, že na plnění těchto doporučení dohlíží sám Výbor (čl. 5 Opčního protokolu ICCPR).²⁷

Oproti tomu ICESCR zpočátku žádný kontrolní orgán nevytvářel. V souladu s čl. 16 ICESCR totiž kontrolní mechanismus spočíval v předkládání zpráv generálnímu tajemníkovi OSN, který je předával Hospodářské a sociální radě (*Economic and Social Council*, ECOSOC), jež však rezolucí ze dne 28. 5. 1985²⁸ vytvořila Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva (*The Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, dále jen CESCR) jakožto kontrolní smluvní orgán, který tuto pravomoc převzal. Od té doby CESCR ke zprávám vydává doporučení, jejichž plnění rovněž sám sleduje. V této souvislosti je však nutno zdůraznit, že státy s CESCR nespolupracují, neboť zprávy předkládají i s desetiletým zpožděním, nebo taky vůbec.²⁹

K posílení vymahatelnosti hospodářských, sociálních a kulturních práv tak má sloužit Opční protokol (*Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, dále jen Opční protokol ICESCR), který vstoupil v platnost 5. 5. 2013, a který dosud ratifikovalo 20 států, z nichž 8 států představuje členy Evropské unie. Dalších 26 států Opční protokol ICESCR alespoň podepsalo, Česká republika zatím neučinila ani to.³⁰ CESCR dle Opčního protokolu ICESCR může přijímat a projednávat jak individuální stížnosti, a to bez dalšího (čl. 2 Opčního protokolu ICESCR), tak mezistátní stížnosti (čl. 10 Opčního protokolu ICESCR), jež jsou však podmíněny prohlášením státu, že tuto pravomoc přijímá (tzv. *opt-in*), přičemž má také vyšetřovací pravomoci, pokud obdrží spolehlivou informaci o vážném nebo systematickém porušování práv, která je opět podmíněna příslušným prohlášením (čl. 11 Opčního protokolu ICESCR). Co se týče individuálních stížností, může ji podat jednotlivec, či skupina jednotlivců. Podmínky přijatelnosti jsou přitom stanoveny přísněji, než u občanských a politických práv, neboť stížnost musí být kromě jiného podána ve lhůtě jednoho roku od posledního vnitrostátního rozhodnutí (čl. 3 Opčního protokolu ICESCR) s tím, že CESCR se v souladu s čl. 4 nemusí zabývat stížnostmi,

²⁷Výbor přijímá ročně přes 2000 stížností, míra plnění závěrů Výboru však není příliš vysoká (viz Výroční zpráva Výboru pro lidská práva A/67/40/VOL.II).

²⁸Rezoluce Hospodářské a sociální rady 1985/17.

²⁹Viz zpráva Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva E/2014/22.

³⁰Podnět Rady vlády České republiky pro lidská práva k podpisu a ratifikaci Opčního protokolu k ICESCR však byl schválen na zasedání Rady vlády České republiky pro lidská práva dne 29. 6. 2015. V současnosti probíhá připomínkové řízení (stav k datu 4. 8. 2015).

jestliže podateli nebyla způsobena zřejmá újma (*clear disadvantage*). Je-li stížnost přijatelná, posuzuje ji CESCR na uzavřeném zasedání, přičemž je pro účely posuzování stížnosti zdůrazněn princip přiměřenosti (*reasonableness*) při realizaci práv s ohledem na širokou škálu možných opatření, jimiž mohou státy předmětná práva implementovat (čl. 8 Opčního protokolu ICESCR). Výsledkem řízení je opět názor CESCR (*view*), jenž obsahuje případná doporučení. Dohled nad plněním těchto doporučení, který zahrnuje povinnost příslušného státu informovat CESCR o přijetí příslušných opatření do 6 měsíců od přijetí závěru, je upraven v čl. 9 Opčního protokolu ICESCR. Co se týče nápadu těchto stížností, byly zatím podány přibližně 3 stížnosti za rok.³¹

Lze tedy shrnout, že absence závazného rozhodnutí a účinného kontrolního mechanismu vede na univerzální úrovni ke značné nevymahatelnosti práva. V souladu s činností Organizace spojených národů (OSN) na poli univerzálním však byla ochrana lidských práv zesílena též na poli regionálním, kde postupně začínají vznikat ucelené kontrolní mechanismy dodržování lidských práv, jež disponují soudními orgány, které mohou vydávat závazná rozhodnutí (více viz kapitola o regionálním vývoji práva na příznivé životní prostředí). Z pohledu tradičního mezinárodního práva tak dochází k velmi významnému vývoji, neboť lidská práva narušují tradiční princip státní suverenity tím, že chování státu vůči jednotlivcům je nadále pod vzrůstající mezinárodní kontrolou a jednotlivci se postupně stávají v omezené míře subjekty mezinárodního práva.³²

2. Vývoj vztahu mezi lidskými právy a ochranou životního prostředí na poli mezinárodního práva

Lidská práva a právo životního prostředí se od svého počátku vyvíjely jako dvě samostatné oblasti mezinárodního práva. Nicméně již přes 40 let (tj. zejm. po

³¹Viz www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/PendingCases.aspx, [cit. 2015-08-19].

³²Viz TAYLOR, E. P. From Environmental to Ecological Human Rights: A New Dynamic in International Law?. In: SHLETON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 392, či COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 125.

Stockholmské konferenci) vzrůstá na mezinárodní (i národní) scéně podpora pojímat problémy životního prostředí jako záležitosti lidských práv.³³ V praxi pak dochází k předkládání případů porušení tradičních lidských práv (tj. jiných, než práva na příznivé životní prostředí) v důsledku závažných zásahů do životního prostředí mezinárodním orgánům kontroly dodržování lidských práv, přičemž se současně vyvíjí a formuluje vztah mezi lidskými právy a ochranou životního prostředí. V souladu s doktrínou a činností lidsko-právních orgánů lze charakterizovat **3 základní modely lidsko-právního přístupu** k ochraně životního prostředí:

I. ochrana životního prostředí prostřednictvím některých tradičních hmotných lidských práv,

II. uznání a stabilizace tzv. procesních environmentálních práv,

III. snaha o uznání a zakotvení samostatného hmotného práva na příznivé životní prostředí.³⁴

Každý z těchto modelů bude popsán níže, přičemž jejich uplatnění bude do určité míry zřetelné též při detailnější analýze regionálních systémů ochrany lidských práv.³⁵

³³Srov. ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 118 a HANDL, G., op. cit. sub 18, s. 33.

³⁴Srovnej SHELTON, D., op. cit. sub 10, s. 733-737, ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 115, BOYLE, A. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment, *Fordham Environmental Law Review*, 2006-2007, roč. 18, s. 471-472, TAYLOR, E. P., op. cit. sub 32, s. 414., či COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 127-128.

³⁵Pro úplnost dodejme, že kromě těchto převažujících modelů vazeb mezi ochranou lidských práv a ochranou životního prostředí, existují i jiné koncepty jako např. *práva pro životní prostředí*, či *práva přírody*, která jsou založena na uznání vnitřní hodnoty přírody nezávisle na její užitečnosti pro člověka (viz např. STONE, C. Should Trees Have Standing? Towards Legal Rights for Natural Objects. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 127-128, NASH, F. R. The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics, In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 129, či PEDERSEN, W. O. European Environmental Human Rights and Environmental Rights: A Long Time Coming?, *Georgetown International Environmental Law Review*, 2008, roč. 21, č. 1, s. 2).

2.1. Ochrana životního prostředí prostřednictvím některých tradičních hmotných lidských práv

Podstatou prvního modelu je nepřímá ochrana životního prostředí prostřednictvím uplatňování zakotvených lidských práv (např. práva na život) v případě dostatečně závažného poškození životního prostředí. Vzhledem k tomu, že většina mezinárodních lidsko-právních úmluv byla přijata dříve, než se ochrana životního prostředí dostala do středu pozornosti mezinárodního společenství, neobsahují tyto úmluvy žádné zmínky o jeho ochraně. Základním prostředkem k využití tradičních lidských práv pro účely ochrany životního prostředí se tudíž stal takový způsob interpretace těchto práv, který reaguje na vzrůstající naléhavost problémů životního prostředí. Komentátoři hovoří o „reinterpretaci“, „rozšiřování“, „zelenání“ či o „nalézání environmentálních složek“ tradičních lidských práv, tj. o výkladu, který je rozšiřuje o environmentální rozměr. Collins pak navíc přidává pojem „environmentální deprivace lidských práv“ (deprivací rozumí porušení či zásah do stávajících lidských práv), jelikož dle ní nejde tolik o hledání nových složek existujících práv, jako spíše o jejich ekologicky důslednou interpretaci.³⁶

K porušení tradičních lidských práv v důsledku poškození životního prostředí nyní existuje bohatá judikatura na mezinárodní i národní úrovni, ať už jde o porušení práva na život, práva na zdraví, na respektování soukromého a rodinného života, či na užívání vlastnictví.³⁷ Možnosti environmentálního výkladu tradičních lidských práv budou tedy jasně zřetelné při analýze činnosti regionálních lidsko-právních orgánů. Nicméně již teď je nutné zdůraznit, že ochrana životního prostředí prostřednictvím tohoto přístupu je limitována právě porušením některého ze zakotvených lidských práv. Jestliže se tedy nepodaří prokázat, že příslušné lidské právo bylo skutečně porušeno

³⁶Srov. COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 127, BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 473, TAYLOR, E. P., op. cit. sub 32, s. 414 a 420, či ANDERSON, R. M. *Human Rights Approaches to Environmental Protection: An Overview*. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 136.

³⁷Např. Inter-americká komise pro lidská práva shledala spojení mezi ochranou života a zdraví a závažnými zásahy do životního prostředí Yanomamských indiánů ve věci *Yanomami Community v. Brazil*, rezoluce Inter-americké komise pro lidská práva č. 12/85 ze dne 5. března 1985. Evropský soud pro lidská práva rozhodl o porušení práva na respektování soukromého a rodinného života v důsledku průmyslového znečištění životního prostředí např. ve věci *Fadeyeva v. Russia*, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 9. června 2005, stížnost č. 55723/00.

v přímé souvislosti se závažným poškozením životního prostředí, bude stížnost neúspěšná.³⁸ Určitým limitem tohoto přístupu tak může být i skutečnost, do jaké míry je ten který soudce nakloněn rozšiřujícímu výkladu práv ve prospěch ochrany životního prostředí.

Specifická judikatura se pak vyvinula zejm. v rámci inter-amerického a afrického systému ochrany lidských práv ve vztahu k domorodým národům (*indigenous peoples*). Ochrana životního prostředí, resp. území a přírodních zdrojů, které tradičně užívají, je totiž zásadní pro zachování jejich tradičního způsobu života a tudíž pro zachování jejich existence jako svébytných lidských společenství.³⁹ Tato skutečnost je reflektována rovněž na poli mezinárodního práva, kde domorodé národy postupně získaly postavení zvláštních subjektů, kterým jsou přiznána specifická práva chránící jejich tradiční způsob života, který je spojen s jejich životním prostředím. Tato práva jsou přitom kolektivní povahy (jejich nositelem je lidské společenství jako celek) a jsou tak svou povahou odlišná od individuálních práv jednotlivých příslušníků společenství. Nicméně vzhledem k tomu, že kolektivní práva domorodých národů jakožto zvláštních subjektů mezinárodního práva nelze zatím považovat za stabilizovaná⁴⁰ vyvinuly se v mezinárodní praxi za účelem ochrany tradičního území a zdrojů domorodých národů „*dvě další argumentační linie, a to argumentace kulturními právy příslušníků menšin a argumentace vlastnickým právem, jemuž je v případě domorodých národů přiznávána kolektivní povaha.*“⁴¹

³⁸Tak např. osoba dotčená znečištěním musí prokázat, že její právo na zdraví či soukromý život bylo porušeno právě v důsledku tohoto znečištění, což nemusí být zrovna jednoduché (srov. ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 98-99).

³⁹Viz ŽÁKOVSKÁ, K. Práva domorodých národů jako nástroj ochrany životního prostředí. In: ŠTURMA, P., ŽÁKOVSKÁ, K. a kol. *Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2014, s. 69 a rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 31. srpna 2001, bod 149.

⁴⁰Kolektivní práva domorodých národů jsou výslovně zakotvena v Úmluvě ILO č. 169 z roku 1989, jejímiž smluvními stranami je jen malý počet států, a v Deklaraci práv domorodých národů z roku 2007, která je však nezávazná. Ani jeden z těchto nástrojů pak nezakotvuje účinný kontrolní mechanismus s možností přezkumu porušení práv.

⁴¹ŽÁKOVSKÁ, K., op. cit. sub 39, s. 77. Více k ochraně domorodých národů viz inter-americký a africký systém ochrany lidských práv.

2.2. Uznání a stabilizace tzv. procesních environmentálních práv

Tzv. procesní environmentální práva zahrnují přístup k informacím, účast na rozhodování a právo na soudní ochranu v záležitostech životního prostředí. Tato práva představují spojení lidských práv, demokratických hodnot a ochrany životního prostředí.⁴² V literatuře přitom převládá přesvědčení, že přístup založený na účasti informované společnosti je příslibem ochrany životního prostředí prostřednictvím demokratických postupů a informované diskuze, jelikož tímto způsobem lze dosáhnout rozhodnutí, která budou ohleduplnější k životnímu prostředí.⁴³ Rachel Carsons ve své knize *Silent Spring* zdůraznila požadavek účasti informované veřejnosti na rozhodování o otázkách životního prostředí takto: „*Naléhavě potřebujeme konec... falešným slibům a oslazování těžko stravitelných faktů... Veřejnost musí rozhodnout, zda si přeje pokračovat současnou cestou a může tak učinit pouze při plné znalosti faktů... Povinnost snášet [environmentální rizika], nám dává právo znát.*“⁴⁴ Zmíněná trojice práv je přitom logicky propojena. Přístup k informacím týkajících se životního prostředí je totiž nezbytnou podmínkou pro zapojení veřejnosti do rozhodování a kontrolu vládních i soukromých činností. Zapojení do rozhodování je předpokladem pro možnost ovlivnění vlastní budoucnosti a soudní ochrana je předpokladem pro možnost zjednání nápravy v případě porušení těchto, či jiných práv.

Na mezinárodní (i národní) úrovni se ve vztahu k procesním environmentálním právům vyvinula specifická právní úprava.

V rámci *soft law* instrumentů mezinárodního práva našla tato práva své vyjádření např. v rezoluci Valného shromáždění OSN č. 42/186, v zásadě č. 23 Světové charty přírody, či v Principu č. 10 Deklarace o životním prostředí a rozvoji, která byla přijata na mezinárodní konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji, konané v roce 1992 v Rio de Janeiro.

⁴²HANDL, G., op. cit. sub 18, s. 54.

⁴³Srov. SHELTON, D. Environmental Rights. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 131, TAYLOR, E. P., op. cit. sub 32, s. 419-421, HANDL, G., op. cit. sub 18, s. 53-55, či ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 90.

⁴⁴„*We urgently need an end to... false assurances, to the sugar coating of unpalatable facts... The public must decide whether it wishes to continue on the present road, and it can only do so when in full possession of the facts... The obligation to endure gives us the right to know*“ (citováno dle COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 129, překlad autora).

V rámci *hard law* instrumentů mezinárodního práva jsou procesní environmentální práva zakotvena např. v Úmluvě o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice (Espoo úmluva), která byla v roce 1991 sjednána Evropskou hospodářskou komisí OSN ve finském Espoo a vstoupila v platnost roku 1997. Cílem Espoo úmluvy je přijetí všech vhodných a účinných opatření k prevenci, snížení a omezení vážných negativních vlivů relevantních činností přesahujících hranice států na stav životního prostředí. Povinností smluvních států pak je, aby zajistily provádění vyhodnocování vlivů těchto činností na životní prostředí (*environmental impact assessment*, tzv. *EIA*), a to v co nejranějším stádiu jejich přípravy. Smluvní strany by přitom měly informovat veřejnost v dotčené oblasti a poskytnout příležitost zapojení na rozhodování v rámci procesu vyhodnocování vlivů s tím, že v konečném rozhodnutí musí vzít v úvahu výsledky tohoto vyhodnocení včetně vyjádření dotčených osob.

Za přelomový dokument pak bývá označována Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí (známá jako Aarhuská úmluva), kterou roku 1998 podepsalo 35 států a Evropské společenství v dánském Aarhusu a která vstoupila v platnost roku 2001.⁴⁵ Úmluva totiž vykazuje řadu jedinečných znaků. Za prvé, text Aarhuské úmluvy reflektuje řadu lidsko-právních dokumentů, přičemž je tato úmluva jako vůbec první mezinárodní dokument založena na lidsko-právním přístupu k ochraně životního prostředí. Za druhé, na přípravě Aarhuské úmluvy se ve značné míře podílely nevládní organizace s tím, že samotná úmluva počítá s jejich dalším zapojením (viz např. čl. 2 odst. 5, či kontrola dodržování Úmluvy). Navíc Komise pro kontrolu dodržování Aarhuské úmluvy (*Compliance Committee*), jež byla zřízena na základě čl. 15, rovněž představuje nový krok v rámci dodržování mezinárodních smluv týkajících se životního prostředí.⁴⁶

Kromě toho by se mohlo na první pohled zdát, že Aarhuská úmluva obsahuje hmotné právo na příznivé životní prostředí (viz preambule úmluvy a cíl úmluvy v čl. 1).

⁴⁵Smluvními stranami Aarhuské úmluvy, je 47 států, které zahrnují celou Evropu, včetně Evropské unie a středoasijské státy bývalého Sovětského bloku, viz https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27&lang=en, [cit. 2015-08-22].

⁴⁶ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 408, PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 26, 27, 32.

Je však nutno zdůraznit, že opak je pravdou. Hmotné právo na příznivé životní prostředí je totiž úmluvou sice předpokládáno, avšak samotný obsah úmluvy je striktně procesní, tj. limitovaný na právo na informace o životním prostředí (čl. 4, 5), právo na účast veřejnosti na rozhodování (čl. 6, 7, 8) a přístup k právní ochraně (čl. 9) v otázkách životního prostředí, jež tvoří 3 základní pilíře či věcné okruhy úmluvy, které mají přispívat k dosažení příznivého životního prostředí.⁴⁷ Význam Aarhuské úmluvy z pohledu mezinárodní ochrany lidských práv pak spočívá také v tom, že přispěla k rozšíření procesních environmentálních práv, jelikož její úprava do určité míry ovlivnila rozhodovací činnost regionálních kontrolních mechanismů.⁴⁸

Souhrnně lze tedy říci, že procesní environmentální práva jsou obsažena v instrumentech *soft law*, v závazných úmluvách přijatých v evropském regionu, a do jisté míry i v rozhodovací činnosti orgánů ochrany lidských práv. Na nebezpečí, které spočívá v přílišné důvěře ve fungování zapojení veřejnosti do rozhodovacích procesů jako pojistky pro ochranu životního prostředí však upozorňuje např. *Shelton* a demonstruje jej na případu *Zander v. Sweden*,⁴⁹ ve kterém stěžovatelé brojili proti znečištění jejich pitné vody kyanidem ze sousedící skládky. Obec totiž reagovala tak, že v souladu se stanovenými procedurami, zvýšila povolenou úroveň kyanidu v dodávkách vody, v důsledku čehož bylo povolení pro skládku obnoveno a rozšířeno, kdežto žádost na ochranu pitné vody zamítnuta.⁵⁰ Procesní práva samotná tedy nemohou zajistit dostatečnou ochranu životního prostředí, leč jsou (pouze) jedním z prostředků k dosažení jeho ochrany.

⁴⁷Viz též BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 477, COUNCIL OF EUROPE, *Manual on Human Rights and the Environment* [online], 2. vyd., Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2012, s. 12. Dostupné na: http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DH_DEV_Manual_Environment_Eng.pdf, [cit. 2015-08-22].

⁴⁸Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Tătar v. Romania* ze dne 27. ledna 2009, stížnost č. 67021/01, zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 40/04 ze dne 12. října 2004 ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize* a rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů o stížnosti č. 155/96 ze dne 27. října 2001 ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria*.

⁴⁹Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Zander v. Sweden* ze dne 25. listopadu 1993, stížnost č. 14282/88.

⁵⁰SHELTON, D. Developing substantive environmental rights, *Journal of Human Rights and the Environment*, roč. 1, č. 1, 2010, s. 91.

2.3. Snaha o uznání a zakotvení samostatného hmotného práva na příznivé životní prostředí

Posledním modelem lidsko-právního přístupu ochrany životního prostředí na mezinárodní úrovni je probíhající snaha o zakotvení hmotného práva na příznivé životní prostředí, tedy samostatného lidského práva, které není závislé na již existujících lidských právech. V odborné literatuře byla zachycena řada argumentů, které hovoří pro i proti zakotvení tohoto práva. Z tvrzených výhod lze zmínit usnadnění pozice dotčených osob, které by nemusely prokazovat porušení jiného lidského práva v důsledku poškození životního prostředí, či skutečnost, že by právo na příznivé životní prostředí bylo méně antropocentrické, než současná lidská práva a těžila by z něj do určité míry celá společnost a nakonec fakt, že by ochrana životního prostředí byla povýšena na základní hodnotu společnosti, což by jí dodalo větší váhy při konfrontaci s jinými lidskými právy a ekonomickými zájmy.⁵¹ K častým výtkám proti existenci tohoto práva naopak náleží inherentní vágní definice tohoto práva, inherentní antropocentrismus, nepřislusnost soudů rozhodovat o tom, co je příznivé životní prostředí, nevhodnost transformace komplexních problémů životního prostředí do formy lidského práva, či nadbytečnost tohoto práva.⁵² Zmiňované problémy spojené se zakotvením práva na příznivé životní prostředí se pak zrcadlí ve vývoji tohoto práva na mezinárodní úrovni.

S různými formulacemi práva na příznivé životní prostředí se můžeme setkat v celé řadě instrumentů mezinárodního práva přijatých od 70. let 20. století, přičemž se jedná zejména o instrumenty *soft law*. Myšlenka spojení mezi ochranou životního prostředí a lidskými právy se na mezinárodní scéně objevila již v roce 1968, kdy Valné shromáždění vydalo rezoluci 2398 (Problémy životního prostředí), která identifikuje vztah mezi určitou kvalitou životního prostředí a užíváním lidských práv.

⁵¹Viz BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 507, ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 99, SHELTON, D., op. cit. sub 43, s. 132-133, či PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 3.

⁵²Podrobněji TAYLOR, E. P., op. cit. sub 32, s. 427-438, SHELTON, D., op. cit. sub 43, s. 132-133, NICKEL, W. J. The Human Right to a Safe Environment: Philosophical Perspectives on Its Scope and Justification. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 17-20, ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 111-116, HANDL, G., op. cit. sub 18, BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 155an., či RODRIGUEZ-RIVERA, E. L. Is the Human Right to Environment Recognized under International Law? It Depends on the Source, In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 141-144.

Tato myšlenka je nadále rozvíjena v Deklaraci Konference OSN o životním prostředí (tzv. Stockholmská deklarace), jež byla přijata na první globální konferenci OSN o životním prostředí v roce 1972 ve Stockholmu. Preambule Deklarace *inter alia* zmiňuje, že „*přírodní i člověkem vytvořené prostředí je nepostradatelné pro blaho člověka a užívání základních lidských práv.*“⁵³ Princip č. 1 pak prohlašuje, že „*člověk má základní právo na svobodu, rovnost a přiměřené podmínky života, v životním prostředí takové kvality, která umožňuje život v důstojnosti a blahobytu, a nese s plnou vážností odpovědnost za ochranu a zlepšování životního prostředí pro současné a budoucí generace.*“⁵⁴ Co se týče doktríny, shoduje se většina komentátorů v tom, že tato kompromisní formulace sice nezakotvuje nové lidské právo na příznivé životní prostředí, leč má přesto značný význam, jelikož státy poprvé na úrovni globální konference uznávají, že určitá kvalita životního prostředí je nezbytná pro užívání základních lidských práv.⁵⁵ Po Stockholmské deklaraci navíc vzrůstá počet států, které zařazují ochranu životního prostředí do svých právních řádů s tím, že tak často činí v lidsko-právních termínech.⁵⁶

Dalším milníkem ve vývoji mezinárodního práva životního prostředí byla Světová charta přírody, která byla přijata ve formě rezoluce Valného shromáždění OSN v roce 1982. Ačkoliv právo na příznivé životní prostředí rovněž nezakotvuje, je tato charta unikátní, jelikož klade důraz na jedinečnost každé formy života bez ohledu na její význam pro člověka, a překonává tak jinak běžný antropocentrický přístup ve prospěch přístupu ekocentrického.

⁵³ „*Both the natural and man-made environment are essential to his well-being and to the enjoyment of basic human rights.*“ (překlad autora).

⁵⁴ „*Man has the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality that permits a life of dignity and well-being and he bears a solemn responsibility to protect and improve the environment for present and future generations.*“ (překlad autora).

⁵⁵ Např. PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 6-7, či ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 74, Boyle připouští, že toto široké prohlášení mohlo poskytnout základ pro rozpracování práva na příznivé životní prostředí, avšak jeho skutečný světový vliv byl velmi nízký - BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 473. Naproti tomu Collins dovozuje, že Stockholmská deklarace právo na příznivé životní prostředí zakládá, když odkazuje na přípravný výbor, který při tvorbě textu prohlásil, že jeho návrh se zakládá na uznání práva jednotlivce na adekvátní životní prostředí - COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 132.

⁵⁶ Přes 100 zemí světa zmiňuje ochranu životního prostředí ve své ústavě, přičemž 56 z nich výslovně garantuje právo na životní prostředí určité kvality. Způsob zakotvení, resp. formulace tohoto práva se však značně liší, přičemž pouze v některých státech je toto právo bezprostředně vymahatelné (srovnej SANDS, P. *Principles of International Environment in Law*. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 149 a MÜLLEROVÁ, H., op. cit. sub 7, s. 21).

Významným dokumentem byla též zpráva Světové komise pro životní prostředí a rozvoj (tzv. Komise Brundtlandové)⁵⁷ z roku 1987 nazvaná *Our Common Future*, která poprvé formulovala *princip udržitelného rozvoje* za účelem usmíření debaty o ochraně životního prostředí a ekonomickém rozvoji.⁵⁸ Součástí této zprávy byl též návrh právních principů, přičemž Princip 1 prohlašuje, že „každá lidská bytost má základní právo na životní prostředí vhodné pro její zdraví a pohodu.“⁵⁹ Nicméně přestože zpráva měla značný vliv pro uznání konceptu udržitelného rozvoje, navrhované principy neobdržely příliš pozornosti a zůstaly tak pouze nerealizovanými návrhy.

Haagská deklarace o životním prostředí z roku 1989 podporuje „právo žít důstojně v životashopném prostředí“⁶⁰ a rozeznává odpovídající „povinnost zachovat světový ekosystém.“⁶¹

V rezoluci 45/94 z roku 1990 pak Valné shromáždění OSN v bodu 1 uznalo, že „každý jednotlivec je oprávněn žít v životním prostředí vhodném pro jeho zdraví a pohodu“⁶² a navíc uvedlo, že „zhoršování životního prostředí může ohrozit samotné základy života“,“⁶³ přičemž vyzvalo všechny členské státy, mezivládní i nevládní organizace k tomu, aby vyvíjely větší úsilí k dosažení lepšího a zdravějšího životního prostředí. Vzhledem k použití pojmu „entitled to“ namísto „have the right to“, však tuto rezoluci opět nelze interpretovat jakožto zakotvující lidské právo na příznivé životní prostředí.⁶⁴

Stejným jazykem hovoří Deklarace Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (tzv. Deklarace z Ria), jež byla přijata roku 1992 na Konferenci o životním

⁵⁷Nezávislá komise OSN, která měla za úkol kriticky prozkoumat vztah mezi životním prostředím a ekonomickým rozvojem a formulovat návrhy k jeho řešení. Předsedkyní byla jmenována bývalá norská premiérka Gro Harlem Brundtlandová, podle níž bývá tato komise označována.

⁵⁸V české literatuře se ujal pojem „trvale udržitelný rozvoj“, v anglickém originále je však užíván pojem „sustainable development“, tj. udržitelný rozvoj, který je preferován i v této práci.

⁵⁹„All human beings have the fundamental right to an environment adequate for their health and well-being.“ (překlad autora).

⁶⁰„The right to live in dignity in a viable global environment.“ (ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 77, překlad autora).

⁶¹„[T]he fundamental duty to preserve the ecosystem.“ (ibid., překlad autora).

⁶²„All individuals are entitled to live in an environment adequate for their health and well-being.“ (překlad autora).

⁶³„Environmental degradation can endanger the very basis of life.“ (překlad autora).

⁶⁴ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 77-78.

prostředí a rozvoji, pořádané pod záštitou OSN v Rio de Janeiro.⁶⁵ Tato deklarace je ovládána principem udržitelného rozvoje, což se projevilo mj. na formulaci Principů 1, 3 a 4. V Principu č. 1 Deklarace pouze konstatuje, že „*lidské bytosti jsou středem zájmu na udržitelném rozvoji a jsou oprávněny žít zdravý a produktivní život v harmonii s přírodou.*“⁶⁶ Tato formulace, jež je velmi vágní a namísto pojmu „*right*“ navíc opět užívá pojem „*entitlement*“ byla následně podrobena značné kritice doktríny, a to zejm. pro odklon od dosavadní linie potvrzování práva na příznivé životní prostředí a vyhraněně antropocentrický charakter.⁶⁷ Konference v Riu tak po 20 letech od prvotního impulsu pro diskuzi o formulování práva na příznivé životní prostředí představovala velké zklamání. Výsledek konference však jako vždy odpovídal kompromisu mezi zájmy jednotlivých států – rozvinuté země preferovaly aspekt ochrany životního prostředí a chtěly přesvědčit rozvojové státy k účasti a spolupráci, leč rozvojové státy prosazovaly aspekt rozvoje a zájem podílet se na ochraně globálního životního prostředí měly tudíž mnohem menší.

Tehdejší mezinárodní konstelace se promítly též do formulování Principu č. 3⁶⁸ a Principu č. 4.⁶⁹ Z těchto ustanovení je zřejmá snaha o sladění zájmů na ekonomickém rozvoji a ochraně životního prostředí prostřednictvím konceptu udržitelného rozvoje. Vzhledem k významu práva na rozvoj v rámci debaty o právu na příznivé životní prostředí⁷⁰ je přitom vhodné učinit malou odbočku a připomenout, že koncept práva na rozvoj byl poprvé formulován v Deklaraci OSN o právu na rozvoj z roku 1986, a to především z iniciativy rozvojových zemí. Tato deklarace zakotvuje právo na rozvoj jakožto nezczizitelné lidské právo, prostřednictvím něhož jsou každá lidská bytost

⁶⁵Tato v pořadí druhá velká konference o životním prostředí byla největší v dějinách OSN a je též nazývána jako Summit Země.

⁶⁶„*Human beings are at the centre of concerns for sustainable development. They are entitled to a healthy and productive life in harmony with nature.*“ (překlad autora).

⁶⁷Viz MÜLLEROVÁ, H., op. cit. sub 7, s. 27, ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 78 a BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 473-474.

⁶⁸Dle Principu č. 3 musí být **právo na rozvoj** uplatňováno tak, aby byly spravedlivě naplňovány potřeby rozvoje i ochrany životního prostředí současných i budoucích generací.

⁶⁹Dle Principu č. 4 musí ochrana životního prostředí tvořit integrální součást procesů rozvoje a nesmí být od nich oddělována, tak aby byl zajištěn **udržitelný rozvoj**.

⁷⁰Mezi lidskými právy, ochranou životního prostředí a ekonomickým rozvojem existuje velice úzký a provázaný vztah, jelikož environmentální problémy často vedou k porušení lidských práv a ekonomický rozvoj zase často vede k environmentálním problémům. K poškození životního prostředí přitom mnohdy dochází v důsledku činností, jež přinášejí užitky velkému množství osob, jako v případě velkých průmyslových společností v rozvojových zemích, které zajišťují jinak chybějící pracovní příležitosti a příliv kapitálu (srov. ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 70-71).

a každý národ oprávněny účastnit se hospodářského, sociálního, kulturního a politického rozvoje, v rámci něhož mohou být uskutečňována všechna lidská práva a základní svobody, k tomuto rozvoji přispívat a využívat ho. Deklarace přitom neobsahuje definici práva na rozvoj a nevymezuje limity zamýšleného rozvoje. Mimo to nečiní ani žádnou zmínku ohledně ochrany životního prostředí, přičemž zároveň vyžaduje, aby státy odstranily překážky rozvoje, což vedlo některé komentátory k otázce, zda ochrana životního prostředí není zrovna takovou překážkou.⁷¹ K tomu však lze uvést, že právo na rozvoj, pokud takové právo vůbec existuje,⁷² není neomezené a musí být tak jako tak užíváno v rámci mezinárodního práva, jehož součástí je také ochrana životního prostředí. Koncept udržitelného rozvoje, tak jak byl formulován na konferenci z Ria, se tudíž jeví jako optimální řešení.

Za významný, leč kontroverzní počín ve vývoji mezinárodního práva životního prostředí jsou považovány zprávy Zvláštní zpravodajky OSN Fatmy Z. Ksentini o lidských právech a životním prostředí z let 1990-1994. Ksentini měla za úkol zkoumat vztah mezi lidskými právy a životním prostředím, přičemž předložila Subkomisi OSN pro prevenci diskriminace a ochranu menšin celkem 4 zprávy. V rámci své závěrečné zprávy došla Ksentini k závěru, že mezi ochranou lidských práv a ochranou životního prostředí existuje vztah, že účinná implementace procesních environmentálních práv je významná jak pro lidská práva, tak pro ochranu životního prostředí, či že existuje úzký vztah mezi ochranou životního prostředí a právem na rozvoj s tím, že ochrana životního prostředí a úsilí o zajištění práva na rozvoj nemohou být posuzovány odděleně. Závěrečná zpráva pak dále uvádí, že právo na životní prostředí se vyvíjí, resp. že na národní, regionální i mezinárodní úrovni již byly zaznamenány signály uznání hmotného práva na životní prostředí, přičemž Ksentini předpokládala rychlé utvrzení tohoto nového lidského práva, jež považovala za již existující na poli mezinárodního práva. Nad to zpráva obsahovala též Návrh Deklarace principů pro lidská práva

⁷¹Viz *ibid.*, s. 117.

⁷²Právo na rozvoj je problematické z řady důvodů. Za zmínku stojí například to, že chybí přesná definice rozvoje, není jasné, co zakládá porušení tohoto práva, či jak má být toto právo implementováno. Někteří komentátoři navíc zpochybňují samotnou možnost vyjádření rozvoje v rámci lidských práv, přičemž jejich kritika spočívá zejm. v tom, že ekonomický a sociální rozvoj je cílem, který má být dosažen, nikoliv lidským právem (podrobněji viz ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 116-125 a ROBERTSON, H. A., MERILLS, G. J. *Human Rights in the World: An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights*. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 203-204).

a životní prostředí, jehož principy 2 a 5 formulují právo na příznivé životní prostředí. Reakce na závěr o existenci práva na příznivé životní prostředí v mezinárodním právu však byla velmi kritická. Ksentini byla totiž dle kritiků politicky motivována a přestože správně uváděla, že se právo na životní prostředí vyvíjí, v ostatním se zabývala spíše úvahami *de lege ferenda* než analýzou *de lege lata*, a nereflektovala tak skutečný stav věci.⁷³ Návrh Deklarace principů pak nebyl nikdy přijat, leč stal se podkladem pro další snahy o zakotvení práva na příznivé životní prostředí, jako např. pro návrh Paktu Mezinárodní unie pro ochranu přírody.

Dalším článkem ve vývoji práva na příznivé životní prostředí byla tzv. Biskajská deklarace o právu na životní prostředí z roku 1999, která je výstupem mezinárodního semináře expertů o životním prostředí konaného pod záštitou UNESCO a Vysokého komisaře OSN pro lidská práva. Článek 1 deklarace totiž stanoví, že „*každý má právo samostatně nebo spolu s jinými užívat zdravé, ekologicky vyvážené životní prostředí.*“⁷⁴ Poměrně zajímavá je navíc preambule deklarace, jelikož shrnuje vývoj (vyvíjejícího se) práva na příznivé životní prostředí.

Z novějších nástrojů *soft law* lze dále uvést Deklaraci OSN o právech domorodých národů z roku 2007, která ve svém článku č. 29 přiznává domorodým národům právo na zachování a ochranu jejich životního prostředí a produkčních funkcí jejich území nebo oblasti zdrojů, s tím že členské státy mají zabezpečit toto právo zavedením implementačních programů a programů pomoci pro domorodé národy za účelem zajištění ochrany jejich životního prostředí, či Teheránskou deklaraci o lidských právech a životním prostředí z roku 2009, která je závěrečným dokumentem mezinárodní konference o lidských právech a životním prostředí konané pod záštitou UNESCO v květnu 2009 v iránském Teheránu. Deklarace apeluje na účastnické státy (zejm. státy Středního východu a západní Asie), aby přijaly všechny relevantní environmentální úmluvy, zejm. pak Aarhuskou úmluvu. Co se týče práva na příznivé životní prostředí, vyzývá státy v bodu 2, aby na národní úrovni přijaly a prosazovaly

⁷³PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 8, ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 80-82, BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 483-484.

⁷⁴„*Everyone has the right, individually or in association with others, to enjoy a healthy, ecologically balanced environment.*“ (překlad autora).

specifická ustanovení vztahující se k právu na čisté a zdravé životní prostředí jako základnímu aspektu dosahování lidských práv.

Co se týče současného dění, je vhodné zmínit, že roku 2012 Výbor pro lidská práva OSN vytvořil tříletý mandát týkající se záležitostí lidsko-právních povinností (*human rights obligations*) ve vztahu k příznivému životnímu prostředí⁷⁵ a jmenoval profesora Johna H. Knoxe do funkce Nezávislého experta, který má za úkol studovat lidsko-právní povinnosti ve vztahu k příznivému životnímu prostředí a identifikovat a šířit názory týkající se nejlepší praxe ve vztahu k užívání lidsko-právních povinností za účelem ochrany životního prostředí. Roku 2015 navíc rezolucí 28/11 Výbor pro lidská práva rozhodl, že se Nezávislý expert stává Zvláštním zpravodajem v záležitostech lidsko-právních povinností týkajících se příznivého životního prostředí na období tří let a dále rozšířil jeho mandát s tím, že Zvláštní zpravodaj má mj. předkládat Výboru každoroční zprávu zahrnující jeho závěry a doporučení a svolat odborný seminář ohledně účinné implementace lidsko-právních povinností týkající se užívání příznivého životního prostředí, souvisejících výzev a způsobu jejich řešení. V současnosti pak Knox společně s *North-West University* z Jihoafrické republiky a *Widener University* z USA organizuje symposium ohledně lidsko-právních přístupů ochrany životního prostředí, které se má konat 11. dubna 2016 v Jihoafrické republice.⁷⁶

Mezi *hard law* dokumenty mezinárodního práva, které se dotýkají práva na příznivé životní prostředí, lze zařadit již zmíněnou Aarhuskou úmluvu, u níž však převažuje názor, že právo na příznivé životní prostředí nezakládá (viz výše)⁷⁷ a Úmluvu o právech dítěte z roku 1989, jež v článku 24 požaduje po smluvních státech, aby uznaly právo každého dítěte na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví a jako prostředek pro implementaci tohoto práva přijaly vhodná opatření s ohledem na nebezpečí a rizika environmentálního znečištění, čímž zdůrazňuje význam kvality životního prostředí pro naplňování ostatních lidských práv, jako je např. právo na zdraví. Jedinými závaznými prameny práva, které výslovně zakotvují právo na příznivé životní prostředí, jsou tak **dvě regionální úmluvy**, jež byly přijaty v 80. letech minulého století, a to

⁷⁵Rezoluce Výboru pro lidská práva 19/10.

⁷⁶Více viz <http://srenvironment.org/2015/08/25/call-for-papers-for-conference-in-south-africa/>, [cit. 2015-08-29].

⁷⁷Opačný názor však zastává Atapattu (viz ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 96).

Africká Charta práv člověka a národů, která je v platnosti od roku 1986 a Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (tzv. San Salvadorský protokol), který je v platnosti od roku 1999. Tyto regionální instrumenty budou předmětem dalšího výkladu.

Při pohledu na uvedený výčet různorodých formulací práva na příznivé životní prostředí, které odrážejí rozdílné představy ohledně jeho zakotvení, je zřejmé, že nelze dovést smysluplnou linii, která by vyústila do závazné podoby lidského práva. Naopak, tendence, co se týče určitosti, resp. vágnosti těchto formulací vede spíše k opačnému závěru. Zřejmým poznatkem, je pak skutečnost, že zatímco odborné zprávy jsou ve svých prohlášeních poněkud odvážné a spíše než, že by zachycovaly skutečný stav věci, formulují ideální představy a přání svých tvůrců, deklarace, které vznikají z jednání států, jsou formulovány spíše neurčitě, jelikož představují kompromis, na kterém se lze za aktuálních okolností dohodnout.

Co se týče doktríny, ta hodnotí postavení práva na příznivé životní prostředí na mezinárodní úrovni velmi různorodě. Zatímco na tom, že mezi ochranou životního prostředí a ochranou lidských práv existuje vztah, panuje shoda, na otázku, zda právo na příznivé životní prostředí v mezinárodním právu existuje, lze nalézt různé odpovědi. Pokud si chceme učinit vlastní úsudek, je vhodné připomenout závazné prameny mezinárodního práva, jež vyjmenovává čl. 38 odst. 1 Statutu Mezinárodního soudního dvora. Jsou jimi: mezinárodní úmluvy, mezinárodní obyčej jako důkaz všeobecné praxe uznané za právo, a principy mezinárodního práva uznané civilizovanými národy. Soudní rozhodnutí a právní názory význačných odborníků pak slouží jako podpůrné prameny pro určování mezinárodního práva. Z uvedeného přehledu vývoje práva na příznivé životní prostředí je zřejmé, že co se týče mezinárodních smluv, nelze dojít k závěru o jeho univerzálním uznání v mezinárodním právu. Žádná mezinárodní smlouva na globální úrovni totiž právo na příznivé životní prostředí nezakotvuje. Někteří komentátoři však dovozují, že se toto právo stalo z různých důvodů mezinárodním obyčejem, popř. uznaným principem mezinárodního práva. V rámci doktríny tak můžeme rozlišit zhruba tři různé postoje:

- podle zastánců přirozenoprávní teorie právo na příznivé životní prostředí na mezinárodní úrovni existuje, neboť jsou splněny hmotněprávní podmínky jeho vzniku,
- podle pozitivistů jedné skupiny toto právo neexistuje, neboť není v mezinárodním právu (s výjimkou regionálních nástrojů omezeného významu) závazně zakotveno,
- pozitivisté druhé skupiny se pak snaží dokázat jeho existenci alespoň pomocí argumentů, proč se toto právo stalo jedním z pramenů mezinárodního práva.

Například Collins dochází k názoru, že právo na příznivé životní prostředí se stalo pravidlem mezinárodního obyčejového práva. Jako důvody uvádí zejm. zakotvení tohoto práva v důležitých instrumentech *soft law*, v regionálních úmluvách a ve značném množství národních ústav, rozšířené legislativní aktivity za účelem ochrany životního prostředí a také environmentální judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.⁷⁸ Nicméně, ať už budeme právo na příznivé životní prostředí posuzovat z pohledu přirozenoprávní teorie, či z pohledu teorie pozitivněprávní zůstává rozhodující, zda je právo aplikováno, resp. nalézáno a chráněno soudy, o čemž lze u samostatného práva na příznivé životní prostředí jako takového na mezinárodní úrovni hovořit jen stěží.⁷⁹ Většina autorů se tak shoduje v tom, že právo na příznivé životní prostředí na mezinárodní úrovni neexistuje, resp. že se přinejlepším vyvíjí.⁸⁰ Například Handl připomíná, že uznání lidského práva na mezinárodní úrovni vyžaduje více, než jen dovolávání se nezávazných, vágně formulovaných dokumentů, jelikož rozhodující je vždy jednoznačná praxe států.⁸¹ Stejně tak, nelze sice popřít, že řada států zakotvila právo na příznivé životní prostředí ve svých ústavách, leč opět platí totéž - řada z příslušných ustanovení je formulována velmi vágně, přičemž drtivá většina z nich

⁷⁸COLLINS, L., op. cit. sub 3, s. 136, 142-147.

⁷⁹Právo na příznivé životní prostředí na univerzální úrovni zakotveno není, rovněž zatím nebyl ustaven žádný mezinárodní soud pro životní prostředí, přestože snahy o jeho vybudování jsou dlouholeté. Africká charta a San Salvadorský protokol jsou regionálními instrumenty, které reflektují právní, sociální a politické ideály příslušných oblastí, přičemž v inter-americkém systému nelze toto právo uplatňovat prostřednictvím individuální stížnosti, v rámci afrického systému pak má kolektivní charakter, poněvadž přísluší všem národům.

⁸⁰Např. PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 12, BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 507an., ATAPATTU, S., op. cit. sub 4, s. 97, 125, či HANDL, G., op. cit. sub 18, s 39-42.

⁸¹HANDL, G., op. cit. sub 18, s. 41.

nevytváří právo, jehož se lze skutečně dovolat, z něhož by bylo možné dovodit souladnou praxi států, která je nezbytná pro vznik pravidla obyčejové povahy, či identifikaci principu uznávaného civilizovanými národy.⁸² Právě neexistence, či nemožnost dovolat se výslovného práva na příznivé životní prostředí je pak jedním z důvodů, jež vedou regionální lidsko-právní orgány k evolutivní interpretaci stávajících lidských práv za účelem ochrany určité kvality životního prostředí.

Závěrem lze shrnout, že z uvedeného přehledu třech základních vazeb mezi lidskými právy a ochranou životního prostředí, je zřejmé, že snahy o aplikaci lidských práv za účelem ochrany životního prostředí probíhají ve dvou liniích. Na jedné straně jsou posuzovány možnosti použití již zakotvených lidských práv, na druhé straně je vyvíjeno úsilí o zakotvení nového hmotného práva na příznivé životní prostředí.

3. Vývoj práva na příznivé životní prostředí na regionální úrovni

„Systém ochrany lidských práv je věrohodný jen tehdy, nabízí-li jednotlivcům k obraně jejich práv účinné záruky; uznaná nebo vyhlášená práva a svobody, které nejsou garantovány, mají pouze teoretický význam.“⁸³

3.1. Základní charakteristiky regionálních systémů ochrany lidských práv

Následující části práce se budou zabývat evropským, inter-americkým a africkým regionálním systémem ochrany lidských práv. V těchto třech oblastech se vyvinuly poměrně efektivně fungující mechanismy, v rámci jejichž činnosti lze příkladně sledovat vývoj a aplikaci jednotlivých lidsko-právních přístupů ochrany

⁸²Podrobněji MAY, R. J. Constituting Fundamental Environmental Rights Worldwide, *Pace Environmental Law Review*, 2006, roč. 23, č. 1, s. 113-182.

⁸³SUDRE, F.; citováno dle LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 38.

životního prostředí a analyzovat tak reálnou možnost dovolat se ochrany určité kvality životního prostředí na mezinárodní úrovni. Kromě těchto tří velkých regionálních systémů existují též velmi mladý lidsko-právní systém založený Arabskou chartou v roce 2004 a ještě mladší systém založený státy jihovýchodní Asie (ASEAN), které roku 2009 a 2010 vytvořily dvě lidsko-právní komise. Tyto regionální mechanismy však nebudou předmětem dalšího výkladu, neboť jak komise v rámci arabského systému, tak komise v rámci asijského systému mají velmi omezený mandát a nenabízejí relevantní výstupy činnosti, jež by mohly být předmětem zkoumání.

Všechny regionální systémy doplňují a prohlubují univerzální ochranu lidských práv a vykazují tudíž společné znaky i odlišnosti. Na jedné straně jsou totiž inspirovány univerzálními normami (zejm. Všeobecná deklarace lidských práv, či Charta Spojených národů) a všeobecným úsilím o ochranu lidských práv po skončení 2. světové války, na druhé straně reflektují též svá regionální specifika. Možné odlišnosti jsou však často zmírňovány na základě výkladových ustanovení regionálních instrumentů, které umožňují takovou interpretační praxi regionálních lidsko-právních orgánů, jež přispívá ke vzájemnému sblížení lidsko-právních principů.

Co se týče historického pořadí, byl prvním regionálním mechanismem systém evropský, po něm následoval systém inter-americký a nakonec africký.⁸⁴ Někteří pozorovatelé měli zpočátku obavy, že regionální systémy nabourají univerzální autoritu lidských práv, leč následný vývoj ukázal, že jsou naopak významným přínosem, který spočívá zejm. v účinné kontrole dodržování lidských práv a v jejich evolutivním výkladu.⁸⁵ V následujících kapitolách budou stručně popsány základní charakteristiky každého systému se zaměřením na stěžejní prameny (s ohledem na právo na příznivé životní prostředí), kontrolní mechanismus, možnost přístupu jednotlivce k soudu a celkovou efektivitu systému.

⁸⁴Jako první byly sice položeny základy inter-amerického systému, nicméně k jejich rozvinutí došlo až v 60. letech 20. století.

⁸⁵ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 335.

I. Evropský systém ochrany lidských práv

Po skončení 2. světové války se evropské státy cítily vázány přijmout opatření, která by přispěla k ochraně základních práv a svobod. Vzhledem k tehdejšímu bipolárnímu rozdělení světa pak bylo zřejmé, že pokud chtějí zajistit skutečně efektivní ochranu lidských práv, musí postupovat pokrokověji, nežli jiné části světa. Roku 1949 tak byla založena Rada Evropy jakožto mezinárodní organizace, jejíž členové přijímají princip práva a respektují lidská práva a základní svobody.⁸⁶ Na půdě Rady Evropy pak byla v roce 1950 přijata vůbec první mezinárodní smlouva na ochranu lidských práv, která obsahovala efektivní kontrolní mechanismus, tj. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, dále jen Úmluva nebo Evropská úmluva), jež vstoupila v platnost roku 1953. Úmluva byla přitom přijímána s cílem poskytnout kontrolní mechanismus pro některá z práv obsažená ve Všeobecné deklaraci lidských práv s vědomím, že snahy o přijetí mezinárodních paktů o lidských právech byly velmi zdlouhavé a již v průběhu tohoto procesu bylo zřejmé, že kontrolní mechanismus na globální úrovni nebude příliš účinný.⁸⁷

Zaměření Evropské úmluvy spočívá v ochraně občanských a politických práv.⁸⁸ Změna okruhu chráněných práv či změna procesní úpravy je však možná na základě doplňkových a revizních protokolů. Výslovné právo na příznivé životní prostředí však v evropském systému obsaženo není. Zakotvená práva jsou nicméně často extenzivně interpretována smluvními institucemi (zejm. Evropským soudem), následkem čehož je „živá“ judikatura, která výrazně rozvíjí evropský standard ochrany lidských práv a která je inspirací též pro jiné lidsko-právní instituce či národní soudy mj. v oblasti životního prostředí.

⁸⁶Viz SHELTON, D. The Promise of Regional Human Rights Systems. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 252 a LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 15.

⁸⁷Srovnej Preambuli Evropské úmluvy a SHELTON, D., op. cit. sub 86, s. 252.

⁸⁸Systém ochrany hospodářských, sociálních a kulturních práv v rámci Rady Evropy nepožívá mezinárodní soudní ochrany. Ochrana těchto práv je totiž zajišťována prostřednictvím Evropské sociální charty (1961), která má vlastní kontrolní mechanismus. Pouze právo na vzdělání je obsaženo v prvním Protokolu k Evropské úmluvě. Evropský systém ochrany lidských práv je tudíž založen na dvou pilířích: Evropské úmluvě co do ochrany občanských a politických práv a Evropské sociální chartě co do ochrany hospodářských, sociálních a kulturních práv, přičemž tyto dva pilíře mají svou paralelu v Mezinárodních paktech z roku 1966.

Co se týče institucionálního složení, sestával zpočátku kontrolní mechanismus Úmluvy ze dvou smluvních orgánů, tj. Evropské komise pro lidská práva (*European Commission of Human Rights*, dále jen Komise nebo Evropská komise) a Evropského soudu pro lidská práva (*European Court of Human Rights*, dále jen Soud nebo Evropský soud).⁸⁹ Komise přijímala a projednávala mezistátní, stejně jako individuální stížnosti na porušení práva, přičemž kompetence přijímat a projednávat individuální stížnosti (*petitions*) byla podmíněna zvláštním prohlášením státu (*opt-in*).⁹⁰ Podmínkami projednání individuální stížnosti bylo vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků a podání stížnosti do šesti měsíců od posledního vnitrostátního rozhodnutí. Komise pak v případě, že se nepodařilo dosáhnout smírného urovnání (*friendly settlement*), vydala zprávu o tom, zda příslušný stát porušil Úmluvu, přičemž tuto zprávu doručila Výboru ministrů Rady Evropy a příslušným státům s tím, že mohla připojit určité návrhy. Celý tento proces byl neveřejný, když ani státy nemohly zprávu zveřejnit. Právo předložit podání přímo Soudu měli pouze stát nebo Komise, z čehož vyplývá, že jednotlivec měl možnost podat individuální stížnost pouze Komisi, která pak mohla případ postoupit Soudu, před nímž vystupovala v zájmu jednotlivce. Soud však byl obdobně jako Komise k projednávání věci oprávněn pouze za předpokladu, že příslušný stát vydal prohlášení (*opt-in*), že jurisdikci Soudu k projednávání individuálních stížností přijímá.⁹¹ Pokud se stížnost dostala až k Soudu, vydal (Soud) závazný rozsudek o tom, zda příslušný stát porušil Úmluvu. Pokud však nebyl případ Komisí postoupen Soudu do tří měsíců od doručení zprávy Výboru ministrů, rozhodl o tom, zda bylo porušeno právo dle Úmluvy právě Výbor ministrů s tím, že určil lhůtu, ve které měl stát přijmout příslušná opatření.⁹² Jestliže stát svůj závazek nesplnil, přijal Výbor ministrů vhodná opatření a zveřejnil zprávu.

Zapojení Výboru ministrů do rozhodování o právu a nemožnost jednotlivců podávat individuální stížnosti přímo k Soudu byly hlavními důvody pro **reformu** systému, která byla provedena prostřednictvím **Protokolu č. 11**, jenž byl přijat roku 1994 a vstoupil v platnost roku 1998. Na základě tohoto Protokolu byla zrušena

⁸⁹Evropský systém byl vůbec prvním systémem, který vytvořil soud pro ochranu lidských práv.

⁹⁰Komise získala pravomoc projednávat individuální stížnosti roku 1955 poté, co šest států vydalo nezbytné prohlášení.

⁹¹Soud byl obsazen roku 1959 poté, co osm států přijalo jeho jurisdikci.

⁹²Hlavním nedostatkem tohoto systému bylo zapojení Výboru ministrů do rozhodovacího procesu, jelikož tento politický orgán nebyl ze své podstaty nezávislý a postrádal kvalifikaci k rozhodování o porušení práva.

Komise, přičemž Soud nabyl obligatorní jurisdikci k přijímání a rozhodování individuálních stížností (jurisdikce Soudu se tedy automaticky vztahuje na všechny smluvní strany Úmluvy), čímž se jednotlivcům otevřela přímá cesta k Soudu.⁹³ Způsobilost být účastníkem řízení přitom má podle čl. 34 Úmluvy každá fyzická osoba, nevládní organizace a skupina osob, které se považují za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími protokoly. Podmínkami přijatelnosti individuální stížnosti zůstává vyčerpání vnitrostátních prostředků, podání stížnosti do šesti měsíců od posledního vnitrostátního rozhodnutí s tím, že stížnost nesmí být anonymní, stejná jako již projednaná Soudem, nebo již předložená jinému mezinárodnímu vyšetřovacímu či smírčímu orgánu, pokud neobsahuje nové důležité skutečnosti. Navíc stížnost nesmí být zjevně bezdůvodná, představovat zjevné zneužití práva, či neslučitelná s ustanoveními Úmluvy.⁹⁴ Na rozdíl od dříve striktně neveřejného řízení před Komisí, Soud rozhoduje ve veřejném řízení.⁹⁵ Pokud nedojde k vyškrtnutí stížnosti ze seznamu případů v souladu s čl. 37 Úmluvy a nepodaří se ani dosáhnout smírného urovnání dle čl. 39 Úmluvy, Soud rozhodne ve věci samé s tím, že jednotlivci, jehož právo bylo porušeno, může přiznat spravedlivé zadostiučinění (*just satisfaction*),⁹⁶ a to i v peněžní podobě.⁹⁷ Mimo to může Soud za stanovených podmínek vydat rovněž předběžné opatření, jehož účelem je zabránit vzniku nenapravitelné újmy stěžovateli či stěžovatelům.⁹⁸ V tříměsíční lhůtě od data rozsudku senátu může každá strana požádat o postoupení věci velkému senátu, přičemž rozsudek velkého senátu je vždy konečný.⁹⁹ Každý konečný rozsudek je pak pro strany sporu závazný, přičemž dohledem nad výkonem rozsudku je pověřen Výbor ministrů Rady Evropy.¹⁰⁰ Dohled Výborem ministrů se přitom osvědčil, neboť státy své závazky raději plní, než aby se prezentovali v Radě Evropy v negativním světle.¹⁰¹

⁹³Stížnost mohou podávat nadále též smluvní státy (čl. 32 a 33 Evropské úmluvy).

⁹⁴*Ibid.*, čl. 35.

⁹⁵*Ibid.*, čl. 40.

⁹⁶*Ibid.*, čl. 41.

⁹⁷Na příslušném státu potom je, aby zvolil opatření, kterým porušení Úmluvy napraví. V praxi se však Evropský soud v souladu s evolutivní interpretací Úmluvy vyjádřil v některých rozsudcích v tom smyslu, že „porušitelský“ stát má rovněž povinnost ukončit porušování a odčinit jeho následky tak, aby byl obnoven původní stav, přičemž v některých případech vyžadoval i záruky, že se protiprávní chování nebude opakovat (viz ŠTURMA, P., op. cit. sub 26, s. 36).

⁹⁸Pravidlo 39 Jednacího řádu Evropského soudu pro lidská práva.

⁹⁹Čl. 43, 44 Evropské úmluvy.

¹⁰⁰*Ibid.*, čl. 46.

¹⁰¹LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 23.

V důsledku zrušení Komise, která představovala funkční filtr stížností, a rozšíření jurisdikce Soudu na 47 států došlo k zahlcení Soudu, jenž musel více než 90% stížností odmítat pro nepřijatelnost. Bylo tedy nasnadě, že je zapotřebí provést **další reformu** za účelem odlehčení Soudu, jelikož situace byla již nezvladatelná.¹⁰² Tato reforma byla provedena prostřednictvím **Protokolu č. 14**, který vstoupil v platnost roku 2010¹⁰³ a který přinesl následující změny. Byl zaveden institut samosoudce, který může za určitých okolností rozhodnout o přijatelnosti stížnosti. Tříčlenný výbor může nově rozhodovat též meritorně v případech, ke kterým již existuje ustálená judikatura Soudu. Navíc bylo přijato nové kritérium přijatelnosti, tj. požadavek podstatné újmy na straně stěžovatele (*significant disadvantage*), ledaže dodržování lidských práv zaručených v Úmluvě a jejích protokolech přezkoumání stížnosti vyžaduje, přičemž z tohoto důvodu navíc nemůže být odmítnut žádný případ, který nebyl řádně posouzen vnitrostátním soudem. Mimo to byla posílena též pravomoc Výboru ministrů týkající se dohledu nad výkonem rozsudků, čímž mělo být dosaženo mj. toho, aby bylo předkládáno méně tzv. repetitivních stížností, u kterých porušení Úmluvy vyplývalo z aplikace legislativy určitého státu a existovalo tudíž velké množství obdobných stížností.

Na závěr je vhodné zdůraznit, že evropský systém představuje nejučinnější regionální mechanismus ochrany lidských práv vůbec a že možnost podávat individuální stížnosti přímo k Soudu je jednou z největších vymožeností, kterou evropský systém zavedl. Evropský soud se přitom stal jakýmsi evropským ústavním soudem ve věcech ochrany občanských a politických práv s tím, že mnohé státy sledují jeho judikaturu a souladně upravují své vnitrostátní předpisy, čímž je vytvářen evropský obecný standard dodržování lidských práv.¹⁰⁴

¹⁰²Viz BUERGENTHAL, T. The Evolving International Human Rights System. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 337 a LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 25.

¹⁰³Do doby vstupu Protokolu č. 14 v platnost, byla potřeba reformy řešena prostřednictvím Protokolu č. 14bis (k tomu více viz ŠTURMA, P., op. cit. sub 26, s. 38-39).

¹⁰⁴Srov. BUERGENTHAL, T., op. cit. sub 102, s. 337 a LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 38

II. Inter-americký systém ochrany lidských práv

Americké země mají poměrně dlouhou tradici regionální spolupráce týkající se mezinárodních záležitostí včetně lidských práv, jež má své kořeny v regionální solidaritě, která se vyvinula v průběhu hnutí za nezávislost.¹⁰⁵ Počátky inter-amerického systému ochrany lidských práv pak spadají do roku 1948, kdy na mezinárodní konferenci v Bogotě vznikla Organizace amerických států (OAS), tj. regionální organizace pro všestrannou spolupráci amerických států, s níž je spojena ochrana lidských práv na americkém kontinentu. Charta OAS (1948), jakožto zakládající dokument, obsahovala pouze obecné odkazy na lidská práva. Nicméně na téže konferenci byla přijata rovněž nezávazná Americká deklarace práv a povinností člověka (*American Declaration of the Rights and Duties of Man*, dále jen Deklarace nebo Americká deklarace), kterážto se stala vůbec prvním velkým mezinárodním dokumentem na ochranu lidských práv,¹⁰⁶ jenž navíc obsahuje jak práva občanská a politická, tak práva hospodářská, sociální a kulturní. Ačkoliv byla tedy Deklarace přijata ve formě *soft law*, její význam byl a je dodnes zásadní pro rozvoj inter-amerického systému. V roce 1960 byla totiž oficiálně ustavena Inter-americká komise pro lidská práva (*Inter-American Commission on Human Rights*, dále jen Inter-americká komise nebo Komise), která od počátku svého fungování vykládala svůj mandát jakožto zahrnující též posuzování stížností na porušení práv, kterážto pravomoc byla oficiálně potvrzena roku 1965,¹⁰⁷ přičemž měřítkem pro posuzování stížností se stala právě Deklarace, jež začala být prostřednictvím rozhodovací činnosti Komise aplikována jako závazná právní norma.¹⁰⁸ Roku 1970 pak byla Komise zahrnuta mezi hlavní orgány OAS na základě Protokolu z Buenos Aires, který změnil Chartu OAS, přičemž úprava struktury, pravomocí a způsobu fungování Komise byla ponechána na Americké úmluvě o lidských právech. Pravomoc Komise projednávat a rozhodovat stížnosti jednotlivců na základě Deklarace je přitom stále významná, jelikož umožňuje kontrolovat chování i těch států, které se neúčastnily dalšího vývoje inter-amerického systému (tj. nestaly se smluvními stranami Americké úmluvy o lidských právech),

¹⁰⁵Viz SHELTON, D., op. cit. sub 86, s. 252.

¹⁰⁶Americká deklarace byla přijata ještě před Všeobecnou deklarací lidských práv.

¹⁰⁷Viz ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 341.

¹⁰⁸Dle posudku Inter-amerického soudu pro lidská práva je Deklarace právně závazná, jakožto autoritativní výklad odkazů na lidská práva obsažených v Chartě OAS (Posudkové stanovisko Inter-amerického soudu pro lidská práva č. 10).

v důsledku čehož Deklarace představuje minimální standard ochrany lidských práv vůči všem členským státům OAS.

Americká úmluva o lidských právech (*American Convention on Human Rights*, dále jen Americká úmluva nebo Úmluva), která bývá nazývána též jako Pakt ze San José, byla jakožto další ze základních dokumentů přijata roku 1969 v kostarickém San José. Na rozdíl od Americké deklarace se v tomto případě jedná o závaznou mezinárodní smlouvu, jež nabyla platnosti v roce 1978. Na základě této Úmluvy pak vznikla současná podoba inter-amerického systému ochrany lidských práv s tím, že Úmluva obsahuje nový katalog práv, zakotvuje další pravomoci Komise, jakožto základního smluvního orgánu a rovněž vytváří Inter-americký soud pro lidská práva (*Inter-American Court of Human Rights*, dále jen Inter-americký soud nebo Soud). Kontrolní mechanismus Úmluvy se tedy skládá z Inter-americké komise pro lidská práva a Inter-amerického soudu pro lidská práva. Z 35 členů OAS je smluvními stranami Úmluvy 25 států, přičemž se jedná především o státy Latinské Ameriky (smluvními stranami nejsou např. USA či Kanada).¹⁰⁹ Úmluva přitom obsahuje občanská a politická práva a je do značné míry inspirována Evropskou úmluvou a ICCPR.

Roku 1999 však byla k těmto právům přidána rovněž práva hospodářská, sociální a kulturní, když vstoupil v platnost Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (*Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights*), běžně nazýván jako Protokol ze San Salvadoru či San Salvadorský protokol, který obsahuje mj. právo na příznivé životní prostředí. V této souvislosti je však nutné zdůraznit, že Protokol ze San Salvadoru zavádí **dualitu** hospodářských, sociálních a kulturních práv, když prostředkem ochrany většiny z těchto práv je povinnost smluvních stran podávat OAS pravidelné zprávy o přijímání opatření za účelem dodržování těchto práv, zatímco pouze u práva zaměstnanců sdružovat se v odborech a práva na vzdělání je možné podávat individuální stížnosti.¹¹⁰ Do kompetence Komise a Soudu tedy spadá ochrana občanských a politických práv uvedených v Americké úmluvě stejně jako dvou výše uvedených práv upravených

¹⁰⁹Viz http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm, [cit. 2015-08-23].

¹¹⁰Čl. 19 Protokolu ze San Salvadoru.

v Protokolu ze San Salvadoru. Navíc je třeba znovu zdůraznit, že **duální postavení** má také Komise, která je jak mimosmluvním orgánem OAS, tak smluvním orgánem Americké úmluvy. Na jedné straně tedy disponuje pravomocemi vůči smluvním stranám Úmluvy, přičemž měřítkem jejich jednání je Úmluva. Na druhé straně disponuje pravomocemi též vůči ostatním členským státům OAS, které nejsou smluvními stranami Úmluvy, přičemž měřítkem jejich jednání je Deklarace.¹¹¹ Co se pak týče vztahu Úmluvy a Deklarace, je vhodné upozornit na čl. 29 Americké úmluvy, který výslovně zakazuje takový výklad Úmluvy, který by vylučoval či omezoval účinnost ustanovení Deklarace, z čehož lze dovodit, že ani smluvní strany Úmluvy nemohou ignorovat znění Deklarace, která, jak bylo zmíněno, zakotvuje lidsko-právní standard pro všechny členské státy OAS.

Mezi nejvýznamnější kompetence Komise náleží v souladu s čl. 44 a 45 Úmluvy projednávání individuálních stížností (*petitions*), které mohou být podány jednotlivcem, skupinou osob, či nevládním uskupením, které je právně uznáno alespoň v jednom z členských států, stejně jako mezistátních sdělení (*communications*).¹¹² Jurisdikce Komise ohledně nestátních stížností je přitom obligatorní vůči všem stranám Úmluvy (čl. 44), zatímco mezistátní stížnosti jsou přípustné pouze tehdy, pokud stěžovatel i odpůrce vydali prohlášení o přijetí jurisdikce Komise k projednávání takových stížností (čl. 45). Navíc je nutné zdůraznit, že Americká úmluva umožňuje podání stížnosti jménem jiných osob, které se staly obětí porušení lidských práv. Stěžovatel tedy nemusí být obětí *per se*, přičemž ani nemusí být oprávněn domnělou obětí k jejímu zastupování. Nicméně v souladu s výkladem čl. 44 Úmluvy, jenž byl uskutečněn Komisí ve věci *Metropolitan Nature Reserve v. Panama*,¹¹³ musí vždy existovat určitá, individuální a identifikovatelná oběť či skupina obětí, jejichž práva jsou dotčena, čímž Komise zdůraznila, že čl. 44 Úmluvy nepřipouští tzv. *actio*

¹¹¹Tato dualita se projevuje též v čl. 1 odst. 2 Statutu Inter-americké komise, jenž stanoví, že pro účely Statutu se lidskými právy rozumí: a, práva obsažená v Americké úmluvě ve vztahu k jejím smluvním stranám a za b, práva obsažená v Deklaraci ve vztahu k ostatním členským státům.

¹¹²K rozsáhlým kompetencím Komise dle Americké úmluvy (čl. 41) a Statutu Komise (čl. 18-20) patří též mj. možnost z vlastního podnětu vypracovat zprávu o situaci lidských práv v jakémkoliv čl. státu OAS, či možnost požadovat od členských států informace ohledně opatření, která přijaly v záležitostech lidských práv.

¹¹³Zpráva Inter-americké komise č. 88/03 ze dne 22. října 2003 ve věci *Metropolitan Nature Reserve v. Panama*.

popularis v pravém slova smyslu.¹¹⁴ Podmínkami přijatelnosti stížnosti jsou dle čl. 46 Úmluvy vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků a podání stížnosti do šesti měsíců od konečného vnitrostátního rozsudku, přičemž případ nesmí být projednáván u jiného mezinárodního orgánu s tím, že individuální stížnost nesmí být anonymní.¹¹⁵ Je-li stížnost přípustná, usiluje Komise o smírné urovnání sporu.¹¹⁶ Pokud se Komisi nepodaří dosáhnout smírného urovnání, vypracuje neveřejnou předběžnou zprávu o tom, zda bylo porušeno příslušné právo, k níž může přiložit návrhy či doporučení, a předá tuto zprávu dotčeným státům.¹¹⁷ Pokud smluvní stát přijal jurisdikci Soudu, může Komise postoupit případ Soudu do tří měsíců od postoupení zprávy smluvní straně.¹¹⁸ Jestliže stát ve lhůtě tří měsíců od předání zprávy věc nevyřeší podle doporučení Komise a stát ani Komise nepostoupí věc Soudu, vydá Komise konečnou zprávu a stanoví lhůtu pro přijetí nápravných opatření. Po uplynutí lhůty rozhodne, zda stát přijal adekvátní opatření a zda bude zpráva zveřejněna.¹¹⁹ Vzhledem k tomu, že závěry Komise mají doporučující povahu, má tudíž značný význam, aby byl po Komisi případ projednán i Soudem, který může vydat závazný rozsudek.

Inter-americký soud, jenž je na rozdíl od Komise čistě smluvním orgánem, vznikl roku 1979, kdy byl přijat jeho statut. Na rozdíl od evropského systému se však jurisdikce Soudu vztahuje na smluvní stranu Úmluvy jen, jestliže vydala prohlášení (*opt-in*) o tom, že jurisdikci Soudu přijímá.¹²⁰ Navíc Soud může projednávat individuální stížnosti pouze v případě, že byl příslušný případ nejdříve projednán Komisí a poté ve lhůtě 3 měsíců od vydání předběžné zprávy postoupen Soudu, buďto Komisí nebo smluvním státem.¹²¹ Stranami sporu pak jsou smluvní stát a Komise, která jedná v zájmu stěžovatele. Jednotlivec tedy nemá přímý přístup k soudu.

Rozsudek Soudu je konečný a jeho výkon sleduje sám Soud. V případě neplnění rozsudku může Soud (pouze) v rámci zprávy o činnosti Soudu za uplynulý rok, kterou podává na každém řádném zasedání Valného shromáždění OAS, vymezit

¹¹⁴ *Ibid.*, body 28, 29 a 30.

¹¹⁵ Čl. 46 odst. 2 Americké úmluvy však stanoví též 3 výjimky ve prospěch přípustnosti stížnosti.

¹¹⁶ *Ibid.*, čl. 48 odst. 1 písm. f).

¹¹⁷ *Ibid.*, čl. 50.

¹¹⁸ Pokud absolutní většina členů Komise nerozhodne jinak, bude případ postoupen Soudu vždy, jestliže se stížnost týká státu, který přijal jurisdikci Soudu a který nesplnil doporučení Komise (čl. 45 odst. 1 Jednacího řádu Inter-americké komise).

¹¹⁹ Čl. 51. Americké úmluvy.

¹²⁰ *Ibid.*, čl. 62.

¹²¹ *Ibid.*, čl. 61.

případy nesplnění rozsudků a navrhnout relevantní doporučení.¹²² Tento mechanismus donucení však není v praxi příliš účinný, jelikož ze strany OAS se Soudu nedostává potřebné pozornosti.¹²³ Absence soustavného dohledu nad výkonem zpráv Komise a rozsudků Soudu pak poněkud snižuje efektivitu inter-amerického mechanismu. Samostatným problémem je též financování Soudu, jehož rozpočet je kryt z řádného fondu, který vytváří OAS, a dobrovolného fondu, jelikož řádný fond pokrývá pouze polovinu rozpočtu.¹²⁴ Zajímavým rysem praxe Soudu je naopak jeho přístup k reparacím, jež mají zajistit v co nejvyšší míře nápravu újmy vzniklé porušením příslušného práva. Na rozdíl od Evropské úmluvy, která zmiňuje pouze spravedlivé zadostiučinění, totiž Americká úmluva umožňuje nařízení mnohem širších opatření, jejichž cílem je plná restituce, která může zahrnovat kompenzaci, satisfakci, ale též garance, že porušení nebude opakováno.¹²⁵ Ve zvláště závažných a naléhavých případech, kdy je nutné zabránit nevratné újmě na právech osob, pak může Soud vydávat předběžná opatření.¹²⁶

Lze tedy shrnout, že na americkém kontinentu se propojením mimosmluvního a smluvního kontrolního mechanismu vyvinul poměrně spletitý mechanismus ochrany lidských práv, v rámci něhož můžeme členské státy OAS rozdělit na tři skupiny:

1. 22 států, které se staly smluvní stranou Úmluvy a přijaly jurisdikci Soudu – přezkum individuálních stížností může probíhat před Komisí a Soudem, přičemž měřítkem je Úmluva;
2. 3 státy, které se sice staly smluvní stranou Úmluvy, leč nepřijaly jurisdikci Soudu k projednávání individuálních stížností – přezkum individuálních stížností může probíhat pouze před Komisí, přičemž měřítkem je Úmluva;
3. 10 států, které se nestaly smluvní stranou Úmluvy, avšak jsou členskými státy OAS

¹²²*Ibid.*, čl. 65.

¹²³Viz LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 61.

¹²⁴*Ibid.*, s. 56.

¹²⁵Čl. 63 odst. 1 Americké úmluvy. Mezi taková opatření patřila např. povinnost změnit stávající zákon nebo přijmout nový, či publikovat rozsudek v médiích.

¹²⁶*Ibid.*, čl. 63 odst. 2. Pokud věc ještě není ve fázi řízení před Soudem, může vydat předběžné opatření na žádost též Komise.

– přezkum individuálních stížností může probíhat pouze před Komisí, přičemž měřítkem je Deklarace.¹²⁷

III. Africký systém ochrany lidských práv

Africký regionální systém, který je nejmladším, nejméně rozvinutým a v jistém smyslu nejsvráznějším ze tří velkých regionálních systémů ochrany lidských práv, odráží specifika tamní kultury, v rámci níž je jednotlivec vnímán jako součást určitého celku (rodiny, komunity, národa), stejně jako historickou zkušenost z dob kolonialismu, která vedla k tomu, že více, než v předchozích regionech je kladen důraz na sebeurčení národů.¹²⁸ Mezinárodní spolupráce afrických zemí započala v průběhu dekolonizace, když v roce 1963 byla založena Organizace africké jednoty (OAJ), jejímž nástupcem se roku 2002 stala Africká unie (AU). Zatímco v souladu s cíli OAJ¹²⁹ se v rámci OAJ poměrně důrazně dodržovala zásada nevměšování, která prosazování lidských práv příliš nenahrávala, v rámci AU, jejímž cílem je též ochrana lidských práv, se již klade větší důraz právě na dodržování lidských práv a na hospodářskou integraci regionu.¹³⁰

O hlavním africkém lidsko-právním dokumentu se rozhodovalo na půdě OAJ v době, kdy již existoval jak evropský, tak inter-americký regionální systém ochrany lidských práv, které tudíž sloužily jako inspirační zdroje. Africká charta práv člověka a národů - tzv. Banjulská charta (*African Charter on Human and Peoples' Rights*, dále jen Charta nebo Africká charta), jež je závaznou mezinárodní smlouvou, byla totiž přijata roku 1981 a vstoupila v platnost roku 1986.¹³¹ Přes inspiraci předchozími regionálními modely má Charta též výrazná „africká specifika“. Za zmínku stojí zejm. to, že Africká charta od svého počátku neobsahuje pouze občanská a politická práva, ale též práva hospodářská, sociální a kulturní. Dalším specifikem je též fakt, že v Chartě nejsou zakotvena pouze práva, ale ve značné míře také povinnosti, kterým Charta

¹²⁷Viz http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights_sign.htm, [cit. 2015-08-23].

¹²⁸Srov. preambule a čl. 20 Africké charty práv člověka a národů, LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 63 a ŠTURMA, P., op. cit. sub 26, s. 77.

¹²⁹Vykořenění kolonialismu, rovnost, nezasahování do vnitřních záležitostí a zlepšení života Afričanů.

¹³⁰LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 63-64, ŠTURMA, P., op. cit. sub 26, s. 77.

¹³¹Africkou chartu ratifikovalo 53 členských států Africké unie, viz <http://www.achpr.org/instruments/achpr/ratification/>, [cit 2015-08-23].

věnuje vlastní kapitolu (viz čl. 27-29), a dále skutečnost že garantuje nejen práva individuální (*individual rights*),¹³² ale také práva kolektivní (*peoples' rights*).¹³³ Lze tedy uzavřít, že Africká charta originálním způsobem sjednocuje všechna lidská práva bez ohledu na to, zda se jedná o domnělou první, druhou, nebo třetí kategorii lidských práv, přičemž africký systém jako jediný na světě (s výjimkou prvních článků ICCPR a ICESCR, jejichž význam je však spíše symbolický), závazným způsobem zakotvuje kromě práv individuálních také práva kolektivní.

Co se týče institucionálního hlediska, tvořila dle Charty v původním znění kontrolní mechanismus pouze Africká komise pro práva člověka a národů (*African Commission on Human and Peoples' Rights*, dále jen Komise nebo Africká komise), jež byla ustavena v roce 1987. Kompetence Komise jsou pak (i po ustavení Afrického soudu pro práva člověka a národů) velmi široké a zahrnují např. vytváření studií, organizování odborných seminářů a konferencí či možnost zahájit vyšetřování určitých událostí, jež se týkají porušování lidských práv.¹³⁴ Mezi nejvýznamnější kompetence Komise však patří hodnocení mezistátních a individuálních stížností na porušení práv zakotvených v Chartě (*communications*).

Pokud jde o individuální stížnosti, stanoví čl. 55 odst. 1 Charty, že Komise může přijímat i jiné než mezistátní stížnosti. Komise pak toto ustanovení vyložila tak, že se vztahuje na jednotlivce i nevládní organizace, které se přitom mohou domáhat ochrany i ve prospěch jiných osob, jejichž práva chráněná Chartou mají být dotčena.¹³⁵ Africká charta však stanoví dva významné filtry stížností. Dle čl. 55 Charty je nestátní stížnost nejprve pouze zapsána na seznam, přičemž Komise se jí bude zabývat jen na základě rozhodnutí většiny svých členů. Čl. 56 Charty pak stanoví sedm podmínek přijatelnosti, které jsou však Komisí interpretovány spíše velkoryse, tj. ve prospěch přijetí stížnosti.¹³⁶ Pokud se Komise stížností zabývá, měl by být spor urovnán pokud

¹³²Z individuálních práv však v Africké chartě chybí mj. právo na soukromý život, jež má značný význam v rámci environmentální judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

¹³³Kolektivními právy zakotvenými v Africké chartě jsou např. právo národů na rozvoj, na sebeurčení nebo na příznivé životní prostředí (viz čl. 19-24).

¹³⁴Čl. 45 Africké charty.

¹³⁵Viz např. rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96.

¹³⁶BUERGENTHAL, T., op. cit. sub 102, s. 349, ŠTURMA, P., op. cit. sub 26, s. 83.

možno smírem. Nelze-li smíru dosáhnout, vydá Komise zprávu o tom, zda bylo příslušné právo porušeno s tím, že může doporučit provést určitá opatření.¹³⁷ Celý proces je přitom neveřejný, přičemž o zveřejnění meritorního rozhodnutí může rozhodnout pouze Shromáždění AU.¹³⁸ Navíc, vzhledem k tomu, že úprava kontroly plnění zpráv a doporučení Komise v Chartě absentuje, sleduje implementaci sama Komise na základě ustanovení svého Jednacího řádu.¹³⁹ V případě nedostatků v implementaci závěrů Komise ze strany státu, pak může Komise pouze informovat Shromáždění AU. Co se týče účinnosti tohoto postupu, je výmluvná analýza individuálních stížností mezi lety 1994 a 2004, z níž vyplývá, že státy plně vyhověly rozhodnutím Komise jen ve 14% případech, částečně vyhovělo 32% států a 30% nevyhovělo vůbec. Dalších 15% bylo možné přiřadit do první či druhé kategorie, ke zbylým 9% nebyl ani dostatek informací.¹⁴⁰ Dalším problémem je navíc dlouhodobý nedostatek financování činnosti Komise. Náklady činnosti mají sice dle čl. 41 Charty hradit členské státy OAJ, leč Komise je závislá na jiných zdrojích, zejm. z Evropy a Ameriky. Nízké povědomí o existenci Komise a její nízká dostupnost pak vedou k tomu, že ačkoliv Komise existuje již téměř 30 let, rozhodla pouze přes 200 stížností, z nichž pouze část v meritu věci.¹⁴¹

Z důvodu nedostatků v účinnosti kontrolního mechanismu byl vypracován a roku 1998 schválen Protokol k Africké chartě o zřízení Afrického soudu pro práva člověka a národů (*Protocol to the African Charter on the Establishment of the African Court*, dále jen Protokol), kterým byl zřízen Africký soud pro práva člověka a národů (*The African Court on Human and Peoples' Rights*, dále jen Soud nebo Africký soud). Protokol sice vstoupil v platnost roku 2004, nicméně teprve roku 2006 byli zvoleni první soudci s tím, že další dva roky bylo třeba řešit organizační záležitosti, takže první případ byl Soudu podán až v roce 2008. Soud se schází k řádným schůzím čtyřikrát ročně na patnáct dní, přičemž může být svolána také schůze mimořádná.¹⁴² Nejvýznamnější funkcí Soudu je pravomoc rozhodovat spory. Zajímavostí přitom je, že

¹³⁷ Africká charta neupravuje podrobněji způsob přezkumu, relevantní pravidla jsou proto stanovena v Jednacím řádu Africké komise.

¹³⁸ Čl. 59 Africké charty.

¹³⁹ Bod 112 Jednacího řádu Africké komise.

¹⁴⁰ LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 70.

¹⁴¹ Viz <http://caselaw.ihrda.org/body/acmhpr/>, [cit. 2015-08-23].

¹⁴² Body 14-15 Jednacího řádu Afrického soudu.

Soud je oprávněn projednávat nejen spory ohledně práv vyplývajících z Charty, ale též spory, jež se týkají výkladu a provádění dalších lidsko-právních instrumentů, které byly ratifikovány příslušnými státy.¹⁴³ Co se týče přímého přístupu k soudu, má jej automaticky Komise, příslušná smluvní strana a africké mezivládní organizace.¹⁴⁴ Soud pak může povolit jednotlivci či nevládní organizaci, které byl udělen status pozorovatele před Komisí, aby zahájili řízení přímo u Soudu, avšak pouze za podmínky, že stát, proti němuž stížnost směřuje, uznal tuto pravomoc Soudu prostřednictvím zvláštního prohlášení podle čl. 34 odst. 6 Protokolu (*opt-in*).

Oproti řízení před Komisí je řízení před Soudem zásadně veřejné.¹⁴⁵ Pokud Soud nepředloží případ Komisi k posouzení přípustnosti a sám dojde k tomu, že je přípustný,¹⁴⁶ pokusí se urovnat věc dosažením smíru.¹⁴⁷ Není-li smír možný, vydá Soud závazný rozsudek, jenž je konečný.¹⁴⁸ Co se týče reparací, stanoví čl. 27 odst. 1 Protokolu, že pokud Soud shledá porušení určitého práva, vydá příkaz k nápravě porušení, včetně spravedlivé kompenzace nebo reparace (úprava se tedy podobá více inter-americkému systému, což lze hodnotit kladně). Za obdobných podmínek jako Inter-americký soud může Africký soud vydávat rovněž předběžná opatření.¹⁴⁹ Dohledem nad výkonem rozsudků je dle čl. 29 Protokolu pověřena Rada ministrů OAJ, resp. Výkonná rada AU. Dle čl. 31 Protokolu pak Soud předkládá na každém řádném zasedání Shromáždění AU zprávu o činnosti Soudu, ve které vymezuje případy neplnění rozsudku. Efektivita celého systému je tedy závislá na reálné roli Výkonné rady AU, či jinými slovy na ochotě států vyvinout potřebný tlak na stát, který nevykonal rozsudek dobrovolně.

Co se týče role Soudu jakožto smluvního orgánu, čl. 2 Protokolu uvádí, že Soud doplňuje ochranný mandát Komise. Vzniká tedy určitá dualita, když Africkou

¹⁴³ Čl. 3 Protokolu.

¹⁴⁴ *Ibid.*, čl. 5.

¹⁴⁵ Čl. 10 odst. 1 Protokolu. Bod 43 Jednacího řádu Afrického soudu stanoví podmínky pro neveřejné jednání.

¹⁴⁶ Čl. 6 Protokolu.

¹⁴⁷ *Ibid.*, čl. 9.

¹⁴⁸ Soud však může dle čl. 28 Protokolu přistoupit k revizi rozsudku ve světle nových důkazů a je rovněž oprávněn interpretovat své rozhodnutí.

¹⁴⁹ Srov. čl. 27 odst. 2 Protokolu a čl. 63 odst. 2 Americké úmluvy.

chartu ratifikovalo 54 členských států AU,¹⁵⁰ zatímco Protokol přesně polovina,¹⁵¹ což vede k tomu, že vůči první skupině států funguje kontrolní mechanismus v původní podobě (pouze Komise) a vůči druhé skupině v novější podobě (Komise, Soud). Vztah Komise a Soudu pak byl vyjasněn v revidovaném Jednácím řádu Africké komise. Bod 123 stanoví, že Komise nebude posuzovat stížnost, která je podána též u Soudu. Dle bodu 118 odst. 1 Komise předá případ Soudu v zásadě tehdy, jestliže sama o stížnosti rozhodla, avšak stát jejím doporučením nevyhověl.¹⁵² Dle bodu 118 odst. 4 pak Komise může předat případ Soudu v případě potřeby též v kterékoli fázi přezkumu. O interpretaci Charty přitom může být požádána jak Komise, tak Soud s tím rozdílem, že Soud může interpretovat nejen Chartu, ale též Protokol a dokonce i jiné relevantní instrumenty na ochranu lidských práv.¹⁵³

Pokud se zaměříme na nápad stížností, přijal Soud zatím pouze přes dvě desítky stížností a své místo v africkém regionálním mechanismu ochrany lidských práv tak nachází spíše pozvolna.¹⁵⁴ Samotná existence samostatného Afrického soudu je navíc nejistá, neboť v roce 2008 bylo především z finančních důvodů rozhodnuto o tom, že Africký soud pro lidská práva a práva národů bude sloučen se Soudním dvorem AU s tím, že byl podepsán Protokol o zřízení Afrického soudního dvora a soudu pro lidská práva (*African Court of Justice and Human Rights*), jenž má tyto soudní instituce nahradit. Protokol však zatím ratifikovalo pět z potřebných patnácti států.¹⁵⁵ Africké plány přitom směřují ještě dál, když by měl být přijat protokol, jenž by založil regionální soud (*African Court of Justice and Human and Peoples' Rights*), který by měl dokonce tři sekce s tím, že první by rozhodovala obecné záležitosti Africké Unie (současný Soudní dvůr AU), druhá záležitosti lidských práv (současný Africký soud) a třetí by soudila pachatele zločinů dle mezinárodního práva.¹⁵⁶

¹⁵⁰Viz http://www.au.int/en/member_states/countryprofiles, [cit. 2015-08-23].

¹⁵¹Viz http://www.au.int/en/sites/default/files/achpr_1.pdf, [cit. 2015-08-23].

¹⁵²Tímto krokem se mj. eliminoval problém nedostatku kontroly implementace doporučení Komise.

¹⁵³Čl. 60, 61 Africké charty, resp. čl. 4 odst. 1 Protokolu.

¹⁵⁴Viz <http://caselaw.ihrda.org/body/afchpr/>, [cit. 2015-08-23].

¹⁵⁵Viz

http://www.au.int/en/sites/default/files/Protocol%20on%20Statute%20of%20the%20African%20Court%20of%20Justice%20and%20HR_0.pdf, [cit. 2015-08-23].

¹⁵⁶Viz LHOTSKÝ, J., op. cit. sub 9, s. 78.

Závěrem je vhodné zdůraznit, že ačkoliv je po institucionální stránce africký mechanismus v současné podobě připravený zajistit lepší ochranu lidských práv, bude účinný jen tehdy, jestliže bude členskými státy podporován (ostatně jako v případě všech lidsko-právních mechanismů). Do jaké míry se tak skutečně stane, však zůstává vzhledem k politickým, ekonomickým a sociálním problémům, kterým musí Afrika čelit (jako jsou např. chudoba, korupce, ozbrojené konflikty, či autoritářské režimy), otázkou.¹⁵⁷

3.2. Činnost regionálních lidsko-právních orgánů týkající se ochrany životního prostředí

I. Environmentální judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Vzhledem k tomu, že Evropská úmluva byla přijata roku 1950, kdy byla rekonstrukce hospodářství a trvalý mír největšími prioritami, neobsahovala o ochraně životního prostředí žádnou zmínku. Přestože Úmluva a její protokoly o ochraně životního prostředí nadále mlčí (nebyl přijat relevantní dodatkový protokol, ačkoliv tady snahy jsou) nabízí judikatura Evropského soudu významný příspěvek do debaty ohledně vztahu lidských práv a ochrany životního prostředí. V souladu s mezinárodním a národním vývojem po roce 1950, v rámci něhož se záležitosti životního prostředí dostaly do středu zájmu, se totiž vyvíjela rovněž judikatura Evropského soudu.

V rámci této podkapitoly budou popsány nejvýznamnější případy, které demonstrují linii argumentace Soudu ohledně vztahu ochrany životního prostředí a některých tradičních lidských práv. Podkapitola je přitom strukturována tak, že první část zaměřuje svou pozornost na hmotná práva, která jsou nejčastěji uplatňována v souvislosti s životním prostředím, tj. právo na život (čl. 2 Úmluvy), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy) a právo na pokojné užívání

¹⁵⁷Stručné srovnání regionálních lidsko-právních mechanismů viz Příloha č. 1.

majetku (čl. 1 Protokolu č. 1), zatímco druhá část na relevantní práva procesní, tj. právo na spravedlivé řízení (čl. 6 Úmluvy), svobodu projevu (čl. 10 Úmluvy) a právo na účinný právní prostředek nápravy (čl. 13 Úmluvy).

Nejprve je však vhodné připomenout několik zásad, kterými se Soud řídí při svém rozhodování. Za prvé, výklad práv a svobod obsažených v Úmluvě není neměnný a pevně stanovený, ale vyvíjí se s ohledem na sociální kontext a změny ve společnosti. Soud tak často popisuje Úmluvu jako „živý nástroj“ (*living instrument*), který zohledňuje společenské změny, důsledkem čehož je skutečnost, že přestože výslovné právo na příznivé životní prostředí není zahrnuto v Úmluvě ani jejích protokolech, judikatura Soudu vykazuje vzrůstající zřetel na spojení mezi ochranou lidských práv a životního prostředí.¹⁵⁸ Výkladová praxe Soudu se navíc řídí zásadou efektivity, která spočívá v účinném uskutečnění chráněných práv, což se projevuje např. restriktivním výkladem omezujících klauzulí, či autonomní interpretací použitých pojmů.¹⁵⁹ Další významnou zásadou, je zásada subsidiarity, dle níž by porušení Úmluvy měla být napravována na národní úrovni s tím, že Soud by měl zasahovat jen jako poslední instance.¹⁶⁰ Projevem této zásady pak je široký prostor pro uvážení států (*wide margin of appreciation*) v případě rozhodování o složitých sociálních a technických otázkách jako je např. ochrana životního prostředí.¹⁶¹ Mimo to, Soud sice zatím nerozhodoval environmentální případy s mezinárodním prvkem, leč v rámci jiných rozhodnutí za odlišných okolností rozvedl zásady ohledně přeshraniční aplikace Úmluvy, jež by potenciálně mohly být relevantní pro záležitosti životního prostředí. Zůstává však na Soudu, aby rozhodl, zda vůbec a případně do jaké míry mohou být tyto zásady aplikovatelné též v případech týkajících se životního prostředí.¹⁶² Závěrem je vhodné připomenout, že povinnost státu vyplývající z Úmluvy se v případech týkajících se životního prostředí může projevovat dvěma způsoby. Státy totiž mají jak *negativní*

¹⁵⁸Srov. společné odchylné stanovisko soudce Costy, Turmena, Zupančiče a Steinera v rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, stížnost č. 36022/97, bod 2 a COUNCIL OF EUROPE, op. cit. sub 47, s. 31.

¹⁵⁹ŠTURMA, P., op. cit. sub 26, s. 33.

¹⁶⁰Tato zásada byla mj. zdůrazněna v Deklaraci z Interlakenu, která byla přijata na konferenci o budoucnosti Evropského soudu pro lidská práva, jež se konala ve švýcarském Interlakenu roku 2010.

¹⁶¹Viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Powell and Rayner v. the United Kingdom* ze dne 21. února 1990, stížnost č. 9310/81, bod 44, či rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34078/02, bod 86.

¹⁶²COUNCIL OF EUROPE, op. cit. sub 47, s. 25, 112-115.

povinnost nezasahovat do lidských práv, tak *pozitivní povinnost* aktivně chránit lidská práva prostřednictvím regulace chování třetích osob (např. v případě průmyslových činností).¹⁶³ Odpovědnost státu tak může být založena i v případě selhání regulovat soukromé činnosti, které mají významný vliv na výkon práv chráněných Úmluvou.

A. Hmotná práva

Právo na život (čl. 2 Úmluvy)

Primárním cílem článku 2 Úmluvy je ochránit jednotlivce před úmyslnými činy státu, které vedou ke smrti člověka. Odpovídající povinnost státu je tedy v zásadě negativní. Nicméně Soud ve své judikatuře rozvinul tzv. doktrínu pozitivních povinností, jejíž podstatou je skutečnost, že článek 2 může vůči státům ukládat též povinnost učinit pozitivní kroky k zabezpečení práva na život, a to i v případech, kdy je život ohrožen lidmi či činnostmi, které nejsou přímo spojeny se státem.¹⁶⁴ V kontextu ochrany životního prostředí pak může být právo na život aplikováno v takových případech, kdy jsou určité činnosti natolik nebezpečné, že ohrožují nejen životní prostředí, ale též život člověka. Jeho aplikace je tedy v tomto kontextu spíše výjimečná. Z dosavadní judikatury Soudu vyplývá, že se jedná o případy nebezpečných činností a přírodních katastrof. Aplikovatelná pravidla budou demonstrována na dvou příkladech, a to na případu *Öneryildiz v. Turkey* z roku 2004,¹⁶⁵ který se týká nebezpečné činnosti a na případu *Budayeva and Others v. Russia* z roku 2008,¹⁶⁶ jenž se týká přírodní katastrofy.

Co se týče okolností případu *Öneryildiz v. Turkey*, došlo k výbuchu na komunální skládce, která nevyhovovala předepsaným technickým standardům, v důsledku čehož zemřelo 39 osob, kteří si protizákonně postavili svá obydlí v těsné

¹⁶³Viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Guerra and Others v. Italy* ze dne 19. března 1998, stížnosti č. 116/1996/735/932, bod 58, či rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Öneryildiz v. Turkey* ze dne 30. listopadu 2004, stížnost č. 48939/99, bod 71.

¹⁶⁴COUNCIL OF EUROPE, op. cit. sub 47, s. 35.

¹⁶⁵Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Öneryildiz v. Turkey* ze dne 30. listopadu 2004, stížnost č. 48939/99.

¹⁶⁶Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Budayeva and Others v. Russia* ze dne 20. března 2008, stížnosti č. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 a 15343/02.

blízkosti skládky.¹⁶⁷ Devět z těchto osob bylo blízkými příbuznými stěžovatele. Úřady přitom věděly o nebezpečí výbuchu, leč přesto neučinily potřebné kroky, aby výbuchu zabránily. Co se týče případu *Budayeva and Others v. Russia* došlo v horské oblasti v důsledku velkých dešťů k závažnému padání masy bahna (*mudslides*), což vedlo ke ztrátě osmi životů včetně manžela první stěžovatelky. Jelikož k padání bahna v tomto regionu docházelo často, byl úřady vytvořen zadržovací sběrač a zadržovací hráz, které měly ochránit tamní obyvatele. Hráz však byla následně poškozena. Úřady přitom byly informovány o riziku dalšího padání bahna a vzhledem k tomu, že rekonstrukce hráze se zdála být neproveditelná, bylo jediným způsobem, jak se vyhnout obětem, zřízení pozorovacího stanoviště za účelem varování ohrožených osob. Takové opatření však nebylo provedeno.

Oba případy jsou zajímavé tím, že se Soud zabýval jak hmotnou stránkou, tak procesní stránkou čl. 2, přičemž vyložil obsah povinnosti předcházet porušení práva na život ve světle jeho *hmotné stránky*, stejně jako povinnosti vztahující se k přiměřené reakci, která je požadována ve světle jeho *procesní stránky*.

Co se týče *hmotné stránky* čl. 2, vztahuje se pozitivní povinnost státu učinit veškerá vhodná opatření k ochraně životů uvnitř jeho jurisdikce na jakoukoli nebezpečnou činnost, při které je v sázce život člověka, tj. na činnost veřejnou i soukromou.¹⁶⁸ Rozsah povinností veřejných úřadů přitom závisí na okolnostech, jako jsou škodlivost nebezpečné činnosti a předvídatelnost rizik pro život.¹⁶⁹ Obdobnou pozitivní povinnost předcházet ztrátám na životech má stát také v případech přírodních katastrof, přestože jsou mimo lidskou kontrolu. Rozsah povinností státu pak v tomto případě závisí na zdroji rizika a míře ovlivnitelnosti jeho zmírnění.¹⁷⁰ Povinnost státu jak v případě nebezpečných činností, tak v případě přírodních katastrof přitom zahrnuje především zavedení právního rámce, který musí splňovat následující požadavky:

¹⁶⁷Tyto osoby žili ve slumech, nicméně státní politika ohledně chudinských čtvrtí podporovala zahrnutí slumů do městského prostředí, přičemž úřady nechaly stěžovatele a jeho příbuzné žít nerušeně v jejich domě a poskytovaly jim dokonce zpoplatněné služby a vybíraly od nich daně (rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, body 104-105).

¹⁶⁸Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 71, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, body 128, 130.

¹⁶⁹Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 73.

¹⁷⁰Rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 137.

- zahrnuje předpisy, které věnují pozornost zvláštním znakům předmětné situace nebo činnosti a míře rizika pro život,¹⁷¹ což v případech nebezpečných činností zahrnuje pravidla, jež upravují udělování licencí, založení, provozování a bezpečnost těchto činností, stejně jako jejich kontrolu;¹⁷²
- klade zvláštní důraz na právo veřejnosti na informace týkající se předmětných činností či situací;¹⁷³
- zajišťuje vhodné postupy pro zjištění nedostatků v technických procesech a chyb, kterých se dopustily odpovědné osoby.¹⁷⁴

Na rozdíl od případů nebezpečných činností, však mají státy v případě přírodních katastrof větší míru uvážení vzhledem k nepředvídatelnosti a neovladatelnosti těchto událostí.¹⁷⁵ Povinnost státu se proto vztahuje na bezprostřední a identifikovatelná přírodní rizika, tj. zejm. na opakující se pohromy ohrožující lidská obydlí.¹⁷⁶

Co se týče *procesní stránky* čl. 2, vyžaduje po státech, aby zajistily tzv. přiměřenou reakci (*adequate response*). Ta přitom zahrnuje povinnost zajistit řádnou implementaci právního rámce, tak aby byla porušení práva na život vhodně potlačena a potrestána (*repressed and punished*),¹⁷⁷ stejně tak jako povinnost urychleně a s příkladnou péčí zahájit nezávislé a nestranné vyšetřování, které je způsobilé zjistit okolnosti, za kterých k události došlo, identifikovat nedostatky v působení regulačního systému a určit veřejné představitele či úřady, kteří byli zapojeni do vývoje události¹⁷⁸ s tím, že pokud porušení práva na život nebylo úmyslné, mohou být dostatečnou reakcí

¹⁷¹Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 90, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 132.

¹⁷²Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 90, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 132.

¹⁷³Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 90, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, body 131-132.

¹⁷⁴Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 90, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 132.

¹⁷⁵Rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 135.

¹⁷⁶*Ibid.*, bod 137.

¹⁷⁷Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 91, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 138.

¹⁷⁸Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 94, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 142.

občanské, správní či pouze disciplinární nápravné prostředky.¹⁷⁹ Zejména v případech nebezpečných činností, u kterých si byly veřejné úřady vědomy možných následků, leč neučinily dostatečná opatření k odvrácení rizik na životě, však může článek 2 vyžadovat, aby byly odpovědné osoby trestně stíhány.¹⁸⁰ To však samo o sobě neznamená, že by měl stěžovatel právo na to, aby třetí osoby byly skutečně trestně stíhány a potrestány bez ohledu na konkrétní okolnosti.¹⁸¹

Jinými slovy procesní stránka čl. 2 ukládá státům vyšetřovací povinnosti v případech ztráty života s tím, že je požadováno, aby zjistily, proč došlo k úmrtí, kdo je za to odpovědný a jak se lze dalším ztrátám vyvarovat. Důvodem těchto vyšetřovacích povinností pak je skutečnost, že veřejné úřady jsou obvykle jedinými orgány, které mají potřebné kompetence k tomu, aby byly určeny příčiny předmětných událostí.¹⁸²

Při posuzování okolností obou případů pak došel Soud k závěru, že v obou případech byla porušena jak hmotná, tak procesní stránka čl. 2.

Co se týče *hmotné stránky* čl. 2 v případě *Öneryildiz v. Turkey*, turecké úřady byly seznámeny s reálným a bezprostředním nebezpečím, které představovala předmětná skládka na základě odborné zprávy, jež upozorňovala na nevyhovující technický stav a pravděpodobnost výbuchu, a přesto nepřijaly nezbytná opatření. Neinformovaly dotčené osoby o hrozících rizicích, tak aby mohly posoudit rizika, jež podstupují (přičemž ani splnění této povinnosti by je nezbavilo povinnosti přijmout vhodná opatření) s tím, že samotný regulační rámec byl neúčinný, jelikož umožnil, aby byla skládka provozována, přestože nevyhovovala předepsaným standardům. Stát tedy neučinil potřebná opatření, aby ochránil osoby před bezprostřední a známou hrozbou na životě a dopustil se tak porušení hmotné stránky čl. 2.

Odpovědné osoby byly navíc odsouzeny dle ustanovení, které nemá vztah k ochraně života (nedbalostní opomenutí při výkonu úředních povinností), a to ke směšným částkám (610 000 TLR, tj. 9,7 eur). Takový způsob vyřízení věci tedy

¹⁷⁹Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 92, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 139.

¹⁸⁰Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 93, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 140.

¹⁸¹Viz rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 96.

¹⁸²COUNCIL OF EUROPE, op. cit. sub 47, s. 40.

nezajistil plnou odpovědnost státních úředníků a účinné provedení ustanovení o ochraně práva na život, čímž došlo k porušení též *procesní stránky* čl. 2.

Co se týče *hmotné stránky* čl. 2 ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, došel Soud k závěru, že úřady obdržely několik varování ohledně zvýšeného rizika padajícího bahna a o možných ztrátách na životech, leč přes tato varování neučinily jakákoli potřebná opatření. A vzhledem k tomu, že Soud shledal příčinnou souvislost mezi správními nedostatky, které překážely provedení potřebných opatření a smrtí manžela stěžovatelky, nezbylo mu než konstatovat porušení hmotné stránky čl. 2.

Kromě toho, po smrti manžela stěžovatelky bylo sice zahájeno vyšetřování, leč bylo omezeno jen na zjištění bezprostřední příčiny smrti, kterou bylo zřícení budovy (bezpečnostní opatření a odpovědnost zapojených úředních osob nebyla vůbec vyšetřována). V důsledku selhání vyšetřit fungování regulačního systému a určit odpovědné osoby byla tudíž porušena též *procesní stránka* čl. 2.

Právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy)

Článek 8 Úmluvy je v evropském regionu nejčastěji uplatňovaným článkem v kontextu ochrany životního prostředí. Výklad jednotlivých případů je proto vzhledem k jejich velkému množství rozdělen do tematických okruhů, v rámci nichž jsou jednotlivé věci seřazeny chronologicky.

Je přitom vhodné zdůraznit, že Úmluva zajišťuje práva, která jsou skutečná a efektivní, nikoliv pouze teoretická, či iluzorní.¹⁸³ V souladu s výkladem Soudu tak článek 8 vyžaduje respekt pro určitou kvalitu soukromého života a pohodlí domova, což zahrnuje kromě fyzického prostoru, též nerušené užívání tohoto prostoru v rámci přiměřených mezí s tím, že k narušení tohoto práva může dojít mj. v důsledku působení nehmotných zdrojů, jako jsou zvuky, pachy a jiné formy narušování.¹⁸⁴ Možnost

¹⁸³Srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Papamichalopoulos and Others v. Greece* ze dne 24. června 1993, stížnost č. 14556/89, bod 42.

¹⁸⁴Srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Powell and Rayner v. the United Kingdom* ze dne 21. února 1990, stížnost č. 9310/81, bod 40, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Moreno Gómez v. Spain* ze dne 16. listopadu 2004, stížnost č. 4143/02, bod 53 a rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Deés v. Hungary* ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 2345/06, bod 21.

dovolat se práva na základě čl. 8 vzniká však jen v případě, že předmětné rušení dosahuje určité úrovně závažnosti, která vede k významnému narušení možnosti užívat domova či soukromého a rodinného života. Posouzení této úrovně pak závisí na okolnostech, jako je intenzita rušení, doba trvání rušení, či závažnost fyzických a psychických následků na zdraví a kvalitě života jednotlivce.¹⁸⁵

Navíc je třeba připomenout, že existují případy, kdy může dojít k zásahu (*interference*) do práva na respektování soukromého a rodinného života, aniž by současně došlo k jeho porušení (*violation*). Zásah totiž může být ospravedlněn dle čl. 8 odst. 2 Úmluvy, jestliže je v souladu se zákonem, sleduje některý z vyjmenovaných legitimních cílů, jako je např. ekonomické blaho státu, a je nezbytný v demokratické společnosti. Opatření, která narušují právo na respektování soukromého a rodinného života, tudíž musí být přiměřená sledovanému legitimnímu cíli, přičemž úlohou Soudu je, aby posoudil právě přiměřenost přijatých opatření a zhodnotil, zda byla nastolena spravedlivá rovnováha mezi zájmy společnosti a zájmem jednotlivce.¹⁸⁶

Hlukové znečištění

Vůbec prvním případem v kontextu životního prostředí, který řešil Evropský soud na základě čl. 8, byl případ *Powell v. the United Kingdom*¹⁸⁷ z roku 1990, jenž odstartoval celou řadu dalších případů, jež se týkají hlukového znečištění. V uvedené věci se jednalo o hluk z letiště *Heathrow*, působící na obyvatele žijící v těsné blízkosti letiště. Soud uznal, že stížnost je přijatelná na základě čl. 8, neboť předmětný hluk skutečně nepříznivě ovlivňoval život stěžovatelů, nicméně došel jednomyslně k závěru, že právo na soukromý a rodinný život stěžovatelů nebylo porušeno. Rozhodnou skutečností při jeho úvaze bylo zejm. to, že letiště *Heathrow* hraje v britské ekonomice rozhodující roli a vzrůstající využívání tryskových letadel je v zájmu ekonomického

¹⁸⁵Viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fadeyeva v. Russia* ze dne 9. června 2005, stížnost č. 55723/00, bod 69.

¹⁸⁶Viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *López Ostra v. Spain* ze dne 9. prosince 1994, stížnost č. 16798/90, bod 51.

¹⁸⁷Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Powell and Rayner v. the United Kingdom* ze dne 21. února 1990, stížnost č. 9310/81.

blaha země,¹⁸⁸ přičemž stát dostal svým povinností, jelikož přijal řadu opatření za účelem zmírnění hluku, stejně tak jako odškodnění dotčených obyvatel.¹⁸⁹ Soud navíc zdůraznil, že oblast životního prostředí je komplikovanou sociální a technickou oblastí, v rámci níž požívají státy široký prostor pro uvážení s tím, že není úlohou Soudu, aby nahrazoval úsudek státu o tom, co je v této oblasti nejlepší politikou.¹⁹⁰

Případ *Hatton v. the United Kingdom*¹⁹¹ se rovněž týkal letiště *Heathrow*, když tentokrát šlo o noční hluk v důsledku změny nočních letů. Průběh řízení přitom můžeme rozdělit do dvou fází. V rozhodnutí z roku 2001 Soud rozhodl v poměru 5 ku 2, že došlo k porušení čl. 8, přičemž vyžadoval zvláštní přístup v záležitostech životního prostředí, spočívající v předcházejícím vyhodnocení vlivů na životní prostředí, kterážto zásada se stávala součástí mezinárodního, resp. evropského práva (viz *Espoo úmluva* a *Aarhuská úmluva*). Podotkl totiž, že „v obzvláště citlivé oblasti jakou je životní prostředí, není pouhý odkaz na ekonomické blaho státu dostačující k tomu, aby převážil práva ostatních... Státy jsou povinny minimalizovat narušení těchto práv hledáním alternativních řešení a dosahováním svých cílů takovým způsobem, který je co nejméně obtěžující vůči lidským právům... a aby toho mohly dosáhnout, musí předemtný projekt předcházet vhodné a kompletní vyšetřování a studium s cílem dosáhnout nejlepší možné řešení, které by nastolilo rovnováhu“ [mezi zájmy společnosti a zájmy jednotlivců],¹⁹² k čemuž doplnil, že skutečný význam příspěvku letiště *Heathrow* britské ekonomice nebyl nikdy kriticky zhodnocen.¹⁹³

Věc se však dostala až k velkému senátu, který v roce 2003 došel k závěru, že čl. 8 porušen nebyl. Při posuzování případu připomněl, že v Úmluvě není obsaženo výslovné právo na příznivé životní prostředí, leč připustil, že čl. 8 může být aplikován

¹⁸⁸ *Ibid.*, bod 42.

¹⁸⁹ *Ibid.*, bod 43.

¹⁹⁰ *Ibid.*, bod 44.

¹⁹¹ Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 2. října 2001 a 8. července 2003, stížnost č. 36022/97.

¹⁹² „[I]n the particularly sensitive field of environmental protection, mere reference to the economic well-being of the country is not sufficient to outweigh the right of others... [S]tates are required to minimise, as far as possible, the interference with these rights, by trying to find least onerous way as regards human rights. In order to do that, a proper and complete investigation and study with the aim of finding the best possible solution which will, in reality, strike the right balance should precede the relevant project.“ (rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 2. října 2001, op. cit. sub 191, bod 97, překlad autora).

¹⁹³ *Ibid.*, bod 102.

v případech, kdy je jednotlivec přímo a závažně ovlivněn hlukem či jiným znečištěním.¹⁹⁴ Dále pak uvedl, že při přezkumu rozhodnutí státu o otázkách životního prostředí, Soud zkoumá soulad s *hmotnou stránkou* čl. 8 (v rámci níž stát požívá široký prostor pro uvážení), stejně tak jako s *procesní stránkou* čl. 8, tj. kontroluje, zda byla v rámci rozhodovacího procesu udělena náležitá pozornost zájmům jednotlivce.¹⁹⁵

Co se týče *hmotné stránky* věci, zahrnovala úvaha Soudu několik stěžejních bodů. Za první, v souladu se studií spánku (*sleep study*) byla problémy se spánkem v důsledku hluku z letiště ovlivněna 2 až 3 procenta obyvatel.¹⁹⁶ Za druhé, zatímco v předchozích případech, které se týkaly životního prostředí, bylo porušení Úmluvy založeno na nedodržování vnitrostátního práva, v tomto případě je politika týkající se nočních letů v souladu s vnitrostátním právem.¹⁹⁷ Za třetí, ceny domů nebyly nočním hlukem ovlivněny, čímž pádem dotčené osoby mohly opustit předmětnou oblast bez finanční ztráty.¹⁹⁸ Navíc, v souladu s čl. 8 odst. 2 je legitimní, aby stát při vymezování své politiky bral v úvahu ekonomický zájem země.¹⁹⁹ Je sice pravdou, že stát musí brát do úvahy též ochranu životního prostředí, stejně jako Soud při kontrole činnosti státu, avšak „*pro Soud by nebylo vhodné, aby v tomto ohledu přijal zvláštní přístup s odkazem na zvláštní status environmentálních lidských práv.*“²⁰⁰

Co se týče *procesní stránky* případu, velký senát souhlasil, že proces rozhodování v záležitostech komplexních otázek ekonomické a environmentální politiky musí zahrnovat vhodná vyšetřování a studia tak, aby byla nastolena spravedlivá rovnováha mezi dotčenými zájmy. Nicméně to neznamena, že musí být získány vyčerpávající a měřitelné údaje ohledně každého aspektu předmětné věci.²⁰¹ S odkazem na učiněná studia a trvalé monitorování situace v současné věci tedy Soud v poměru 12 ku 5 předchozí rozhodnutí zvrátil.

¹⁹⁴ Rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, op. cit. sub 191, bod 96.

¹⁹⁵ *Ibid.*, body 99-100.

¹⁹⁶ *Ibid.*, bod 117. Soud se přitom spokojil pouze se studií, která byla vypracována společností *British Air Transport Industry*.

¹⁹⁷ *Ibid.*, bod 120.

¹⁹⁸ *Ibid.*, bod 127.

¹⁹⁹ *Ibid.*, bod 121.

²⁰⁰ „[I]t would not be appropriate for the Court to adopt a special approach in this respect by reference to a special status of environmental human rights.“ (*ibid.*, bod 122, překlad autora).

²⁰¹ *Ibid.*, body 99, 128.

V případě *Moreno Gómez v. Spain* z roku 2004²⁰² stěžovatel uspěl se svou stížností, že hluk ze 128 barů, hospod a diskoték porušuje jeho právo na respektování soukromého a rodinného života. Soud v této věci vydal jednomyslné rozhodnutí, které opřel zejm. o skutečnost, že přestože odpovědný úřad přijal opatření, která měla zajistit respektování práva dle čl. 8, toleroval jejich opakované porušování. Soud v této souvislosti zdůraznil, že Úmluva má chránit skutečná práva, nikoliv jen iluzorní s tím, že přijatá pravidla ztrácejí na významu, pokud nejsou řádně vynucována.²⁰³

Naopak v případě *Leon and Agnieszka Kania v. Poland* z roku 2009,²⁰⁴ který se týkal hluku, jenž byl produkován soukromou společností, Soud neshledal porušení čl. 8. Úřady totiž provedly několik inspekcí prostor předmětné společnosti, leč žádná z nich nepotvrdila, že by hluk překračoval stanovené limity a vzhledem k tomu, že překročení hlukových limitů nebylo prokázáno ani ze strany stěžovatelů, nešlo dojít k závěru, že by hlukové emise byly natolik závažné, aby porušovaly práva vyplývající z čl. 8.²⁰⁵

Hodným pozornosti pak je případ *Deés v. Hungary* z roku 2010,²⁰⁶ který reflektuje rozsah povinnosti státu napravit porušování čl. 8 ze strany soukromých osob. Stěžovatel v této věci brojil proti hluku z dopravy, který vzrostl poté, co byl soukromou společností zaveden poplatek na sousedící silnici, jež byla v soukromém vlastnictví, v důsledku čehož volilo mnoho nákladních aut raději jiné cesty, včetně ulice, na které žil stěžovatel. Úřady sice učinily řadu opatření za účelem snížení hluku, avšak všechny byly bezúspěšné. Domácí soudy přitom samy došly k závěru, že ačkoliv hluk či vibrace nebyly natolik závažné, aby poškodily stěžovatelův dům, překračovaly zákonné limity.²⁰⁷ Stěžovatel byl tedy po podstatnou dobu vystaven opakovanému, přímému a závažnému rušení (hluku), které mu zabránilo v nerušeném užívání jeho domova, čímž došlo k porušení čl. 8.²⁰⁸

²⁰²Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Moreno Gómez v. Spain* ze dne 16. listopadu 2004, stížnost č. 4143/02.

²⁰³*Ibid.*, bod 61.

²⁰⁴Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Leon and Agnieszka Kania v. Poland* ze dne 21. července 2009, stížnost č. 12605/03.

²⁰⁵*Ibid.*, body 102, 104.

²⁰⁶Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Deés v. Hungary* ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 2345/06.

²⁰⁷*Ibid.*, bod 23.

²⁰⁸*Ibid.*, bod 24.

Průmyslové znečištění

Velká část případů, kterými se Soud zabýval v záležitostech životního prostředí, se týkala závažného znečištění vody, vzduchu či půdy v důsledku průmyslových činností. Přelomovým případem, ve kterém Soud vůbec poprvé rozhodl o porušení čl. 8 Úmluvy v důsledku špatných podmínek životního prostředí, byl případ **López Ostra v. Spain** z roku 1994.²⁰⁹ Stěžovatelka a její rodina žily poblíž zařízení k nakládání s odpady, jež bylo postaveno s pomocí státní podpory na obecním pozemku. Zařízení, které bylo provozováno bez požadované licence, bylo zdrojem výrazného obtěžujícího zápachu, znečišťujících látek, stejně jako hluku, což způsobovalo zdravotní problémy a obtěžovalo život mnoha obyvatel včetně rodiny stěžovatelky,²¹⁰ která se po třech letech snášení těchto problémů rozhodla raději odstěhovat, jelikož bylo jasné, že situace může pokračovat do nekonečna. Otázka, zda emise byly natolik závažné, aby významně ohrožovaly zdraví dotčených osob, však byla sporná. Národní úřady totiž sice uznaly, že hluk a zápach měl nepříznivý dopad na soukromý život stěžovatelky, nicméně nedošly k závěru, že by zakládal závažné zdravotní riziko a dosáhl tak úrovně potřebné k porušení lidských práv stěžovatelky. Soud však v této věci uvedl, že *„závažné znečištění životního prostředí může přirozeně ovlivňovat blaho osob a bránit jim v užívání jejich domova tak, že to nepříznivě ovlivňuje jejich soukromý a rodinný život, aniž by muselo závažně ohrožovat jejich zdraví.“*²¹¹ Při posuzování, zda se příslušným úřadům podařilo nastolit spravedlivou rovnováhu mezi protichůdnými zájmy, pak Soud připomněl, že obec v tomto případě neučinila potřebná opatření, ba dokonce odvrátila rozhodnutí domácího soudu nařizující dočasné uzavření předmětného zařízení, přičemž další úřady, jež se účastnily vyřízení věci, rovněž přispěly

²⁰⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *López Ostra v. Spain* ze dne 9. prosince 1994, stížnost č. 16798/90.

²¹⁰ Např. dcera stěžovatelky trpěla dle jejího pediatra zvedáním žaludku, zvracením, alergickými reakcemi, anorexií atd., což mohlo být vysvětleno pouze skutečností, že žije v silně znečištěném prostředí (*ibid.*, bod 19).

²¹¹ „[S]evere environmental pollution may affect individuals' well-being and prevent them from enjoying their homes in such a way as to affect their private and family life adversely, without, however, seriously endangering their health.“ (*ibid.*, bod 51, překlad autora).

k prodlužování situace a k oddalování jejího řešení,²¹² což ve svém souhrnu vedlo k porušení čl. 8.²¹³

Ve věci *Guerra and Others v. Italy* z roku 1998²¹⁴ byli stěžovatelé vystaveni znečištění (plyny a toxických látek) vznikajícího v důsledku provozování chemičky, která byla označena jako vysoce riziková. Stížnost pak spočívala v tom, že přestože v chemičce již došlo k výbuchu a následnému úniku plynu a toxických látek, v důsledku čehož muselo být hospitalizováno 150 osob, úřady neučinily potřebná opatření ke snížení znečištění a předcházení riziku závažné nehody, přičemž ani neposkytly informace ohledně možných rizik a postupu v případě nehody. Soud zamítl stížnost co do tvrzení stěžovatelů, že z čl. 10 vyplývá povinnost státu shromažďovat a poskytovat informace z jeho vlastního podnětu. Namísto toho však přešel k čl. 8 a shledal jeho porušení.²¹⁵ Připomněl, že emise z předmětné chemičky často směřovaly k městu stěžovatelů, a přestože byla chemička označena za vysoce rizikovou a dokonce již došlo k výbuchu, stěžovatelé v rozporu s vnitrostátním právem čekali marně na poskytnutí základních informací, které by jim umožnily posoudit rizika a učinit rozhodnutí, zda nadále žít v této nebezpečné oblasti.²¹⁶ Význam tohoto rozhodnutí je tedy značný s ohledem na procesní environmentální práva, neboť lze dovodit, že z čl. 8 může v situacích zahrnujících bezprostřední riziko životu či zdraví vyplývat *pozitivní povinnost státu poskytnout informace* ohledně záležitostí týkajících se životního prostředí.²¹⁷

V případě *Taşkin and Others v. Turkey* z roku 2005²¹⁸ bylo prodlouženo povolení k provozování zlatého dolu v rozporu s rozhodnutími tureckého Nejvyššího správního soudu, který povolení zrušil z důvodu rozporu se stěžovatelovým právem na zdravé životní prostředí a právem na život.²¹⁹ Z několika odborných zpráv totiž

²¹²*Ibid.*, bod 56.

²¹³Rozhodnutí bylo jednomyslné.

²¹⁴Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Guerra and Others v. Italy* ze dne 19. března 1998, stížnosti č. 116/1996/735/932.

²¹⁵Rozhodnutí, co do porušení čl. 8, bylo jednomyslné.

²¹⁶Srov. *ibid.*, body 28-33, 60.

²¹⁷Srov. COUNCIL OF EUROPE, op. cit. sub 47, s. 51 a PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 19.

²¹⁸Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Taşkin and Others v. Turkey* ze dne 10. listopadu 2004, stížnost č. 46117/99.

²¹⁹Jak právo na příznivé životní prostředí (čl. 56 turecké ústavy), tak právo na život jsou zakotveny v turecké ústavě.

vyplývalo, že způsob, jakým byl v dole využíván kyanid, představoval nebezpečí pro životní prostředí a zdraví sousedících obyvatel a že bezpečnostní pravidla, která byla společností přijata, nepostačují k odstranění těchto rizik. Hodnocení Evropského soudu pak odkrývá význam, jaký může mít zakotvení práva na příznivé životní prostředí ve vnitrostátním právu. Při posuzování souladu s čl. 8 Soud totiž uvedl, že další přezkum hmotné stránky rozhodnutí, není vzhledem k rozhodnutí tureckého Nejvyššího správního soudu zapotřebí.²²⁰ Při posuzování procesní stránky pak Soud připomněl, že rozhodování v oblasti ekonomické a environmentální politiky musí zahrnovat přiměřené vyšetřování a studie týkající se možného vlivu předmětných činností na životní prostředí²²¹ s tím, že dotčená veřejnost musí mít přístup k výsledkům těchto studií a k informacím, které jí umožní posoudit rizika, jimiž je vystavena,²²² a dodal, že kromě možnosti zapojení do rozhodovacího procesu, musí mít dotčení jednotlivci také možnost obrátit se k soudu proti jakémukoliv rozhodnutí, činnosti či opominutí, jestliže se domnívají, že jejich zájmy či vyjádření nebyly zohledněny v rámci rozhodovacího procesu.²²³ Mimo to jestliže rozhodovací proces trvá nepřiměřeně dlouhou dobu, nebo rozhodnutí zůstává po významnou dobu nevykonáno, měl by být stát hnán k zodpovědnosti a vzhledem k tomu, že v této věci správní úřady postupovaly dokonce v rozporu s rozhodnutím soudu, přičemž rozhodnutí o povolení dalšího provozování dolu nebylo ani zveřejněno,²²⁴ je téměř zbytečné zmiňovat, že došlo k porušení čl. 8.²²⁵

V případě *Fadeyeva v. Russia* z roku 2005²²⁶ Soud započal s uvolňováním důkazního břemene ohledně prokázání příčinné souvislosti mezi závažným znečištěním a nepříznivými zdravotními následky. Co se týče okolností případu, stěžovatelka žila poblíž ocelárny, která znečišťovala ovzduší nejvíc ze všech hutních továren v Rusku. Vzhledem k tomu, že emise z ocelárny značně překračovaly stanovené limity a ohrožovaly tudíž zdraví osob žijících poblíž, byla založena oblast („*the sanitary security zone*“), která měla oddělit továrnu od obytné části města, leč tisíce lidí včetně

²²⁰*Ibid.*, body 117, 26.

²²¹Viz též rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, op. cit. sub 191, bod 128.

²²²Viz též rozsudek ve věci *Guerra and Others v. Italy*, op. cit. sub 214, bod 60.

²²³*Ibid.*, bod 119.

²²⁴*Ibid.*, body 122-125.

²²⁵Rozhodnutí bylo jednomyslné.

²²⁶Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fadeyeva v. Russia* ze dne 9. června 2005, stížnost č. 55723/00.

rodiny stěžovatelky ve skutečnosti žily v této oblasti. Stěžovatelka, jež přes zmíněnou skutečnost obdržela svůj byt od státu, proto požadovala, aby jí byl přidělen byt v ekologicky bezpečné oblasti, nebo aby jí byly poskytnuty prostředky pro koupi nového bytu. Výsledkem však bylo to, že domácí soudy sice uznaly právo stěžovatelky na přestěhování, leč stěžovatelka byla pouze zařazena na všeobecnou čekací listinu pro nové bydlení s pořadovým číslem 6820, což její situaci nijak nezměnilo.

V rámci řízení před Soudem stát trval na tom, že újma, kterou stěžovatelka utrpěla, nebyla dostatečná proto, aby mohl být aplikován čl. 8. Sporná byla zejm. otázka zhoršení zdravotní situace stěžovatelky v důsledku znečištění. Soud proto připomněl, že čl. 8 není porušen pokaždé, kdy dojde ke zhoršení životního prostředí, jelikož právo na zachování životního prostředí jako takové v Úmluvě obsaženo není,²²⁷ čímž pádem nepříznivé vlivy znečištění životního prostředí musí dosáhnout určité minimální hranice, tak aby došlo k přímému narušení soukromého či rodinného života, přičemž *„posouzení této minimální hranice závisí na všech okolnostech případu, jako jsou např. intenzita a doba trvání rušení, či fyzické a psychické následky tohoto rušení s tím, že je třeba brát v úvahu rovněž obecný kontext životního prostředí.“*²²⁸ V uvedeném případě z předložených faktů vyplývá, že osoby vystavené znečišťování byly ohroženy na svém zdraví a životní pohodě. Je sice možné, že přes nadměrné znečištění a jeho prokázané negativní vlivy na populaci jako celek, stěžovatelka nemusela utrpět žádnou zvláštní újmu. Nicméně vzhledem k velmi silné kombinaci nepřímých důkazů lze dojít k závěru, že zdravotní stav stěžovatelky byl zhoršen v důsledku prodloužovaného vystavení průmyslovému znečištění, přičemž *„i kdyby znečištění nezpůsobilo kvantifikovatelnou újmu na zdraví, učinilo stěžovatelku nevyhnutelně zranitelnější vůči řadě nemocí“*²²⁹ a nepochybně nepříznivě ovlivnilo její kvalitu života.²³⁰

Úvaha Soudu je pak zajímavá též s ohledem na možnost ospravedlnění zásahu do práva na respektování soukromého a rodinného života dle čl. 8 odst. 2, jelikož Soud uvedl, že v případě přímého zásahu státu je nezbytným důsledkem nedodržení

²²⁷ *Ibid.*, bod 68.

²²⁸ „The assessment of that minimum [level]... depends on all the circumstances of the case, such as the intensity and duration of the nuisance, and its physical or mental effects. The general context of the environment should also be taken into account.“ (*ibid.*, bod 69, překlad autora).

²²⁹ „Even assuming that the pollution did not cause any quantifiable harm to her health, it inevitably made the applicant more vulnerable to various illnesses.“ (*ibid.*, bod 88, překlad autora).

²³⁰ *Ibid.*, body 87-88.

vnitrostátního práva porušení čl. 8 Úmluvy.²³¹ Nicméně v případech, kdy má stát pozitivní povinnost učinit nezbytná opatření za účelem ochrany lidského práva, je volba těchto opatření v zásadě věcí státního uvážení s tím, že jestliže stát neaplikuje některé z opatření stanovené vnitrostátním právem, může stále splnit svou pozitivní povinnost i jinými prostředky.²³² Soulad s vnitrostátním právem by proto neměl být v těchto případech pojímán jako oddělený test, ale spíše jako jeden z mnoha aspektů, které je třeba vzít do úvahy při posuzování přiměřenosti přijatých opatření.²³³ Co se týče této věci, stát nenabídl stěžovateli žádné účinné řešení za účelem přestěhování, přestože situace osob žijících ve vymezené oblasti volala po zvláštním přístupu. Kromě toho stát neaplikoval ani žádná opatření, která by umožnila vzít do úvahy zájmy dotčených obyvatel a která by byla způsobilá snížit znečištění na přijatelnou úroveň, čímž ve svém souhrnu porušil čl. 8.²³⁴

Rozhodnutím hodným zřetele byl rovněž rozsudek ve věci *Tătar v. Romania* z roku 2009.²³⁵ Stěžovatel žil poblíž zlatého dolu, při jehož provozování se používal kyanid sodný, a přestože tento důl znečišťoval své prostředí a došlo v něm dokonce k nehodě, při níž unikla voda znečištěná kyanidem do několika řek, nedovolal se ochrany svých práv. Soud se následně musel vypořádat s tím, že stěžovatel neprokázal příčinnou souvislost mezi znečištěním životního prostředí a zhoršením jeho zdravotního stavu a že neexistovalo žádné vnitrostátní rozhodnutí či jiný oficiální dokument, který by určoval, jak velké ohrožení předmětná činnost představovala zdraví a životnímu prostředí. Popasoval se s tím přitom tak, že v souladu s principem předběžné opatrnosti (zakotveném v Deklaraci z Ria), který Soud vůbec poprvé uvedl při dosahování svého rozhodnutí a s důrazem na pozitivní povinnosti státu s ohledem na procesní práva v záležitostech životního prostředí shledal porušení čl. 8. Existence závažného a podstatného nebezpečí pro zdraví a životní blaho stěžovatelů, které vyplývalo z provedeného posouzení vlivů na životní prostředí, totiž zahrnovala povinnost státu zhodnotit tato rizika a přijmout vhodná opatření. Předmětná společnost přitom

²³¹ *Ibid.*, bod 95.

²³² *Ibid.*, bod 96.

²³³ *Ibid.*, bod 98.

²³⁴ Rozhodnutí bylo jednomyslné.

²³⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Tătar v. Romania* ze dne 27. ledna 2009, stížnost č.67021/01. Rozsudek je dostupný ve francouzštině, italštině, ruštině a rumunštině.

v rozporu s principem předběžné opatrnosti²³⁶ mohla pokračovat v provozování dolu i poté, co došlo ke zmíněné nehodě, přestože se pozitivní povinnost státu učinit vhodná opatření vztahovala na období po nehodě ještě s větší naléhavostí.²³⁷ Soud dále připomněl, že úřady nezveřejnily výsledky provedeného posuzování vlivů na životní prostředí s tím, že ani po nehodě neposkytly veřejnosti potřebné informace, přičemž výslovně zdůraznil, že práva na přístup k informacím, zapojení do rozhodování a přístup ke spravedlnosti ve věcech životního prostředí byla zakotvena v Aarhuské úmluvě a že jedním z účinků rezoluce č. 1430 (2005) Parlamentního shromáždění Rady Evropy bylo rozšíření povinnosti státu zlepšit rozšiřování informací v oblasti průmyslových rizik.²³⁸ Úřady tedy souhrnně řečeno nesplnily svou povinnost s předstihem zhodnotit v přijatelné míře rizika, která vyplývala z činnosti předmětné společnosti a následně nečinily odpovídající opatření k ochraně soukromého života a domova dotčených osob.²³⁹

K dalšímu uvolnění povinnosti prokázat příčinnou souvislost mezi průmyslovým znečištěním a zdravotními následky pak došlo v případě *Dubetska and Others v. Ukraine* z roku 2011.²⁴⁰ Soud totiž při posuzování příčinného vztahu mezi provozováním továrny a dolu, které významně znečišťovaly své okolí, a zdravotními následky dotčených osob uvedl, že *„zatímco je nepochybné, že průmyslové znečištění může nepříznivě ovlivnit veřejné zdraví společnosti a zhoršit kvalitu života jednotlivce, je často nemožné kvantifikovat jeho následky v každém jednotlivém případě, přičemž pokud jde o poškození zdraví, je obtížné rozlišit následky environmentálních rizik od vlivu dalších relevantních faktorů, jako jsou věk, povolání, či životní styl.“*²⁴¹ Stát proto musí prostřednictvím detailních a přesných informací unést důkazní břemeno, tak aby ustál a ospravedlnil situaci, při které jsou jen někteří jednotlivci omezováni na kvalitě

²³⁶Dle něhož nedostatek jistoty s ohledem na současný stav vědy a techniky neospravedlňuje prodlení státu přijmout účinná a vhodná opatření k zabránění poškození životního prostředí.

²³⁷Rozsudek ve věci *Tătar v. Romania*, op. cit. sub 235, body 120, 121.

²³⁸Srov. *ibid.*, body 101, 113-116 a 118.

²³⁹Viz *ibid.*, bod 112. Rozhodnutí Soudu o porušení čl. 8 bylo jednomyslné.

²⁴⁰Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Dubetska and Others v. Ukraine* ze dne 10. února 2011, stížnost č. 30499/03.

²⁴¹„While there is no doubt that industrial pollution may negatively affect public health in general and worsen the quality of an individual's life, it is often impossible to quantify its effects in each individual case. As regards health impairment for instance, it is hard to distinguish the effect of environmental hazards from the influence of other relevant factors, such as age, profession or personal lifestyle.“ (*ibid.*, bod 106, překlad autora)

svého života v zájmu zbytku společnosti.²⁴² Soud přitom posuzuje, zda je taková situace následkem náhlého a nečekaného vývoje událostí, či trvala delší dobu a zda s ní státní úřady byly, nebo měly být seznámeny, stejně tak jako, zda stěžovatel přispěl k této situaci vlastním jednáním či má možnost ji vlastními silami vyřešit.²⁴³

Pokud se tedy podíváme na okolnosti uvedeného případu, lze shrnout, že předmětná oblast byla i dle platných pravidel (ustanovení o minimální vzdálenosti od průmyslových podniků) nebezpečná pro účely bydlení, úřady přitom několikrát zvažovaly přestěhování stěžovatelů, přičemž potřeba přestěhování rodiny paní *Dubetské* byla dokonce soudně potvrzena s tím, že stěžovatelé nemohli vyřešit svou situaci bez pomoci státu, jelikož po domech v blízkém sousedství průmyslových znečišťovatelů nebyla žádná poptávka (na rozdíl od situace ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom*).²⁴⁴ Přestože tedy neexistoval žádný přímý důkaz, který by umožňoval kvantifikaci vzniklé újmy, život v oblasti, která byla poznamenána závažným znečištěním, jež zjevně překračovalo aplikovatelné standardy, vystavil stěžovatele zvýšenému zdravotnímu riziku, přičemž stát po dobu delší než 12 let neučinil žádná účinná opatření, aby jejich břemenu neseném „v zájmu společnosti“ ulehčil.²⁴⁵ Rozhodnutí Soudu o porušení čl. 8 bylo jednomyslné.

Ochrana a zachování přírody

Z několika případů, které se týkaly ochrany a zachování přírody a biodiverzity, lze dojít k závěru, že je obtížné prokázat, že zničení přírody poblíž domova určité osoby je přímým zásahem do jejího práva dle čl. 8 Úmluvy.²⁴⁶ Demonstrativním je v tomto ohledu případ *Kyrtatos v. Greece* z roku 2003.²⁴⁷ Stěžovatelé v této věci tvrdili, že

²⁴²*Ibid.*, bod 145.

²⁴³*Ibid.*, bod 108.

²⁴⁴Srov. rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, op. cit. sub 191, bod 127.

²⁴⁵Srov. rozsudek ve věci *Dubetska and Others v. Ukraine*, op. cit. sub 240, body 111, 155.

²⁴⁶Viz VERSCHUUREN, M. J. Contribution of the case law of the European Court of Human Rights to sustainable development in Europe (6. září 2013) [online]. In: SHOLTZ, W., VERSCHUUREN, J. *Regional Intergation and Sustainable Development in a Globalised World*, Edward Elgar, 2014, *Forthcoming*, s. 13. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2321663, [cit. 2015-08-23].

²⁴⁷Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Kyrtatos v. Greece* ze dne 22. května 2003, stížnost č. 41666/98.

městská zástavba vedla ke zničení mokřiny (*swamp*) sousedící s jejich pozemkem, přičemž trvale obtěžuje stěžovatele nočním hlukovým a světelným znečištěním, čímž došlo ke zhoršení jejich soukromého a rodinného života. Ve své stížnosti přitom zdůraznili zejm. skutečnost, že oblast ztratila veškerou malebnost krajiny, jelikož se změnila z přírodního stanoviště ptáků a jiných chráněných druhů v turistickou oblast, jelikož část bažiny byla přeměna na autopark a cestu, zatímco jiná část byla zastavěna budovami. Soud však následně uvedl, že ani čl. 8, ani jiný článek Úmluvy není speciálně navržen k obecné ochraně životního prostředí. Naopak v tomto smyslu jsou relevantní jiné mezinárodní instrumenty a vnitrostátní právo.²⁴⁸ I kdybychom tedy připustili, že životní prostředí bylo nepříznivě poškozeno městskou zástavbou, stěžovatelé nepředložili žádné přesvědčující argumenty, které by prokazovaly, že domnělá škoda způsobená ptákům a jiným chráněným druhům žijícím v mokřadu byla takového charakteru, aby přímo ovlivnila práva stěžovatelů dle čl. 8, [přičemž uvedl] že by tomu mohlo být i naopak, například v případě, že by zhoršení životního prostředí spočívalo ve zničení lesní oblasti v sousedství domu stěžovatelů, tj. v situaci, která by mohla bezprostředněji ovlivnit životní blaho stěžovatelů.²⁴⁹ Zde je však vhodné upozornit na odchylné stanovisko soudce Zagrebelskyho, v němž uvedl, že nevidí velký rozdíl mezi zničením lesa a zničením výjimečně mokřadového prostředí, v důsledku čehož nelze v uvedeném případě tvrdit, že nedošlo k žádnému narušení práva na respektování soukromého a rodinného života stěžovatelů, jelikož zjevně došlo ke zhoršení kvality jejich životního prostředí, které bylo před městskou zástavbou výjimečně příjemné, a tím pádem též ke zhoršení kvality jejich života.²⁵⁰ Předchozí úvaha by tak naznačovala subjektivní preference soudců, kteří dávají přednost lesu před jinými součástmi přírody. Lze ji však také interpretovat jako nepřilíš zdařilý pokus o vyjádření hranice pro případy, které zahrnují pouze menší škodu na životním

²⁴⁸ „Neither Article 8 nor any of the other Articles of the Convention are specifically designed to provide general protection of the environment as such; to that effect, other international instruments and domestic legislation are more pertinent in dealing with this particular aspect.“ (*ibid.*, bod 52).

²⁴⁹ „[E]ven assuming that the environment has been severely damaged by the urban development of the area, the applicants have not brought forward any convincing arguments showing that the alleged damage to the birds and other protected species living in the swamp was of such a nature as to directly effect their own rights under Article 8 § 1 of the Convention. It might have been otherwise if, for instance, the environmental deterioration complained of had consisted in the destruction of a forest area in the vicinity of the applicants' house, a situation which could have affected more directly the applicants' own well-being.“ (*ibid.*, bod 53, překlad autora).

²⁵⁰ *ibid.*, částečně odchylné stanovisko soudce Zagrebelskyho, s. 14.

prostředí, jež není dostatečná pro ovlivnění práva stěžovatelů.²⁵¹ Závěr Soudu totiž reflektuje podstatu širšího problému, totiž že z ochrany lidských práv mohou těžit pouze oběti porušení zakotvených práv. Jestliže tedy nedojde k dostatečnému zhoršení zdraví, soukromého života či jiných chráněných hodnot v důsledku poškození životního prostředí, ochrana poskytnuta nebude.²⁵²

Ochrana životního prostředí jakožto legitimní důvod pro ospravedlnění zásahu do práva na respektování soukromého a rodinného života

Soud v několika případech shledal, že ochrana životního prostředí, zejm. v rámci politik týkajících se životního prostředí, může být legitimním důvodem pro narušení některých práv, včetně práva na respektování soukromého a rodinného života, což lze demonstrovat na případě *Chapman v. the United Kingdom* z roku 2001.²⁵³ Stěžovatelka se v této věci bez požadovaného povolení zdržovala ve svém karavanu na pozemku, který se nacházel v chráněné oblasti, jež byla v souladu s účinnými politikami týkajícími se životního prostředí vymezena k ochraně a zachování, z důvodu čehož bylo bydlení v této oblasti zakázáno. Úřady tudíž nepřipustily další setrvání stěžovatelky v této oblasti. Jelikož stěžovatelka byla příslušnicí romského etnika, zdůrazňovala, že tento zásah narušuje především vzhledem k jejímu životnímu stylu její právo na respektování soukromého a rodinného života. Soud však při svém hodnocení uvedl, že rozhodnutí úřadů sice zasáhlo do stěžovatelčina práva dle čl. 8, nicméně mělo zákonný podklad, sledovalo legitimní cíl ochrany „jiných práv“ v souladu s čl. 8 odst. 2 prostřednictvím ochrany životního prostředí a bylo navíc přiměřené tomuto cíli.²⁵⁴ Hlasování Soudu však bylo poměrně těsné, neboť o tom, že nedošlo k porušení čl. 8, bylo rozhodnuto v poměru 10 hlasů ku 7.

²⁵¹Srov. VERSCHUUREN, J., op. cit. sub 246, s. 13 a PEDERSEN, W. O., op. cit. sub 35, s. 25.

²⁵²Závěr o tom, že čl. 8 nebyl porušen, byl dosažen v poměru 6 hlasů proti 1.

²⁵³Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Chapman v. the United Kingdom* ze dne 18. ledna 2001, stížnost č. 27238/95, obdobně též např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Buckley v. the United Kingdom* ze dne 29. listopadu 1996, stížnost č. 20348/92.

²⁵⁴Rozsudek ve věci *Chapman v. the United Kingdom*, op. cit. sub 253, body 79, 82, 115.

Ochrana majetku (čl. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě)

Pojem „majetek“ (*possessions*) ve smyslu Úmluvy je nezávislý na definicích uvedených ve vnitrostátním právu příslušných států a může zahrnovat i jiná práva a zájmy (*rights and interests*) představující určitá aktiva s tím, že tento pojem není omezen jen na existující majetek, ale může zahrnovat též nároky vyplývající z legitimního očekávání nabytí vlastnického práva.²⁵⁵ Právo na pokojné užívání majetku však není absolutní. Naopak může být omezeno, leč pouze za podmínky, že omezení jsou v souladu s veřejným zájmem, jímž může být i ochrana životního prostředí.²⁵⁶ Opatření přijatá ve snaze o dosažení veřejného zájmu pak musí být v souladu se zákonem, přičemž mezi přijatými opatřeními a sledovaným veřejným zájmem musí existovat vztah přiměřenosti.²⁵⁷ Při výběru a výkonu vhodných opatření, které zahrnují velké množství místních faktorů, státy sice požívají široký prostor pro uvážení, což platí zejm. v rámci plánovacích politik týkajících se životního prostředí, nicméně úlohou Soudu je posoudit přiměřenost přijatých opatření a zhodnotit, zda byla nastolena spravedlivá rovnováha mezi zájmy společnosti a zájmem jednotlivce.²⁵⁸

Ve věci *Pine Valley Developments LTD and Others v. Ireland* z roku 1991²⁵⁹ Soud započal vymezovat okolnosti, za kterých může dojít k omezení vlastnického práva z důvodu ochrany životního prostředí. Soud v této věci posuzoval omezení užívání majetku, které spočívalo v odvolání povolení (*outline planning permission*) stavět na pozemku zakoupeném za účelem výstavby, přičemž toto omezení směřovalo k zajištění správné aplikace legislativy týkající se ochrany životního prostředí. Přitom shledal, že sice došlo k narušení práva pokojného užívání majetku ve formě kontroly tohoto užívání (čl. 1 odst. 2 Protokolu č. 1), nicméně nikoliv k jeho porušení. Oblast, ve které mělo dojít k výstavbě, totiž byla určena pro rozvoj zemědělství, přičemž zabránění

²⁵⁵Srov. např. rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 124, rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hamer v. Belgium* ze dne 27. listopadu 2007, stížnost č. 21861/03, bod 75, či rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Depalle v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34044/02, body 62, 63.

²⁵⁶Viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fredin v. Sweden* ze dne 18. února 1991, stížnost č. 12033/86, bod 48.

²⁵⁷Rozsudek ve věci *Fredin v. Sweden*, op. cit. sub 256, bod 51.

²⁵⁸Srov. *ibid.*, a rozsudek ve věci *Brousset-Triboulet and Others v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34078/02, bod 87.

²⁵⁹Rozsudek evropského soudu pro lidská práva ve věci *Pine Valley Developments LTD and Others v. Ireland* ze dne 29. listopadu 1991, stížnost č. 12742/87.

výstavby v této oblasti bylo snad jediným způsobem, jak docílit sledovaného veřejného zájmu, tj. zachování „zeleného pásu“ (*green belt*). Stěžovatelé přitom byli angažováni v obchodním projektu, který sám o sobě zahrnoval prvky rizika s tím, že byli seznámeni jak s plánem oblasti, tak s odhodláním místních úřadů tento plán dodržet.²⁶⁰ Zrušení povolení stavět bez jakékoliv kompenzace tak v tomto případě nemohlo být považováno za nepřiměřené.²⁶¹

V případě *Papastavrou and Others v. Greece* z roku 2003²⁶² Soud naopak rozhodl o porušení čl. 1 Protokolu č. 1 a zdůraznil, že zásah do vlastnického práva bez poskytnutí přiměřené kompenzace není v zásadě přípustný. Co se týče okolností věci, stěžovatelé byli v dlouhotrvajícím sporu se státem ohledně vlastnictví pozemku, nicméně tamní prefekt přesto rozhodl o tom, že oblast, ve které se nacházel předmětný pozemek, má být zalesněna. Stěžovatelé neúspěšně zpochybňovali prefektovo rozhodnutí před domácími soudy a obrátili se proto na Evropský soud s tím, že došlo k porušení čl. 1 Protokolu 1, jelikož takto závažné omezení jejich práv je bez jakékoliv kompenzace nepřijatelné. Obě strany následně předložily velké množství protichůdných důkazů ohledně předmětného pozemku, což vedlo Soud k tomu, aby se zaměřil na pramen, na základě kterého prefekt rozhodl, přičemž uvedl, že rozhodnutí o zalesnění oblasti bylo učiněno na základě rozhodnutí ministra zemědělství z roku 1934 (tj. rozhodnutí, které bylo učiněno před více než 60 lety). Úřady tedy nařídily či potvrdily závažné opatření, které se dotýkalo postavení celé řady osob, jež se domáhaly svých práv k předmětnému pozemku, bez aktuálního zhodnocení sporné situace. Takové vyřízení věci však v situaci, kdy velké množství osob v dobré víře drží či dokonce vlastní majetek, zvláště pak bez možnosti jakékoliv kompenzace, nezakládá rovnováhu mezi veřejným zájmem a ochranou práv dle čl. 1 Protokolu č. 1.²⁶³

²⁶⁰ *Ibid.*, bod 59.

²⁶¹ Rozhodnutí bylo ve vztahu ke společnosti *Pine Valley* jednomyslné. Co se týče společnosti *Healy Holdings* a pana *Healyho* byl poměr hlasů 6 ku 3. K obdobnému závěru došel Soud též v rozsudku ve věci *Fredin v. Sweden*, op. cit. sub 256.

²⁶² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Papastavrou and Others v. Greece* ze dne 10. dubna 2003, stížnost č. 46372/99.

²⁶³ *Ibid.*, bod 37. Rozhodnutí bylo jednomyslné.

Nemožnost závažných omezení vlastnického práva bez současné přiměřené kompenzace byla následně potvrzena v řadě dalších rozhodnutí, jako např. ve věci *Z.A.N.T.E. – Marathonisi A. E. v. Greece* z roku 2007.²⁶⁴

Na své závěry ve věcech *Fredin v. Sweden* a *Pine Valley Developments LTD and Others v. Ireland*, Soud navázal v rozhodnutí v případě *Hamer v. Belgium* z roku 2007,²⁶⁵ který se týkal demolice prázdninového domu, jenž byl postaven stěžovatelčinými rodiči bez stavebního povolení, a to v lesní oblasti, pro kterou nemohlo být takové povolení vydáno, v důsledku čehož bylo stěžovatelce nařízeno, aby předmětnou plochu uvedla do původního stavu. Soud při posuzování legitimacy tohoto zásahu uvedl, že „ačkoliv Úmluva neobsahuje právo na ochranu životního prostředí jako takového, je ochrana životního prostředí v současné společnosti stále významnějším předmětem uvažování... Finančním požadavkům a dokonce některým fundamentálním právům, jako je např. vlastnictví, by [proto] neměla být udělována přednost před ochranou životního prostředí, obzvláště v případech, kdy stát vydal v tomto smyslu příslušné zákony.“²⁶⁶ Úřady totiž v takovém případě přebírají odpovědnost za ochranu životního prostředí, která by měla v praxi vést k jejich zásahu za účelem provedení zákonných ustanovení.²⁶⁷

Při hledání odpovědi na otázku, zda bylo přijaté opatření přiměřené, pak soud shledal následující. Stěžovatelka a její otec užívali nerušeně prázdninový dům po dobu 37 let od spáchání přestupku (*offence*), přičemž úřady, které věděly či měly vědět o existenci domu, neučinily žádná opatření a přispěly tak k situaci, která podkopává snahu o ochranu lesní oblasti.²⁶⁸ Nicméně nečinnost úřadů nemohla ve stěžovatelce vzbudit dojem, že proti ní v budoucnu nebudou učiněna žádná opatření, neboť přestupek nebyl dle zákona časově limitován.²⁶⁹ Mimo to žádné jiné opatření, než uvedení oblasti

²⁶⁴Podrobněji COUNCIL OF EUROPE, op. cit. sub 47, s. 71.

²⁶⁵Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hamer v. Belgium* ze dne 27. listopadu 2007, stížnost č. 21861/03.

²⁶⁶„[W]hile none of the Articles of the Convention is specifically designed to provide general protection of the environment as such, in today's society the protection of the environment is an increasingly important consideration. Financial imperatives and even certain fundamental rights, such as ownership, should not be afforded priority over environmental protection considerations, in particular when the State has legislated in this regard.“ (*ibid.*, bod 79, překlad autora).

²⁶⁷*Ibid.*

²⁶⁸*Ibid.*, bod 83.

²⁶⁹*Ibid.*, bod 85.

do původního stavu v tomto případě nepřicházelo dle vnitrostátního práva v úvahu,²⁷⁰ což s ohledem na výše uvedené přivedlo Soud k závěru, že stěžovatelka neutrpěla nepřiměřený zásah do vlastnického práva dle čl. 1 Protokolu č. 1.²⁷¹

Rozhodnutí velkého senátu v případech *Depalle v. France*²⁷² a *Brosset-Triboulet and Others v. France*²⁷³ z roku 2010 pak potvrzují, že za určitých specifických okolností mohou být i velmi závažná omezení pokojného užívání majetku ospravedlněna ochranou životního prostředí. Oba případy se týkají nařízení demolice domů stěžovatelů, které byly postaveny na pobřeží v oblasti, která spadala do kategorie přímořského veřejného majetku (*maritime public property*), se kterým není spojeno formální majtkové právo ani právo dočasné držby. V důsledku řady po sobě jdoucích *ad hoc* rozhodnutí byli stěžovatelé oprávněni přes půl století obývat hráz a postavit zde dočasné domy, přičemž však žádné z těchto rozhodnutí výslovně neuznalo jakékoliv majtkové právo ohledně státem vlastněného veřejného majetku. Úřady pak v rámci provádění aktivní politiky ochrany životního prostředí nařídily stěžovatelům uvést místo do původního stavu na jejich vlastní náklady. Při posuzování, zda byla nastolena spravedlivá rovnováha mezi veřejným zájmem společnosti a zájmy stěžovatelů Soud zdůraznil, že *regionální plánovací a environmentální politiky, u nichž je veřejný zájem společnosti prvořadý (pre-eminent), propůjčují státu prostor pro uvážení, který je větší, než v případech kdy jsou ve hře výlučně jen občanská práva.*²⁷⁴ Stěžovatelé přitom v tomto případě od počátku věděli, že předmětná rozhodnutí byla nejistá a odvolatelná.²⁷⁵ Vzhledem k tomu, jak dlouhou dobu obývali pobřeží, Soud sice připustil, že demolice představuje velmi radikální zásah do jejich majetku ve smyslu Úmluvy,²⁷⁶ nicméně tento zásah je součástí konzistentní a důsledné aplikace práva

²⁷⁰ *Ibid.*, bod 86.

²⁷¹ Rozhodnutí bylo jednomyslné.

²⁷² Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Depalle v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34044/02.

²⁷³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34078/02.

²⁷⁴ „[R]egional planning and environmental conservation policies, where the community's general interest is pre-eminant, confer on the State a margin of appreciation that is greater than when exclusively civil rights are at stake.“ (rozsudek ve věci *Depalle v. France*, op. cit. sub 272, bod 84, rozsudek ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France*, op. cit. sub 273, bod 87, překlad autora).

²⁷⁵ Rozsudek ve věci *Depalle v. France*, op. cit. sub 272, bod 86, rozsudek ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France*, op. cit. sub 273, bod 89.

²⁷⁶ Rozsudek ve věci *Depalle v. France*, op. cit. sub 272, bod 88, rozsudek ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France*, op. cit. sub 273, bod 91.

směřující k ochraně pobřežních oblastí.²⁷⁷ Absence kompenzace pak nemůže být považována za nepřiměřenou vzhledem k tomu, že princip neposkytování kompenzace, který vznikl v rámci pravidel upravujících veřejný majetek, byl jasně vysloven v každém z předmětných rozhodnutí.²⁷⁸ S ohledem na výše uvedené, lze tedy shrnout, že v obou případech nedošlo k porušení čl. 1 Protokolu č. 1.²⁷⁹

V předcházejících rozhodnutích byly popsány situace, jež naznačují, za jakých okolností může dojít k zásahu do práva pokojného užívání majetku z důvodu ochrany životního prostředí. Nicméně právo na pokojné užívání majetku může též vyžadovat, aby státy zajistily dodržování určitých standardů týkajících se životního prostředí, tj. aby přijaly pozitivní opatření za účelem ochrany pokojného užívání majetku v příznivém životním prostředí. Konkrétně může takováto pozitivní povinnost vzniknout v oblasti nebezpečných činností, což bude demonstrováno na případu *Öneryildiz v. Turkey*, a v menší míře též v případech přírodních katastrof, což bude demonstrováno na případu *Budayeva and Others v. Russia*. Dotčené osoby totiž mohou za těchto okolností legitimně očekávat, že úřady učiní taková opatření, která zajistí, aby jejich právo pokojného užívání majetku nebylo porušeno.

V případě *Öneryildiz v. Turkey*²⁸⁰ (2004) byl stěžovatelův nezákonně postavený dům zničen výbuchem sousedící skládky.²⁸¹ Soud však shledal, že obydlí, které vybudoval se svými příbuznými, představovalo značný ekonomický zájem (*substantive economic interest*) a že tento zájem, který byl tolerován úřady po dobu několika let, může být považován za majetek ve smyslu Úmluvy.²⁸² Soud dále došel k závěru, že existovala příčinná souvislost mezi závažným nedbalostním jednáním úřadů a zničením domu stěžovatele, neboť nakládání s odpadem bylo regulováno státem, úřady byly seznámeny s hrozcími riziky, avšak místo přijetí všech vhodných opatření za účelem ochrany majetkových zájmů dotčených osob oddalovaly řešení

²⁷⁷Rozsudek ve věci *Depalle v. France*, op. cit. sub 272, bod 89, rozsudek ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France*, op. cit. sub 273, bod 92.

²⁷⁸Rozsudek ve věci *Depalle v. France*, op. cit. sub 272, bod 91, rozsudek ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France*, op. cit. sub 273, bod 94.

²⁷⁹V obou případech byl poměr hlasů 13 ku 4.

²⁸⁰Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165.

²⁸¹Pro podrobnější popis okolností viz výklad k právu na život (čl. 2 Úmluvy).

²⁸²Rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, body 121, 129.

situace a postupovaly v rozporu se svou pozitivní povinností.²⁸³ Co se pak týče rozsahu této povinnosti, platí, že v situaci, kdy došlo ke ztrátě na životech a majetku v důsledku událostí, za něž může být přičítána odpovědnost státu, je rozsah nezbytných opatření pro ochranu obydlí stejný jako rozsah opatření nezbytných pro ochranu životů obyvatel.²⁸⁴

Odlišný rozsah pozitivní povinnosti vyplývající z čl. 1 Protokolu č. 1 v kontextu přírodních katastrof byl Soudem vymezen ve věci *Budayeva and Others v. Russia* (2008).²⁸⁵ Soud totiž shledal, že vzhledem k tomu, že přírodní katastrofy, jsou mimo lidskou kontrolu, nelze po státu požadovat stejnou míru angažovanosti jako v případech nebezpečných činností, které jsou vytvářeny člověkem.²⁸⁶ Pozitivní povinnost státu chránit pokojné užívání majetku tak nemůže překračovat hranici, která je přiměřená daným okolnostem, v důsledku čehož státy požívají poměrně širokou míru uvážení ohledně opatření, která mají být přijata za účelem ochrany majetku před přírodními riziky.²⁸⁷ V uvedené věci bylo přitom padající bahno výjimečně mohutné, přičemž nebyl zřetelný příčinný vztah mezi selháním státu přijmout potřebná opatření a rozsahem hmotné škody, neboť otázka rozsahu, v jakém by vhodná opatření mohla zmírnit způsobenou škodu, zůstala nejasná.²⁸⁸

Co se týče prosení stránky s ohledem na přiměřenou reakci, není tato procesní povinnost stejně komplexní jako v případě práva na život.²⁸⁹ Navíc pozitivní povinnost státu chránit soukromý majetek před přírodními katastrofami nemůže být vykládána tak, že zavazuje stát ke kompenzaci plné tržní hodnoty zničeného majetku. V uvedené věci tedy nemůže být celková škoda jednoznačně přičítána státu, jelikož jeho nedbalost byla pouze přitěžující okolností, která přispěla ke vzniklé škodě a vzhledem k tomu, že stát

²⁸³ Srov. *ibid.*, bod 135.

²⁸⁴ *Ibid.*, bod 136, viz též rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, bod 137 a srov. s výkladem k právu na život (čl. 2 Úmluvy). O porušení čl. 1 Protokolu č. 1 bylo rozhodnuto poměrem 15 hlasů ku 2.

²⁸⁵ Rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166. Pro podrobnější popis okolností případu viz výklad k právu na život (čl. 2 Úmluvy).

²⁸⁶ *Ibid.*, bod 174.

²⁸⁷ *Ibid.*, bod 175.

²⁸⁸ *Ibid.*, body 176-177.

²⁸⁹ *Ibid.*, bod 178.

přiměřenou kompenzaci poskytl, nelze s ohledem na zmíněné skutečnosti dojít k závěru, že byl porušen čl. 1 Protokolu č. 1.²⁹⁰

B. Procesní práva

Svoboda projevu (čl. 10 Úmluvy)

Čl. 10 Úmluvy zahrnuje právo přijímat a rozšiřovat informace, přičemž Soud zdůraznil, že existuje silný veřejný zájem na možnosti přispívat do veřejné diskuze rozšiřováním informací a myšlenek ve věcech veřejného zájmu.²⁹¹ Omezení tohoto práva musí být proto stanovena zákonem a sledovat legitimní cíl, přičemž přijatá opatření musí být nezbytná v demokratické společnosti, tj. přiměřená sledovanému cíli tak, aby byla nastolena spravedlivá rovnováha mezi protichůdnými zájmy.²⁹²

Ze zajímavých případů, které se týkají svobody projevu, lze zmínit případ *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia* z roku 2004.²⁹³ Stěžovatelem byla nevládní environmentální organizace, která tvrdila, že místní starosta vědomě nezastavil protizákonné stavební činnosti, jež způsobovaly škodu na pobřeží. Starosta poté žaloval organizaci a vysoudil omluvu a odškodné. Soud nicméně shledal následující. Organizace se snažila vzbudit pozornost ohledně citlivé záležitosti, a jakožto nevládní organizace, jež se zaměřuje na záležitosti životního prostředí, vykonávala roli „veřejného hlídacího psa“ (*chien de garde*), přičemž takové zapojení je v demokratické společnosti nepostradatelné.²⁹⁴ Dle názoru soudu pak organizace vyjádřila pouze osobní pohled na právo spočívající v osobním hodnocení (*jugement de valeur*) a vzhledem k tomu, že v demokratické společnosti by měl mít každý možnost vzbudit veřejnou

²⁹⁰*Ibid.*, body 182, 184, 185. Rozhodnutí bylo jednomyslné.

²⁹¹Viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Steel and Morris v. the United Kingdom* ze dne 15. února 2005, stížnost č. 68416/01, bod 89.

²⁹²Viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia* ze dne 27. května 2004, stížnost č. 57829/00, bod 40.

²⁹³Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia* ze dne 27. května 2004, stížnost č. 57829/00. Dostupný ve francouzštině a gruzínštině.

²⁹⁴Viz *ibid.*, bod 40.

pozornost ohledně situací, které považuje za nezákonné, byla přijatá opatření vůči stěžovateli nepřiměřená.²⁹⁵

Vysokou ochranu, která je poskytována environmentálním skupinám a aktivistům, kteří rozšiřují citlivé informace lze demonstrovat též na případě *Steel and Morris v. the United Kingdom* z roku 2005.²⁹⁶ Stěžovatelé spolupracovali s malou skupinou, která organizovala kampaně týkající se environmentálních a sociálních záležitostí, a účastnili se kampaně proti společnosti *McDonald's* tím, že rozšiřovali letáky, které kompromitovaly tuto společnost.²⁹⁷ Společnost *McDonald's* je poté žalovala za pomluvu a vysoudila značné odškodné. Stěžovatelé přitom neobdrželi žádnou právní pomoc, přestože byli nezaměstnaní, či vydělávali jen nízký plat. Soud proto v této věci zdůraznil, že v zájmu veřejné debaty je podstatné, aby v soudním řízení, jež zahrnuje velkou obchodní společnost a malou aktivistickou skupinu (*campaign group*), existovala spravedlnost a rovnost zbraní. Opak by měl totiž nepříznivý vliv na rozšiřování informací ohledně činností mocných obchodních entit. Jelikož však stěžovatelům nebyla v tomto případě udělena právní pomoc, nebyla zajištěna spravedlnost soudního řízení, což společně se značně vysokým odškodněním nenastolilo spravedlivou rovnováhu a vedlo tudíž k porušení čl. 10 Úmluvy.²⁹⁸

Na závěr je třeba připomenout, že právo na informace týkající se životního prostředí bylo Soudem uznáno jako součást zejm. práva na život (čl. 2 Úmluvy) a práva na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy). Zatímco tedy právo přijímat a rozšiřovat informace dle čl. 10 Úmluvy nevytváří povinnost státu shromažďovat a rozšiřovat informace z vlastního podnětu, může povinnost zajistit přístup k informacím, ale též povinnost informace poskytnout za určitých okolností vzniknout na základě hmotných práv dle čl. 2 a čl. 8 Úmluvy.²⁹⁹

²⁹⁵Srov *ibid.*, body 46 a 49. Rozhodnutí Soudu bylo jednomyslné.

²⁹⁶Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Steel and Morris v. the United Kingdom* ze dne 15. února 2005, stížnost č. 68416/01.

²⁹⁷Kompromitující materiál viz *ibid.*, body 11-12.

²⁹⁸Srov. *ibid.*, body 95-98. Rozhodnutí bylo jednomyslné.

²⁹⁹Srov. rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, body 90, 108, rozsudek ve věci *Budayeva and Others v. Russia*, op. cit. sub 166, body 131,132, rozsudek ve věci *Guerra and Others v. Italy*, op. cit. sub 214, bod 60, rozsudek ve věci *Giacomelli v Italy* ze dne 2. listopadu 2006, stížnost č. 59909/00, bod 83, či rozsudek ve věci *Tătar v. Romania*, op. cit. sub 235, bod 113.

Přístup ke spravedlnosti (čl. 6 a čl. 13 Úmluvy)

Přístup ke spravedlnosti by měl být zajištěn prostřednictvím článku 6 Úmluvy, který garantuje právo na spravedlivý proces, včetně práva přístupu k soudu a práva na výkon soudního rozhodnutí, a prostřednictvím článku 13 Úmluvy, který osobám, jejichž právo či svoboda dle Úmluvy byly porušeny, zabezpečuje účinnou nápravu před národním orgánem. Mimo to je nutné připomenout, že Soud rozvinul procesní požadavky naplňující zásadu přístupu ke spravedlnosti zejm. při výkladu článků 2 a 8 Úmluvy.³⁰⁰

a) Právo na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy)

Zajímavé případy, které Soud řešil v kontextu ochrany životního prostředí s ohledem na čl. 6 Úmluvy, se týkaly především práva přístupu k soudu. Právo přístupu k soudu v souladu s čl. 6 vzniká v případech, kdy je předmětem sporu občanské právo či povinnost ve smyslu Úmluvy. Stěžovatelé se přitom v kontextu životního prostředí nejčastěji dovolávají práva na život, ochrany fyzické integrity, či ochrany majetku. Dotčené osoby však mají právo na přístup k soudu dle čl. 6, pouze pokud je výsledek skutečného a závažného (*genuine and serious*) sporu bezprostředně rozhodující (*directly decisive*) pro jejich individuální práva.³⁰¹ Tím pádem v případech, kdy si dotčené osoby stěžují na environmentální rizika, přičemž však zároveň („ještě“) neutrpěly žádnou škodu na zdraví nebo majetku, může být složité prokázat dostatečné spojení s „občanským právem“.

Tato skutečnost bude demonstrována na případě *Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland* z roku 1997.³⁰² Stěžovatelé, kteří žili ve vesnicích sousedících s jadernou elektrárnou, protestovali proti rozhodnutí o prodloužení licence k provozování. Dovolávali se přitom rizika na jejich právech na život a fyzickou integritu, stejně tak jako ochrany majetku.³⁰³ Příslušný úřad však zamítl jejich námitky jako nepodložené a licenci udělil. Stěžovatelé se pak obrátili na Evropský soud s tím, že

³⁰⁰Srov. např. rozsudek ve věci *Önerildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, body 91-96, či rozsudek ve věci *Taşkin and Others v. Turkey*, op. cit. sub 218, bod 119.

³⁰¹*Ibid.*, bod 130.

³⁰²Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland* ze dne 26. srpna 1997, stížnosti č. 67\1996\686\876.

³⁰³Zajímavostí je, že stěžovatelům byly dokonce nabídnuty jódové tabletky, které si měli vzít v případě úniku radioaktivního materiálu.

jim nebyl umožněn přístup k soudu, aby mohli zpochybnit rozhodnutí o prodloužení licence, jelikož dle švýcarského práva nebylo odvolání k soudu možné. Vzhledem k tomu, že se jednalo o skutečný a závažný spor mezi stěžovateli a příslušným úřadem, bylo na Soudu, aby posoudil, zda je výsledek řízení bezprostředně rozhodující pro uplatňovaná práva. Soud však shledal, že stěžovatelé neprokázali přímý vztah mezi podmínkami provozování jaderné elektrárny a ochranou jejich fyzické integrity, či jiných práv, jelikož neprokázali, že je toto provozování vystavuje nebezpečí, které je závažné (*serious*), konkrétní (*specific*) a bezprostřední (*imminent*). Tudíž vzhledem k tomu, že spojení mezi předmětným rozhodnutím a právy uplatněnými stěžovateli je příliš slabé a vzdálené (*tenuous and remote*) není čl. 6 Úmluvy aplikovatelný.³⁰⁴

Zajímavým případem v souvislosti s právem přístupu k soudu je pak též případ ***Gorraiz Lizaraga and Others v. Spain*** z roku 2004,³⁰⁵ v němž byla jedním ze stěžovatelů organizace *Coordinadora de Itoiz*, jejímž účelem bylo mj. koordinovat snahy jejích členů zabránit výstavbě přehrady a vést kampaň za alternativní způsob života v předmětné oblasti. Tato organizace zahájila řízení proti plánu vybudovat přehradu v této oblasti, v důsledku čehož by byly zaplaveny tři přírodní rezervace a několik vesnic. Stěžovatelé přitom před Soudem namítali, že jim byla upřena účast v řízení, které se týkalo položení předběžné otázky ústavnímu soudu. Vláda zpochybnila aplikovatelnost čl. 6 Úmluvy, neboť trvala na tom, že se spor týká všeobecné otázky zákonnosti a kolektivních práv. Nicméně Soud shledal, že kromě ochrany veřejného zájmu, organizace brojila též proti „*konkrétnímu a bezprostřednímu ohrožení týkající se majetku a životního stylu svých členů*,“³⁰⁶ kterážto stránka její stížnosti měla ekonomický a občanský charakter (*economic and civil dimension*), v důsledku čehož měla právo domáhat se ochrany dle čl. 6.³⁰⁷ Soud tedy v této věci rozlišil mezi ochranou veřejného zájmu a ochranou zájmu členů organizace, když v prvním případě není možné poskytnout ochranu dle čl. 6, zatímco v druhém ano.

³⁰⁴Viz *ibid.*, bod 40. Rozhodnuto bylo poměrem 12 hlasů ku 8.

³⁰⁵Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Gorraiz Lizaraga and Others v. Spain* ze dne 27. dubna 2004, stížnost č. 62543/00.

³⁰⁶„[D]irect and specific threat hanging over its members' personal assets and lifestyles.“ (*ibid.*, bod 46).

³⁰⁷*Ibid.*

Pro úplnost znovu připomeňme, že Soud rozvinul koncept práva na spravedlivý proces v kontextu životního prostředí rovněž v rámci své judikatury týkající se zejm. čl. 2 a čl. 8 Úmluvy.

b) Právo na účinný právní prostředek nápravy před národním orgánem (čl. 13 Úmluvy)

Právo na účinný prostředek nápravy se týká osob, které tvrdí, že se staly obětí porušení práva či svobody dle Úmluvy, přičemž toto tvrzení nelze *prima facie* vyloučit (*have an arguable claim to be a victim*). Prostředek nápravy má přitom směřovat k tomu, aby bylo národním orgánem o předmětném tvrzení rozhodnuto a v případě potřeby, aby bylo poskytnuto odškodnění.³⁰⁸ Státy sice mají prostor pro uvážení při volbě odpovídajícího prostředku nápravy, leč podstata předmětného práva ovlivňuje druh nápravného prostředku, který jsou státy povinny poskytnout.³⁰⁹ Právo na účinný prostředek nápravy však stejně jako žádné jiné právo dle Úmluvy negarantuje trestní stíhání a odsouzení odpovědných osob.³¹⁰

V kontextu ochrany životního prostředí se mohou stěžovatelé domáhat prostředku nápravy dle čl. 13 Úmluvy zejm. pro tvrzené porušení práva na život (čl. 2), práva na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8), či ochrany majetku (čl. 1 Protokolu č. 1). Příkladem budiž případ *Öneryildiz v. Turkey*, v němž soud shledal porušení čl. 13 jak s ohledem na právo na život, tak s ohledem na ochranu majetku.³¹¹ Znovu však připomeňme, že právo na účinný prostředek nápravy může vyplývat

i z jiných ustanovení, než z čl. 13 Úmluvy – příkladem budiž vysoké požadavky pro posouzení účinnosti vnitrostátních prostředků nápravy, které Soud rozvinul v rámci své judikatury týkající se tvrzeného porušení práva na život.³¹²

³⁰⁸Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Leander v. Sweden* ze dne 26. března 1987, stížnost č. 9248/81 bod 77.

³⁰⁹Např. v případě tvrzení porušení práva na život dle čl. 2 Úmluvy by mělo být přístupné vyrovnání jak majetkové, tak nemajetkové újmy (rozsudek ve věci *Öneryildiz v. Turkey*, op. cit. sub 165, bod 147).

³¹⁰Srov. *ibid.*

³¹¹*Ibid.*, body 155 a 157.

³¹²Viz procesní stránka čl. 2 Úmluvy vyžadující *přiměřenou reakci* ve výkladu o právu na život (čl. 2 Úmluvy).

Shrnutí

Z provedeného souhrnu rozhodnutí lze učinit několik závěrů. Za prvé, Evropská úmluva nezakotvuje právo na příznivé životní prostředí a neposkytuje ochranu životnímu prostředí jako takovému.³¹³ Z tohoto důvodu se jednotlivci musejí dovolávat jiných práv, jako jsou především právo na život (čl. 2 Úmluvy), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Úmluvy) či právo na ochranu majetku (čl. 1 Protokolu č. 1). V případě, že jsou tato práva dostatečně závažně ovlivněna poškozováním životního prostředí, mohou být uplatněna k přinucení státu jednat za účelem jeho ochrany. V „provstupňovém“ rozhodnutí ve věci *Hatton v. the United Kingdom* z roku 2001³¹⁴ Soud dokonce naznačil, že záležitosti životního prostředí vyžadují zvláštní přístup, čímž do určité míry směřoval k uznání práva na příznivé životní prostředí,³¹⁵ nicméně velký senát toto rozhodnutí zvrátil a výslovně uvedl, že by nebylo vhodné, aby Soud v záležitostech životního prostředí přijal zvláštní přístup s odkazem na zvláštní status environmentálních lidských práv.³¹⁶ Přesto však lze sledovat trend k ochraně jednotlivců před závažným poškozováním životního prostředí (zejm. prostřednictvím evolutivního výkladu čl. 8 Úmluvy), který se projevil např. uvolněním povinnosti prokázat příčinnou souvislost mezi poškozením životního prostředí a zdravotními následky dotčených osob.³¹⁷

Za druhé, Soud se v rámci své judikatury v souladu s evolutivní interpretací Úmluvy značně opírá o aplikovatelná pravidla týkající se životního prostředí. V případě, že je životní prostředí chráněno vnitrostátním právem, včetně aplikovatelného mezinárodního práva, roste též pravděpodobnost jeho ochrany před Evropským soudem. Příkladem budiž případ *Taşkin and Others v. Turkey*,³¹⁸ kdy se Soud ani věcně nezabýval porušením hmotné stránky čl. 8 Úmluvy s odkazem na rozhodnutí tureckého Nejvyššího správního soudu, který zrušil předmětné povolení pro rozpor s právem na

³¹³Viz např. rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, op. cit. sub 191, bod 96, rozsudek ve věci *Leon and Agnieszka Kania v. Poland*, op. cit. sub 204, bod 98, či rozsudek ve věci *Kyrtatos v. Greece*, op. cit. sub 247, bod 52.

³¹⁴Rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 2. října 2001, op. cit. sub 191.

³¹⁵VERSCHUUREN, M. J., op. cit. sub 246, s. 14.

³¹⁶Rozsudek ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, op. cit. sub 191, bod 122.

³¹⁷Viz výklad k případům *Fadayeva v. Russia*, *Tătar v. Romania* a *Dubetska and Others v. Ukraine*.

³¹⁸Rozsudek ve věci *Taşkin and Others v. Turkey*, op. cit. sub 218.

příznivé životní prostředí a právem na život.³¹⁹ Význam aplikovatelných standardů ochrany životního prostředí pak demonstruje fakt, že stěžovatelé byli obvykle úspěšní právě pouze v případech, kdy státní úřady neaplikovaly nebo zanedbaly aplikovat existující pravidla,³²⁰ což přínos judikatury Soudu pro rozvoj environmentálních práv spíše oslabuje, jelikož Soud konstatuje porušení práv garantovaných Úmluvou prakticky pouze v případech, kdy stát porušil své vlastní normy.

Evropský kontrolní mechanismus tedy působí jako podnět k účinnému dodržování a vykonávání existujících pravidel týkajících se životního prostředí, což se projevilo mj. značnou podporou procesních práv ve věcech týkajících se životního prostředí. Dotčení jednotlivci totiž mají mít přístup k informacím, jako jsou studia vlivu na životní prostředí, má jim být umožněna účast na rozhodovacím procesu a mají mít přístup k soudu, jestliže se domnívají, že jejich zájmům či vyjádřením v rámci rozhodovacího procesu nebyla věnována dostatečná pozornost. Soud tímto v souladu se zásadou „živé úmluvy“ reflektuje principy zakotvené v mezinárodním, resp. evropském právu (především v Aarhuské úmluvě), v právu EU,³²¹ stejně jako na úrovni národní. Soudem uznaná procesní práva však rovněž demonstrují limity evolutivního výkladu lidských práv, jelikož vzhledem k tomu, že vyplývají zejm. z čl. 2 a 8 Úmluvy, je právě riziko životu, zdraví, či soukromému a rodinnému životu to, co vytváří procesní práva dotčených osob, v důsledku čehož jsou tato procesní práva omezenější oproti mezinárodní úpravě v Aarhuské úmluvě.

Mimo to je zřejmé, že judikatura Evropského soudu je založena na neustálém vyvažování protichůdných zájmů společnosti a jednotlivce, tj. velmi často ekonomických zájmů společnosti a zájmu jednotlivce na ochraně životního prostředí.

³¹⁹ *Ibid.*, bod 112.

³²⁰ Srov. např. výklad k rozhodnutím ve věcech *Öneryildiz v. Turkey*, *Moreno Gómez v. Spain*, *Deés v. Hunagry*, *Guerra and Others v. Italy*, *Taşkin and Others v. Turkey*, *Fadeyeva v. Russia*, či *Chapman v. the United Kingdom* s výkladem k rozhodnutím ve věcech *Hatton v. the United Kingdom* a *Leon and Agnieszka Kania v. Poland*.

³²¹ Evropské společenství podepsalo Aarhuskou úmluvu roku 1998 a schválilo ji roku 2005. Roku 2003 byla přijata směrnice 2003/4/ES o přístupu veřejnosti k informacím o životním prostředí, která státům ukládá transpozici povinností vyplývajících z prvního pilíře Aarhuské úmluvy, stejně jako směrnice 2003/35/ES o účasti veřejnosti na vypracování některých plánů a programů týkajících se životního prostředí. Roku 2007 vešlo v platnost nařízení Evropské komise č. 1376/2006 o použití Aarhuské úmluvy pro orgány a subjekty Evropského společenství. Mimo to jsou požadavky na účast veřejnosti stanoveny v mnoha dalších směrnících jako např. v rámcové směrnici o vodě, či ve směrnici o odpovědnosti za škodu na životním prostředí.

Z judikatury Soudu je přitom zřetelné, že reflektuje myšlenku udržitelného rozvoje, což lze sledovat např. v případě *Hamer v. Belgium*.³²²

Souhrnně řečeno, evropský kontrolní mechanismus poskytuje prostřednictvím evolutivní interpretace lidských práv relativně širokou ochranu před poškozením životního prostředí v případě, že toto poškození dostatečně ovlivňuje některé ze zakotvených lidských práv. Například Boyle považuje tento model za vyhovující, jelikož zaměřuje svou pozornost na to nejvýznamnější - na poškození významných, mezinárodně uznaných práv.³²³ Dalším krokem ve směru ochrany životního prostředí by však mohlo být zahrnutí samostatného práva na příznivé životní prostředí do textu Úmluvy. Tyto snahy přitom již několik let probíhají, leč reálné zakotvení tohoto práva se nejeví příliš pravděpodobné zejm. z důvodu nedostatku politické vůle a řady nevyřešených problémů.³²⁴

II. Činnost inter-amerických lidsko-právních orgánů (Komise a Soud) ve věcech životního prostředí

Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (dále jen Protokol), jenž ratifikovalo 16 států OAS,³²⁵ obsahuje 22 článků, přičemž čl. 11 stanoví:

„1. Každý má právo žít ve zdravém životním prostředí a mít přístup k základním veřejným službám.

2. Státní strany budou podporovat ochranu, zachování, a zlepšení životního prostředí.“³²⁶

³²² Rozsudek ve věci *Hamer v. Belgium*, op. cit. sub 265, bod 79.

³²³ BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 507.

³²⁴ Předmětem diskuze je např. přidaná hodnota samostatného práva na příznivé životní prostředí, přesný obsah, formulace, předmět a cíl ochrany či vynutitelnost tohoto práva (viz VERSCHUUREN, J., op. cit. sub 246, s. 15).

³²⁵ Viz <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/a-52.html>, [cit. 2015-08-24].

³²⁶ „Everyone shall have the right to live in a healthy environment and to have access to basic public services. The States Parties shall promote the protection, preservation, and improvement of the environment.“ (překlad autora).

Zádrhelem však je skutečnost, že kontrolní mechanismus Protokolu je limitován, a to tak, že pouze u práva sdružovat se v odborech a práva na vzdělání je možné podávat individuální stížnosti. U ostatních práv, tj. včetně práva na zdravé životní prostředí, je prostředkem ochrany v souladu s čl. 19 Protokolu pouze povinnost smluvních stran podávat OAS pravidelné zprávy o přijímání opatření za účelem dodržování těchto práv. Implementace práv obsažených v Protokolu je totiž omezena klauzulí postupné realizace (s ohledem na dosažitelné zdroje a stupeň rozvoje jednotlivých států),³²⁷ jež je typická pro hospodářská, sociální a kulturní práva, která jsou jak v evropském systému, tak na mezinárodní úrovni rovněž oddělena od práv občanských a politických. Z Protokolu tedy vyplývá, že až na dvě výjimky jsou hospodářská, sociální a kulturní práva v rámci inter-amerického systému spíše cílem, kterého má být dosaženo v souladu s dostupnými zdroji, leč kterého se jednotlivci nemohou na mezinárodní úrovni dovolat, přestože dle čl. 2 Protokolu mají státy učinit nezbytná opatření tak, aby práva obsažená v Protokolu byla reálná, jestliže ještě nejsou vnitrostátními právními řády garantována.

Nicméně jak Inter-americká komise, tak Inter-americký soud se obdobně jako Evropský soud, zabývaly stížnostmi, které tvrdily, že kvalita životního prostředí ovlivňuje práva stěžovatelů zakotvená v Americké deklaraci či v Americké úmluvě (nejčastěji uplatňovanými právy byla práva na život a zdraví, vlastnické právo, ochrana kultury, a právo na přístup ke spravedlnosti). Přestože je tedy právo na příznivé životní prostředí v inter-americkém systému výslovně zakotveno, relevantní je zejm. 1. a do určité míry 2. model lidsko-právního přístupu k ochraně životního prostředí.

Jednotlivé případy ve věci životního prostředí, z nichž se většina týkala práv domorodých národů, v rámci nichž bylo tvrzeno porušení práv individuálních i kolektivních, budou v následujícím textu rozděleny dle dotčených práv do dvou skupin, a to do skupiny hmotných práv a skupiny procesních práv. Vzhledem k významné roli Komise v rámci inter-amerického systému a menšímu počtu případů, které řešil přímo Soud, budou zmíněny rovněž relevantní závěry Komise. Nejprve však připomeňme, že obdobně jako v evropském regionálním systému jsou státy povinny zajistit účinný výkon chráněných práv a svobod proti porušením ze strany veřejného

³²⁷Čl. 1 Protokolu.

i soukromého sektoru³²⁸ a že jak Komise, tak Soud trvají na tom, že ustanovení regionálních lidsko-právních instrumentů musí být vykládána v souladu s vývojem mezinárodního práva, zejm. s ohledem na instrumenty, které jsou aplikovatelné vůči příslušným členským státům.³²⁹

A. Hmotná práva

Právo na život a zdraví (čl. 4 Úmluvy, čl. 1 a 11 Deklarace)

Spojení mezi kvalitou životního prostředí a právem na život a zdraví shledala Inter-americká Komise v případě *Yanomami Community v. Brazil* z roku 1985.³³⁰ Stížnost byla podána jménem *Yanomamských* indiánů (*Yanomami Indians*) a domáhala se určení, že brazilská vláda porušila několik článků Americké deklarace včetně práva na život a zdraví tím, že postavila dálnici a udělila licence k těžbě přírodních zdrojů na území *Yanomamů*, což vedlo mj. k nucenému přesídlování *Yanomamů* na území, které nevyhovuje jejich způsobu života, k přílivu mnoha nedomorodných obyvatel a cizích nemocí, jež zůstaly neléčeny vzhledem k nedostatku lékařské péče, a v konečném důsledku ke smrti několika stovek *Yanomamů*. Komise pak v této poměrně jednoznačné věci došla k závěru, že došlo k porušení mj. práva na život (čl. 1 Deklarace) a práva na zachování zdraví a životního blaha (čl. 11 Deklarace) příslušníků *Yanomamů*, a to v důsledku selhání státu přijmout a provést včasná a přiměřená opatření za účelem ochrany jejich zdraví.³³¹

Inter-americká komise věnovala svou pozornost vztahu mezi ochranou životního prostředí a právem na zdraví také ve třech zprávách o stavu lidských práv v členských zemích OAS (*Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, 1997, Report on the Situation of Human Rights in Brazil, 1997, Third Report on the Situation in Paraguay, 2001*) Ve Zprávě o lidských právech v Ekvádoru z roku 1997 (dále jen

³²⁸Viz např. rezoluce Inter-americké komise pro lidská práva č. 12/85 ze dne 5. března 1985 ve věci *Yanomami Community v. Brazil*, body 10, 11.

³²⁹Viz např. rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Merits, Reparations Costs)* ze dne 31. srpna 2001, body 146-147.

³³⁰Rezoluce Inter-americké komise pro lidská práva č. 12/85 ze dne 5. března 1985 ve věci *Yanomami Community v. Brazil*.

³³¹*Ibid.*, závěry Komise, bod 1.

Ekvádorská zpráva), jež se týkala poškození zdraví v důsledku závažného průmyslového znečištění půdy, vody a vzduchu pak dále rozvedla svůj názor ohledně pozitivní povinnosti státu regulovat a kontrolovat průmyslové a jiné činnosti, které mohou potenciálně ovlivnit životní prostředí natolik, že představují hrozbu životu a zdraví. Komise zdůraznila, že výkon práva na život a zdraví je závislý na podmínkách životního prostředí a uvedla, že státy jsou proto povinny přijmout vhodná opatření za účelem ochrany života a zdraví před závažným znečištěním, a to i ve vztahu k soukromým činnostem.³³² Takovými opatřeními přitom může být např. regulace soukromého sektoru prostřednictvím udělování licencí, či zajištění přiměřeného vyšetřování a nápravy v případě, že v důsledku podmínek životního prostředí dojde k narušení práva na život.³³³ Mimo to Komise připomněla, že státy by měly účinně vykonávat své vnitrostátní právo, včetně práva na příznivé životní prostředí, je-li jeho součástí, stejně jako aplikovatelné mezinárodní instrumenty.³³⁴ Zajímavá je pak též připomínka k právu na rozvoj, jelikož Komise uvedla, že sice uznává právo států na rozvoj, které zahrnuje svobodu státu těžit jeho přírodní zdroje, včetně udělování licencí k těžbě a přijetí mezinárodního kapitálu, nicméně inter-americký systém lidských práv vyžaduje, aby byl rozvoj prováděn za podmínek, které respektují a zajišťují lidská práva dotčených osob. Státy tedy nejsou zbaveny svých povinností ve vztahu k životnímu prostředí pod záštitou rozvoje, jelikož nedostatek regulace a kontroly rozvojových činností může způsobit závažné problémy ve vztahu k životnímu prostředí, v důsledku čehož může dojít k porušení lidských práv chráněných regionálními lidsko-právními instrumenty.³³⁵

Práva domorodých národů

Jak již bylo zmíněno, jedinečnost vztahu domorodých národů k životnímu prostředí se projevila v mezinárodním právu uznáním specifických kolektivních práv domorodých národů, jejichž účelem je chránit jejich tradiční způsob života, který je

³³² Ekvádorská zpráva, kapitola 8, *The Applicable Legal Framework*, bod 2 *Relevant Inter-American Law*.

³³³ *Ibid.*, *Analysis*. Srov. výklad k právu na život (čl. 2 Úmluvy) v podkapitole Environmentální judikatura Evropského soudu pro lidská práva.

³³⁴ *Ibid.*, *The Applicable Legal Framework*, bod 1 *Relevant Domestic Law a CONCLUSIONS*.

³³⁵ *Ibid.*, *Analysis a CONCLUSIONS*. Viz též zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 40/04 ze dne 12. října 2004 ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize*, bod 150.

spjat s jejich životním prostředím. Nicméně vzhledem k tomu, že tato práva nelze na mezinárodní úrovni považovat za stabilizovaná, uplatňují se pro jejich ochranu další dvě argumentační linie, a to argumentace kulturními právy příslušníků menšin a argumentace vlastnickým právem, jež je vykládáno ve prospěch ochrany kolektivního vlastnického práva domorodých národů. Obě tyto linie jsou patrné v činnosti inter-amerických lidsko-právních orgánů.

Co se týče první linie, obsahuje odkaz na kulturní práva menšin zakotvená v čl. 27 ICCPR rezoluce přijatá Inter-americkou komisí ve věci *Yanomami Community v. Brazil* (1985).³³⁶ Komise v této věci shledala porušení řady individuálních práv včetně práva na život a zdraví (viz výše), přičemž při posuzování případu použila podpůrně též argument právy menšin zakotvený v čl. 27 ICCPR. Význam této argumentace pak spočívá v tom, že Komise jako první mezinárodní orgán uvedla, že mezinárodní právo prostřednictvím tohoto článku „uznává právo menšin na zvláštní ochranu... všech charakteristik, které jsou nezbytné pro zachování jejich kulturní identity.“³³⁷

Přelomovým rozhodnutím, v němž Inter-americký soud zahrnul práva domorodých národů pod ochranu vlastnického práva dle čl. 21 Americké úmluvy, byl rozsudek ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua*³³⁸ z roku 2001. Domorodé společenství *Mayagna Awas Tingni* (dále jen Společenství) se v této věci domáhalo určení, že udělením dlouhodobé koncese na těžbu dřeva soukromé společnosti na území tradičně obývaném tímto Společenstvím byla porušena jejich práva k tomuto území. Komise rozhodla ve prospěch Společenství a postoupila věc Soudu, který potvrdil její závěr, že přestože Společenství nemá žádnou formální listinu potvrzující jeho práva k tradičně obývanému území,³³⁹ je nositelem kolektivních resp. komunitních vlastnických práv k půdě a přírodním zdrojům, založených na tradiční

³³⁶ Rezoluce ve věci *Yanomami Community v. Brazil*, op. cit. sub 330.

³³⁷ „[I]nternational law in its present state, and as it is found clearly expressed in Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights, recognizes the rights of ethnic groups to special protection... for all those characteristics necessary for the preservation of their cultural identity.“ (ibid., bod 7, překlad autora).

³³⁸ Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 31. srpna 2001.

³³⁹ *Ibid.*, bod 104, písm. l).

držbě a užívání území předků.³⁴⁰ Soud dále vysvětlil, že komunitní forma kolektivního vlastnictví půdy je typická pro domorodé národy, přičemž vlastnictví půdy se v tomto případě neváže k jednotlivci, ale ke skupině či komunitě jako celku.³⁴¹ „*Domorodé národy [totiž] mají z pouhého faktu své existence právo žít svobodně na svém území, [přičemž] jejich úzké vazby k půdě musí být uznány a chápány jako základní složky jejich kultury, spirituálního života, integrity a hospodářského přežití.*“³⁴² Jestliže tedy domorodé národy nemají oficiální vlastnický titul k půdě, postačuje k uznání vlastnických práv v souladu s obyčejovou praxí - zvláštní zřetel přitom musí být věnován obyčejovému právu domorodých národů - pouhá držba půdy.³⁴³ Soud tak prostřednictvím evolutivního výkladu lidských práv s ohledem na zákaz restriktivní interpretace, jenž je stanoven v čl. 29(b) Americké úmluvy, dospěl k závěru, že čl. 21 Úmluvy, který je původně navržen pro ochranu individuálního vlastnického práva, zahrnuje také ochranu práv domorodých společenství v rámci kolektivního, resp. komunitního vlastnictví, což je ostatně uznáno též v ústavě Nikaragui.³⁴⁴ Není tak ani třeba dodávat, že stát v této věci porušil čl. 21 Úmluvy.³⁴⁵ Jen pro ilustraci možné škály nápravných prostředků v rámci inter-amerického mechanismu uvedme, že Soud nařídil přijetí nezbytných opatření za účelem „*přijetí účinného mechanismu pro vymezení, vyznačení a výslovné udělení (uznání) právního titulu k majetku [zejm. území] domorodých národů v souladu s jejich obyčejovým právem, hodnotami, zvyky a mravy [s tím, že] do doby tohoto vymezení, vyznačení a výslovného udělení (uznání) právního titulu musí stát zajistit, že jak úřední osoby, tak soukromé osoby jednající s jeho souhlasem či shovívavostí svým jednáním nebudou ovlivňovat existenci, hodnotu, či užívání majetku, který se nachází v oblasti, kde příslušníci Společenství žijí a vykonávají*

³⁴⁰ *Ibid.*, bod 140.

³⁴¹ Domorodým národům je cizí římskoprávní koncept vlastnického práva jako individuálního panství nad věcí. Půda a další přírodní zdroje, jež užívají, totiž v jejich pojetí nejsou ovládanými věcmi, ale neodmyslitelnou součástí jejich života a kultury (podrobněji ŽÁKOVSKÁ, K., op. cit. sub 39, s. 88-89).

³⁴² „*Indigenous groups, by the very fact of their existence, have the right to live freely in their own territory; the close ties of indigenous people with the land must be recognised and understood as the fundamental basis of their culture, their spiritual life, their integrity, and their economic survival.*“ (rozsudek ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingi Community v. Nicaragua*, op. cit. sub 338, bod 149, překlad autora).

³⁴³ Viz. *ibid.*, bod 151.

³⁴⁴ *Ibid.*, body 146-148.

³⁴⁵ Rozhodnutí o porušení čl. 21 bylo dosaženo v poměru 7 hlasů proti 1.

své aktivity.³⁴⁶ Mimo to měl stát rovněž povinnost investovat nemalou částku jako odškodnění za nemajetkovou újmu ve formě veřejných prací a služeb v kolektivním zájmu ve prospěch Společenství a předkládat každých 6 měsíců zprávu ohledně opatření, která přijal, aby vyhověl tomuto rozhodnutí.³⁴⁷

V případě *Saramaka People v. Suriname* z roku 2007,³⁴⁸ který se rovněž týkal udělení koncese k těžbě přírodních zdrojů (konkrétně zlata), tentokrát na území národa *Saramaků*, vznikl spor, zda národ *Saramaků* může být považován za kmenové společenství, jež je oprávněno ke zvláštní ochraně, která je poskytována domorodým národům. *Saramakové* totiž nejsou společenstvím původním, neboť jsou potomky afrických otroků, kteří byli přivezeni do Surinamu v průběhu 17. století. Nicméně Soud shledal, že stejně jako jiné kmenové národy „národ *Saramaků* zachovává silný spirituální vztah k jejich tradičně obývanému území“,³⁴⁹ které je zdrojem jejich života a součástí jejich sociální a kulturní identity a s odkazem na svou předchozí judikaturu uvedl, že národ *Saramaků* je kmenovým společenstvím, přičemž kmenovým národům je poskytována obdobná ochrana kolektivního vlastnického práva k tradičně obývaným územím a jejich zdrojům jako domorodým národům, neboť jak kmenové národy, tak domorodé národy (dále jen domorodé národy) sdílejí specifický vztah k jejich tradičně obývaným územím, který vyžaduje zvláštní ochranu za účelem zajištění jejich fyzického a kulturního přežití.³⁵⁰

Vzhledem k tomuto závěru vznikla další zajímavá otázka, a to, na které přírodní zdroje nacházející se na území domorodého národa se ochrana dle čl. 21 Úmluvy vztahuje. Soud pak při své úvaze připomněl, že kulturní a hospodářské přežití domorodých národů závisí na užívání přírodních zdrojů, jež se nacházejí na jejich

³⁴⁶ „State must adopt... measures necessary to create an effective mechanism for delimitation, demarcation, and titling of the property of indigenous communities, in accordance with their customary law, values, customs and mores... (ibid., bod 173, č. 3) ...until that delimitation, demarcation and titling has been done, it must abstain from any acts that might lead the agents of the State itself, or third parties acting with its acquiescence or its tolerance, to affect the existence, value, use or enjoyment of the property located in the geographic area where the members of the Mayagna (Sumo) Awas Tingi Community live and carry out their activities...“ (ibid., bod 173, č. 4, překlad autora).

³⁴⁷ Ibid., bod 173, č. 6 a 8.

³⁴⁸ Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Saramaka People v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs)* ze dne 28. listopadu 2007.

³⁴⁹ „Saramaka people maintain a strong spiritual relationship with the ancestral territory...“ (ibid., bod 82, překlad autora).

³⁵⁰ Srov. *ibid.*, body 82, 85, 86.

území. Článek 21 Úmluvy se proto vztahuje na tradičně užívané přírodní zdroje, které jsou nezbytné pro fyzické přežití domorodých národů, pro jejich kulturu a pro zachování jejich tradičního způsobu života.³⁵¹ V uvedeném případě takovými zdroji jsou např. povrchové a podzemní vody, lesy, půda a živé organismy, naopak jimi nebudou nerostné suroviny s ložisky pod zemským povrchem, jako je zlato. Nicméně přestože některé zdroje nemohou být považovány za vlastnictví domorodých národů, jejich těžba nezbytně ovlivňuje i ty přírodní zdroje, které naopak nezbytné pro přežití domorodých národů a zachování jejich tradičního způsobu života jsou.³⁵² Jelikož však nelze požadovat, aby stát nevydal žádnou koncesi k těžbě na území *Saramaků* vzhledem k tomu, že vlastnické právo není absolutní a Úmluva za stanovených podmínek připouští omezení tohoto práva (viz čl. 21, odst. 1 a 2 Úmluvy), stanovil Soud kritéria, která musí být splněna tak, aby byl zachován a ochráněn zvláštní vztah příslušníků národa *Saramaků* k jejich území a tím pádem jejich přežití jakožto specifického kmenového společenství. Za prvé, stát by měl zajistit účast příslušníků národa *Saramaků*, v souladu s jejich zvyky a tradicemi, na rozhodování o plánu rozvoje na jejich území. Za druhé stát by měl garantovat, že *Saramakové* budou mít z takového plánu přiměřený prospěch a za třetí stát by neměl udělit žádnou koncesi týkající se území *Saramaků*, dokud nebude provedeno nezávislé vyhodnocení vlivů na jejich společenský život a životní prostředí.³⁵³ Při závěrečném hodnocení okolností případu pak Soud došel k závěru, že v důsledku těžebních činností došlo k poškození životního prostředí *Saramaků*, což mělo nepříznivý vliv na jejich území a přírodní zdroje, přičemž došlo k porušení vlastnických práv národa *Saramaků*, jelikož výše uvedená kritéria nebyla splněna.³⁵⁴

Mimo to, Soud potvrdil a rozvinul své závěry ohledně existence zvláštního vztahu domorodých národů s jejich životním prostředím a potřeby jeho ochrany také v dalších rozhodnutích, z nichž lze zmínit např. případy *Sawhoyamaxa Indigenous Community v. Paraguay* (2006),³⁵⁵ či *Kichva Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador*

³⁵¹Viz *ibid.*, body 120-122.

³⁵²Srov. *ibid.*, body 126 a 155.

³⁵³*Ibid.*, bod 129.

³⁵⁴*Ibid.*, body 154 a 158. Rozhodnutí o porušení čl. 21 bylo jednomyslné.

³⁵⁵Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Sawhoyamaxa Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 29. března 2006.

(2012).³⁵⁶ Komise pak uznala kolektivní vlastnická práva domorodých národů k tradičně obývanému území např. ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize* (2004),³⁵⁷ jež je zajímavá též tím, že při svém hodnocení Komise došla k závěru, že současný vývoj relevantního mezinárodního a národního práva potvrzuje shodu na zvláštním přístupu k ochraně domorodých národů, přičemž výslovně odkázala na případ *Ogoni*, který byl rozhodnut na poli afrického regionálního systému ochrany lidských práv³⁵⁸ (k tomuto případu více viz podkapitola Činnost Africké komise pro práva člověka a národů ve věcech životního prostředí).

B. Procesní práva

Právo na informace, účast na rozhodování a právo na soudní ochranu ve věcech životního prostředí

Komise ve své Ekvádorské zprávě vyjádřila mj. názor, že ochrana takových podmínek životního prostředí, které neohrožují výkon lidských práv, vyžaduje, aby jednotlivci měli přístup k informacím (čl. 13 Americké úmluvy), možnost zapojení v rozhodovacích procesech (čl. 23 Americké úmluvy) stejně jako přístup k právní ochraně (čl. 25 Americké úmluvy).³⁵⁹

V souladu s čl. 13 Americké úmluvy, který zakotvuje právo přijímat a rozšiřovat informace pak doporučila ekvádorské vládě, aby zajistila, že relevantní informace budou snadno dostupné potenciálně dotčeným osobám a přijala opatření za účelem zvýšení transparentnosti příslušných rozhodovacích procesů.³⁶⁰

Soud se zabýval právem na informace týkajícími se životního prostředí ve věci *Claude-Reyes et al. v. Chile* z roku 2006.³⁶¹ Stěžovatelé v této věci tvrdili porušení

³⁵⁶Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Kichwa Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador (Merits and reparations)* ze dne 27. června 2012.

³⁵⁷Zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 40/04 ze dne 12. října 2004 ve věci *Maya Indigenous community of the Toledo District v. Belize*.

³⁵⁸*Ibid.*, body 96, 97, 149.

³⁵⁹Ekvádorská zpráva, kapitola 8, *CONCLUSIONS*.

³⁶⁰*Ibid.*, *RECOMMENDATIONS*.

³⁶¹Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Claude-Reyes et al. v. Chile (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 19. září 2006.

svobody projevu a volného přístupu ke státem drženým informacím v rozporu s čl. 13 Úmluvy, jelikož příslušný úřad odmítl poskytnout informace ohledně projektu odlesnění. Stát tvrdil, že požadovaná informace musí být považovaná za utajovanou a že v případě jejího zveřejnění by došlo ke svévolné diskriminaci vůči investorům. Nicméně Soud potvrdil tvrzení stěžovatelů a shledal porušení čl. 13 Úmluvy, přičemž nařídil, aby Chile přijala potřebná opatření, která zajistí účinný a včasný přístup ke státem drženým informacím.³⁶² Zajímavostí pak je, že při svém hodnocení neodkázal pouze na instrumenty přijaté v rámci OAS, ale též např. na Princip č. 10 Deklarace o životním prostředí a rozvoji z Ria, rezoluce Výboru ministrů a Parlamentního shromáždění Rady Evropy či Aarhuskou úmluvu.³⁶³

Účast na rozhodování je spojena zejm. s čl. 23 Úmluvy, který stanoví, že každý občan má právo účasti na rozhodování o veřejných záležitostech, buďto přímo nebo prostřednictvím volených zástupců, ale též s čl. 13 Úmluvy, který zakotvuje právo přijímat a rozšiřovat informace. Komise ve zprávě o Ekvádoru pak v této souvislosti doporučila ekvádorské vládě, aby přijala opatření zajišťující právo všech osob na zapojení do rozhodovacího procesu, v rámci něhož je přijímáno rozhodnutí, které se přímo týká jejich životního prostředí.³⁶⁴

Nakonec právo na soudní ochranu je zakotveno v čl. 25 Úmluvy, jež stanoví, že každý má právo obrátit se na soud za účelem ochrany před jednáním, které porušuje jeho práva uznaná ústavou či zákony příslušného státu nebo Americkou úmluvou. Na povahu nápravných prostředků, které stát musí poskytnout v případě závažného znečištění životního prostředí, se Komise zaměřila ve věci *Community of San Mateo De Huanchor and it's members v. Peru*.³⁶⁵ Stát trval na tom, že existovaly vnitrostátní nápravné prostředky, které nebyly vyčerpány, jelikož probíhalo trestní stíhání pro údajné trestné činy proti životnímu prostředí a přírodním zdrojům, stejně jako správní řízení za účelem odstranění skládky toxického odpadu, která způsobovala znečištění, a stížnost by proto měla být prohlášena za nepřijatelnou. Nicméně Komise uvedla, že i přes tyto kroky nebyly znečišťující látky odstraněny a zdůraznila, že nápravné

³⁶²*Ibid.*, body 161-163.

³⁶³*Ibid.*, bod 81. Rozhodnutí Soudu co do porušení čl. 13 bylo jednomyslné.

³⁶⁴Ekvádorská zpráva, kapitola 8, *Recommendations*.

³⁶⁵Zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 69/04 ze dne 15. října 2004 ve věci *Community of San Mateo De Huanchor and it's members v. Peru*.

prostředky musí být dostatečné a účinné. Dostatečné jsou přitom ty nápravné prostředky, které jsou způsobilé ochránit právo, které bylo narušeno. Účinné pak ty, které jsou způsobilé zajistit sledovaný výsledek, přičemž pouze takové nápravné prostředky, které jsou dostatečné a účinné musí být vyčerpány pro účely přijatelnosti stížnosti.³⁶⁶ V uvedené věci však nápravné prostředky nebyly účinné, jelikož neposkytly požadovanou právní ochranu před znečišťováním. Naopak správní rozhodnutí byla několik let ignorována, což umožnilo, aby skládka pokračovala ve své činnosti.³⁶⁷ V důsledku neospravedlnitelného prodlení ve výkonu správních rozhodnutí a provádění trestního stíhání tak Komise došla k závěru, že podmínka vyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy není v této věci aplikovatelná, nýbrž je třeba využít výjimky dle čl. 46 odst. 2 písm. c) Úmluvy.³⁶⁸

V souvislosti s právem na soudní ochranu, je navíc vhodné zmínit, že Inter-americká komise v roce 2007 vydala zprávu, ve které uvádí souhrn standardů, které se v rámci inter-amerického mechanismu ochrany lidských práv vyvinuly ve věci přístupu ke spravedlnosti.³⁶⁹ Z této zprávy je pak patrné, že státy mají pozitivní povinnost odstranit jakékoliv překážky, které brání přístupu ke spravedlnosti (s. 8-20), přičemž jsou povinny zajistit spravedlivý proces bez zbytečných průtahů (s. 54-64) s tím, že nápravné prostředky musí být včasné a účinné (s. 67-93).

Závěrem připomeňme, že specifická ochrana území a zdrojů, které domorodé národy tradičně užívají, se projevila též podporou jejich procesních práv. Komise totiž nejprve ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize* z roku 2004³⁷⁰ uvedla, že „jednou ze základních složek ochrany vlastnických práv domorodých národů je požadavek účinné a plně informované konzultace s domorodými společenstvími ohledně jednání či rozhodnutí, která mohou ovlivnit jejich tradičně obývaná území.“³⁷¹ Z článků 18 (právo na řádný proces) a 23 (vlastnické právo)

³⁶⁶ *Ibid.*, bod 56.

³⁶⁷ *Ibid.*, bod 59.

³⁶⁸ *Ibid.*, bod 63.

³⁶⁹ Zpráva Inter-americké komise, *Přístup ke spravedlnosti jako záruka hospodářských, sociálních a kulturních práv. Revize standardů přijatých v rámci inter-amerického systému lidských práv z roku 2007.*

³⁷⁰ Zpráva ve věci *Maya Indigenous community of the Toledo District v. Belize*, op. cit. sub 357.

³⁷¹ „[O]ne of the central elements to the protection of indigenous property rights is the requirement that states undertake effective and fully informed consultations with indigenous communities regarding acts or decisions that may affect their traditional territories.“ (*ibid.*, bod 142, překlad autora).

Deklarace totiž vyplývá požadavek, aby rozhodnutí státu, které ovlivňuje tradičně obývané území domorodých obyvatel a jejich společenství (jako je např. udělení licence k těžbě přírodních zdrojů), bylo založeno na „procesu informovaného souhlasu ze strany domorodého společenství jako celku“,³⁷² což vyžaduje, aby byli všichni příslušníci společenství plně seznámeni s povahou a následky tohoto rozhodnutí a měli možnost zapojení do rozhodování, buďto jednotlivě, nebo kolektivně. Nejedná se tedy ještě o požadavek obdržení souhlasu, leč o požadavek konzultace.

Nicméně v případě *Saramaka People v. Suriname* z roku 2007³⁷³ Soud tento požadavek rozvedl, když uvedl, že rozsáhlé rozvojové a investiční projekty, které mohou mít závažný vliv na vlastnická práva domorodých národů, vyžadují nejen konzultaci, ale též předcházející, svobodný a informovaný souhlas domorodých národů obdrženy v souladu s jejich tradicemi a zvyky.³⁷⁴

Shrnutí

Právo na příznivé životní prostředí je sice v rámci inter-amerického systému ochrany lidských práv zakotveno v čl. 11 San Salvadorského protokolu, nicméně Protokol ratifikovala jen část členských států OAS a hlavně, v souladu s čl. 19 Protokolu nelze právo na příznivé životní prostředí uplatňovat prostřednictvím individuální stížnosti. Význam tohoto ustanovení je tak spíše symbolický. Z tohoto důvodu se v rámci inter-amerického mechanismu obdobně jako v rámci mechanismu evropského rozvinul zejm. 1. a do určité míry 2. model lidsko-právního přístupu ochrany životního prostředí. Jak Inter-americká komise, tak Inter-americký soud totiž zdůraznili spojení mezi ochranou životního prostředí a některými lidskými právy (zejm. právo na život, zdraví, vlastnické právo a kulturní práva), stejně jako význam procesních práv dotčených osob ve věcech životního prostředí. Zvláštní důraz na procesní práva je přitom kladen v rámci ochrany kolektivních vlastnických práv domorodých národů, kde Soud vyslovil požadavek informovaného souhlasu

³⁷²[A] *process of fully informed consent on the part of the indigenous community as a whole.*“ (*ibid.*, bod 142, překlad autora).

³⁷³Rozsudek ve věci *Saramaka People v. Suriname*, op. cit. sub 348.

³⁷⁴*Ibid.*, bod 137. Rozhodnutí Soudu o porušení čl. 21 bylo jednomyslné.

domorodých národů předcházející rozsáhlé rozvojové a investiční projekty, které mohou mít vliv na vlastnická práva domorodých národů.³⁷⁵

Další paralelu s evropským regionálním mechanismem lze nalézt v tom, že inter-americké lidsko-právní orgány rovněž působí v souladu se zásadou evolutivního výkladu jako podnět k dodržování jak vnitrostátních, tak mezinárodních pravidel. Evolutivní zásada totiž otevírá dveře k extenzivnímu výkladu jednotlivých ustanovení inter-amerických lidsko-právních instrumentů, což se projevilo zejm. uznáním ochrany kolektivních vlastnických práv domorodých národů,³⁷⁶ či zdůrazňováním procesních práv v záležitostech životního prostředí s výslovným odkazem na instrumenty mezinárodního práva, mezi nimiž nechyběla ani Aarhuská úmluva.³⁷⁷ Znovu je však nutné zdůraznit, že procesní práva dotčených osob, či skupin vyplývají z některého z garantovaných lidských práv a jsou tedy omezenější, než procesní environmentální práva uznaná v Aarhuské úmluvě. Obdobně jako v evropském systému je tedy ochrana životního prostředí omezena na případy, kdy se záležitosti životního prostředí dostatečně dotýkají některého z garantovaných lidských práv dotčených osob, či skupin.

Typickým rysem inter-amerického systému je pak právě ochrana domorodých národů, resp. jejich specifického vztahu k tradičně obývanému území a přírodním zdrojům zejm. prostřednictvím evolutivního výkladu čl. 21 Úmluvy. Vztah domorodých národů k jejich životnímu prostředí by přitom mohl být inspirací i pro naši „moderní“ společnost.

Nakonec, jak Komise, tak Soud daly v rámci své činnosti najevo, že sice uznávají potřebu rozvoje, nicméně že rozvojové činnosti mohou být prováděny pouze za současného respektu k lidským právům, a tudíž za nezbytné ochrany životního prostředí.³⁷⁸ Tento postoj tedy odráží myšlenku udržitelného rozvoje, jež byla poprvé zakotvena v Deklaraci o životním prostředí a rozvoji z Ria a potvrzuje, že ochrana životního prostředí, (ekonomický) rozvoj a ochrana lidských práv jsou propojené nádoby, které mohou být současně naplněny jen při vyvažování cílů každé z nich.

³⁷⁵Viz výklad k případu *Saramaka People v. Suriname* v rámci podkapitoly „Právo na informace, účast na rozhodování a právo na soudní ochranu ve věcech životního prostředí“.

³⁷⁶Viz např. výklad k případu *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua*.

³⁷⁷Viz výklad k případu *Claude-Reyes et al. v. Chile*.

³⁷⁸Srov. např. Ekvádroská zpráva, *Analysis a CONCLUSIONS* a výklad k případu *Saramaka People v. Suriname*.

III. Činnost Africké komise pro práva člověka a národů ve věcech životního prostředí

Jak bylo již zmíněno, africký systém ochrany lidských práv je unikátní mj. tím, že jako jediný na světě závazně zakotvuje kolektivní práva národů (viz čl. 19-24 Africké charty). Všem národům je přitom přiznáno *inter alia* právo svobodně nakládat se svým bohatstvím a přírodními zdroji,³⁷⁹ právo na hospodářský, sociální a kulturní rozvoj³⁸⁰ a právo na „obecně uspokojivé životní prostředí příznivé pro jejich rozvoj“.³⁸¹ Národ je tedy status, v jehož důsledku jsou aplikovatelná ustanovení Africké charty, která chrání kolektivní práva.³⁸² Dle tvůrců Africké charty měl přitom pojem národ zahrnovat pouze majoritní etnické skupiny, nicméně Africká komise začala vykládat práva národů dle Charty, jakožto práva náležející též menšinovým etnickým skupinám a rozšířila tak aplikovatelnost těchto ustanovení.³⁸³ Před tím, než se přesuneme k podrobnější analýze činnosti Komise (Soud relevantní judikaturu zatím nenabízí), je opět vhodné uvést, že obdobně jako předešlé regionální lidsko-právní orgány též Africká komise vykládá ustanovení Africké charty v souladu se společenskými změnami a vývojem mezinárodního práva (viz čl. 60 a 61 Africké charty), přičemž státy jsou povinny zajistit účinnou ochranu lidských práv proti porušením ze strany veřejného i soukromého sektoru.³⁸⁴

Co se týče environmentální činnosti Komise, je třeba uvést, že většina dosavadních případů, kterými se Komise zabývala, se týkala občanských a politických práv.³⁸⁵ V některých případech se však Komise přece jen dotkla také záležitostí týkajících se životního prostředí. Tak při řešení *stížností č. 25/89, 47/90, 56/91 a 100/93*

³⁷⁹ Africká Charta, čl. 21 odst. 1.

³⁸⁰ *Ibid.*, čl. 22 odst. 1.

³⁸¹ „All peoples shall have the right to a general satisfactory environment favourable to their development.“ (*ibid.*, čl. 24, překlad autora).

³⁸² Viz rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) v. Kenya* ze dne 25. listopadu 2009, stížnost č. 276/03, bod 162.

³⁸³ ŽÁKOVSKÁ, K., op. cit. sub 39, s. 82.

³⁸⁴ Srov. rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96., body 44-48, 57.

³⁸⁵ ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 352.

(*Zaire*),³⁸⁶ které se týkaly velmi závažných porušování lidských práva a mj. též významného znečištění vody, Komise shledala spojení mezi určitou kvalitou životního prostředí a právem na zdraví (čl. 16 Africké charty), když došla k závěru, že selhání státu zajistit základní služby jako je pitná voda vedlo k porušení práva na zdraví.³⁸⁷

Činnost Africké komise však jako jediná nabízí také případ, v němž Komise posuzovala samotné porušení práva národů na příznivé životní prostředí. Tímto případem bylo rozhodnutí ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* z roku 2001³⁸⁸ (dále jen případ *Ogoni*), jež je označováno za přelomové, a to zejm. ze dvou důvodů. Za prvé, práva národů byla poprvé přiznána menšinovému domorodému etniku.³⁸⁹ Za druhé, rozhodnutí zrcadlí sjednocující přístup Charty, ale též Africké komise ke všem lidským právům a demonstruje možnost dovolat se hospodářských, sociálních, kulturních stejně jako kolektivních práv.³⁹⁰

Co se týče okolností případu, stížnost byla podána dvěma nevládními organizacemi, které tvrdily porušení kolektivních práv domorodého etnika *Ogoniů*, stejně jako řady individuálních práv jeho příslušníků. K porušení těchto práv mělo dojít v důsledku těžby ropy, jež byla organizována a podporována nigerijskou vládou bez ohledu na aplikovatelné standardy ochrany životního prostředí, což vedlo ke znečištění vody, půdy a ovzduší se závažnými dopady na životní prostředí a zdraví příslušníků *Ogoniů*, stejně jako na možnost realizace jejich práv. Nigerijská vláda dle tvrzení stěžovatelů umožnila porušení práv *Ogoniů* zejm. tím, že nemonitorovala činnost těžebních společností, nevyžadovala standardní bezpečnostní opatření, neprovedla studia za účelem posouzení vlivů na životní prostředí, neinformovala společenství *Ogoniů* o rizicích, kterým jsou vystaveni, ani neumožnila zapojení *Ogoniů* do rozhodovacího procesu. Mimo to, nigerijské ozbrojené síly měly dokonce provádět

³⁸⁶Rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *Free Legal Assistance Group and Others v. Zaire* (říjen 1995), stížnosti č. 25/89, 47/90, 56/91, 100/93.

³⁸⁷*Ibid.*, bod 47.

³⁸⁸Rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96.

³⁸⁹Viz ŽÁKOVSKÁ, K., op. cit. sub 39, s. 83.

³⁹⁰Srov. ANTON, K. D., SHELTON, L. D., op. cit. sub 5, s. 259-260, COOMANS, F. The Ogoni Case before the African Commission on Human and Peoples' Rights, *International and Comparative Law Quarterly*, 2003, roč. 52, č. 3, s. 750-760, Africká charta – zejm. preambule a čl. 1.

ozbrojené útoky na vesnice a domovy *Ogoniů* a dopouštět se masivního násilí, což ani nebylo nigerijskou armádou zpochybňováno. K tomu je pak nutno dodat, že ke zmíněným skutečnostem došlo za trvání diktátorského režimu, přičemž v průběhu řízení došlo ke změně nigerijské vlády, která sama připustila, že na území *Ogoniů* došlo k mnoha ukrutnostem, v důsledku čehož Komise rozhodovala na základě nepopíraných tvrzení stěžovatelů.

Při posuzování věcné stránky Komise poskytla podrobnou analýzu povinností, jež jsou spojeny s lidskými právy, když v souladu s vývojem mezinárodního práva a názory doktríny uvedla,³⁹¹ že *všechna* lidská práva vedou ke vzniku nejméně 4 druhů povinností státu, tj. k povinnosti lidská práva *respektovat* (*respect*), *chránit* (*protect*), *podporovat* (*promote*) a *naplňovat* (*fulfil*), přičemž tyto povinnosti mohou zahrnovat jak negativní, tak pozitivní povinnost státu.³⁹² Povinnost *respektovat* lidská práva zahrnuje povinnost státu nezasahovat do užívání lidských práv, což ve vztahu k socioekonomickým právům znamená, že je stát povinen respektovat využívání zdrojů, které jednotlivci či kolektivní skupiny vlastní nebo mají k dispozici. Povinnost *chránit* lidská práva vyžaduje po státech, aby vytvořily ochranný právní rámec, tak aby držitelé lidských práv mohli nerušeně realizovat svá lidská práva a byli chráněni proti narušování ze strany třetích osob. *Podpora* užívání lidských práv může spočívat např. v podpoře tolerance či ve vytváření potřebné infrastruktury. V souladu s povinností *naplňovat* lidská práva pak mají státy zajistit účinnou realizaci lidských práv. Všechny 4 druhy povinností států jsou přitom vzájemně propojené, leč v závislosti na povaze lidského práva je kladen odlišný důraz na splnění toho či onoho druhu.³⁹³

Co se týče rozsahu těchto povinností, Komise naznačila, že sleduje též diskuzi ohledně normativního obsahu lidských práv, když v souladu se Všeobecným komentářem č. 3 CESCR nastínila, že státy mají povinnost zajistit uspokojení

³⁹¹Z moderního přístupu Vídeňské konference o lidských právech (1993), který je založen na univerzálnosti, nedělitelnosti a vzájemné podmíněnosti a propojenosti lidských práv, vyplývá (alespoň teoreticky) několik povinností států ve vztahu ke **všem** lidským právům, tj. povinnost lidská práva respektovat, naplňovat a chránit (ŠTURMA, P. *Pojem a teorie lidských práv*, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2013, s. 13).

³⁹²Zmíněnou typologii povinností použil též CESCR ve svých Všeobecných komentářích o právu na jídlo (*General Comment no. 12*), právu na vzdělání (*General Comment no. 13*) a právu na zdraví (*General Comment no. 14*).

³⁹³Viz rozhodnutí v případě *Ogoni* op. cit. sub 388, body 44-48.

přínejmenším minimální úrovně každého lidského práva (viz výroky Africké komise: „*minimální chování, které se očekává od vlády*“³⁹⁴ ve vztahu k právu národů svobodně nakládat se svým bohatstvím a přírodními zdroji; „*minimální jádro práva na jídlo vyžaduje...*“³⁹⁵; „*vláda porušila všechny tři minimální povinnosti práva na jídlo*“³⁹⁶; „*vláda nedostála minimálním očekáváním Africké charty*“³⁹⁷).

Pokud se podíváme na samotnou argumentaci ohledně práva na příznivé životní prostředí, Komise spojila posouzení porušení individuálního práva na zdraví (čl. 16) a kolektivního práva na příznivé životní prostředí (čl. 24) do jedné úvahy. Tato práva totiž dle Komise zdůrazňují požadavek čistého a bezpečného životního prostředí („*clean and safe environment*“), tak aby nebyla narušena kvalita života a bezpečí obyvatel.³⁹⁸ Povinnosti státu, které vyplývají z práva na obecně uspokojivé životní prostředí dle čl. 24 Charty, pak spočívají v „*přijetí přiměřených opatření za účelem prevence znečištění a ekologické degradace, podpory zachování životního prostředí a zajištění ekologicky udržitelného rozvoje a užívání přírodních zdrojů*.“³⁹⁹ Právo na zdraví a právo na obecně uspokojivé životní prostředí tudíž vyžadují, aby státy upustily od přímého ohrožování zdraví a životního prostředí svých občanů, které může spočívat např. v tolerování či podpoře jakékoli činnosti nebo opatření, jež vede k porušení integrity člověka. A jelikož procesní práva jsou jedním z prostředků k zajištění ochrany životního prostředí a lidských práv, zdůraznila Komise též potřebu dostat těmto právům, když uvedla, že k zajištění souladu s čl. 16 a 24 jsou státy povinny poskytnout relevantní informace dotčeným společnostem, stejně tak jako umožnit jejich příslušníkům účast v rozhodovacím procesu. Mimo to, splnění povinností vyplývajících ze zmíněných ustanovení, vyžaduje rovněž provedení nezávislého vyhodnocení vlivů na

³⁹⁴ „[M]inimum conduct expected of governments.“ (ibid., bod 58).

³⁹⁵ „[T]he minimum core of the right to food requires...“ (ibid., bod 65, překlad autora).

³⁹⁶ „The government’s treatment of the Ogonis has violated all three minimum duties of the right to food.“ (ibid., bod 66, překlad autora).

³⁹⁷ „[T]he Nigerian Government did not live up to the minimum expectations of the African Charter.“ (ibid., bod 68, překlad autora).

³⁹⁸ Ibid., bod 51.

³⁹⁹ [Article 24] requires the State to take reasonable and other measures to prevent pollution and ecological degradation, to promote conservation, and to secure an ecologically sustainable development and use of natural resources.“ (ibid., bod 52, překlad autora).

životní prostředí předcházející jakémukoliv významnému průmyslovému projektu a zabezpečení jeho přiměřené kontroly.⁴⁰⁰

Kromě porušení práva na život a práva národů na obecně uspokojivé životní prostředí navíc Komise posuzovala porušení celé řady dalších práv, přičemž argumentace Komise si i v těchto případech zaslouží pozornost. Hodnou zřetele je zejm. skutečnost, že některá z posuzovaných práv ani nejsou výslovně obsažena v Africké chartě. Těmito právy byla práva na jídlo a na bydlení (*right to food, right to housing*), která jsou však v souladu s evolutivním výkladem Komise v Chartě implicitně obsažena jakožto výsledek kombinace jiných v Chartě zakotvených práv.⁴⁰¹ Vhodné je pak zmínit též úvahu Komise o porušení práva národů svobodně nakládat se svým bohatstvím a přírodními zdroji, v rámci níž odkázala na rozhodnutí jak Inter-amerického, tak Evropského soudu, aby došla k závěru, že nigerijská vláda usnadnila zničení tradičně obývaného území *Ogoniů* (tj. i jejich bohatství a zdrojů) a v rozporu s Africkou chartou a mezinárodními principy selhala ve své povinnosti ochránit *Ogonie* před činností těžebních společností.⁴⁰²

Nakonec nelze opomenout slova Komise v závěru jejího rozhodnutí, jež zdůrazňují její integrační přístup ke všem lidským právům, stejně tak jako integrační povahu Africké charty, když uvedla, že „*bude aplikovat jakékoli právo obsažené v Africké chartě, [či jinými slovy, že] Africká charta neobsahuje žádné právo, které by nemohlo být aplikovatelné.*“⁴⁰³ Svá slova pak potvrdila tím, že shledala porušení všech uplatňovaných práv, včetně kolektivního práva na příznivé životní prostředí.

Svůj postoj ve vztahu ke kolektivním právům národů Africká komise navíc potvrdila a dále rozvinula ve věci *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) v. Kenya* z roku 2009⁴⁰⁴ (dále jen případ *Endorois*), a to jak co do aplikovatelnosti kolektivních práv

⁴⁰⁰ *Ibid.*, body 52-53.

⁴⁰¹ *Ibid.*, body 60, 64.

⁴⁰² *Ibid.*, body 57-58.

⁴⁰³ „*The African Commission will apply any of the diverse rights contained in the African Charter... there is no right in the African Charter that cannot be made effective.*“ (*ibid.*, bod 68, překlad autora).

⁴⁰⁴ Rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) v. Kenya* ze dne 25. listopadu 2009, stížnost č. 276/03.

obsažených v Africké chartě, když potvrdila, že se tato kolektivní práva vztahují na všechna etnika, která splňují požadavek jedinečnosti, jenž je odlišuje od jiných etnik,⁴⁰⁵ tak ve vztahu ke kolektivnímu rozměru vlastnického práva, když shledala, že čl. 14 Africké charty (obdobně jako čl. 21 Americké úmluvy) poskytuje ochranu kolektivním vlastnickým právům domorodých národů, přičemž tradiční držba půdy domorodými národy má rovnocenné právní důsledky jako státem udělený vlastnický titul.⁴⁰⁶

Co se týče okolností případu, stěžovatelé tvrdili porušení kolektivních práv, včetně práva svobodně disponovat vlastními přírodními zdroji, a řady individuálních práv, včetně práva podílet se na tradičním způsobu života jako součást kulturních práv. K porušení těchto práv mělo dojít jednak tím, že Keňská republika vysídlila několik stovek příslušníků společenství *Endorois* z jimi tradičně využívaných území, a to bez konzultací a přiměřené náhrady, jednak tím, že udělila soukromé společnosti práva na těžbu rubínů v této oblasti, přestože si byla vědoma rizika významného znečištění vodních zdrojů, které jsou nezbytné pro tradiční způsob života společenství.

Komise se přitom musela podrobněji vypořádat s otázkou, zda je společenství *Endorois* národem ve smyslu Africké charty. Vzhledem k významu závěru Komise pro aplikovatelnost kolektivních práv zakotvených v Chartě (včetně práva na příznivé životní prostředí) je vhodné uvést odpověď Komise doslovně: „*Africká komise je toho názoru, že otázka, zda někteří příslušníci společenství mohou uplatňovat komunitní práva jménem skupiny, je otázka, která musí být zodpovězena společenstvím Endorois v souladu s jejich vlastními zvyky a normami, nikoliv státem. Endorois nemůže být upřena právní osobnost jen proto, že se někteří jednotlivci neidentifikují s tradicemi a pravidly Endorois. [A]frická komise souhlasí, že Endorois jsou domorodým společenstvím a že splňuje kritérium jedinečnosti. Africká komise souhlasí, že Endorois se považují za svébytný národ, sdílející společnou historii, kulturu a náboženství. Africká komise je přesvědčena, že Endorois jsou národem, a požívají tedy status, v jehož důsledku jim svědčí ustanovení Africké charty, která chrání kolektivní práva. Africká komise je toho názoru, že tvrzená porušení Africké charty patří mezi ta, která se*

⁴⁰⁵ *Ibid.*, bod 162.

⁴⁰⁶ *Ibid.*, body 209 a 238.

*dotýkají samé podstaty práv domorodých národů – jejich práva na zachování vlastní identity prostřednictvím identifikace s územím předků.*⁴⁰⁷

Komise následně shledala porušení všech tvrzených práv, přičemž je vhodné zdůraznit vysokou míru argumentační inspirace judikaturou inter-amerického systému ochrany lidských práv,⁴⁰⁸ neboť Africká komise tímto způsobem překonala omezené argumentační možnosti využití jak Úmluvy ILO č. 169, tak Deklarace práv domorodých národů.⁴⁰⁹

Shrnutí

Africká charta jakožto jediný mezinárodní instrument nejenže obsahuje právo na příznivé životní prostředí (čl. 24), ale zároveň umožňuje domáhat se jeho ochrany prostřednictvím příslušného regionálního kontrolního mechanismu. Adresátem tohoto práva jsou však nikoliv jednotlivci, ale národy, kterýžto pojem v souladu s výkladem Africké komise zahrnuje též menšinová domorodá etnika. Kromě toho Africká charta zakotvuje další kolektivní práva, přičemž Africká komise navíc shledala, že čl. 14 Africké charty zahrnuje ochranu kolektivních vlastnických práv domorodých národů k územím, která tradičně obývají a jejich přírodním zdrojům. Lze tudíž konstatovat, že jak Africká charta, tak Africká komise poskytují zvýšenou pozornost specifické problematice domorodých národů a ochraně jejich zvláštního vztahu k životnímu

⁴⁰⁷ „[T]he African Commission is of the view that the question of whether certain members of the community may assert certain communal rights on behalf of the group is a question that must be resolved by the Endorois themselves in accordance with their own traditional customs and norms and not by the State. The Endorois cannot be denied a right to juridical personality just because there is a lack of individual identification with the traditions and laws of the Endorois by some members of the community. [T]he African Commission agrees that the Endorois are an indigenous community and that they fulfill the criterion of ‘distinctiveness.’ The African Commission agrees that the Endorois consider themselves to be a distinct people, sharing a common history, culture and religion. The African Commission is satisfied that the Endorois are a “people”, a status that entitles them to benefit from provision of the African Charter that protect collective rights. The African Commission is of the view that the alleged violations of the African Charter are those that go to the heart of indigenous rights – the right to preserve one’s identity through identification with ancestral lands.” (*ibid.*, bod 162, překlad autora).

⁴⁰⁸ Viz *ibid.*, např. body 159-162 a 190an.

⁴⁰⁹ Keňa nebyla smluvní stranou Úmluvy ILO č. 169 a svůj původní souhlas s Deklarací práv domorodých národů vzala zpět (*ibid.*, bod 155).

prostředí. Co se pak týče vztahu práva na příznivé životní prostředí a práva na rozvoj přihlásila se Komise jednoznačně ke konceptu udržitelného rozvoje.⁴¹⁰

Mimo to Africká komise v souladu se zásadou evolutivního výkladu zdůraznila, že k ochraně práva na příznivé životní prostředí je zapotřebí, aby státy učinily za dost procesním právům, která jsou nezbytná k naplňování tohoto hmotného práva, tj. aby poskytly relevantní informace dotčeným společnostem a umožnily jejich příslušníkům účast na rozhodování, s tím, že předpokladem pro splnění informační povinnosti je provedení vyhodnocení vlivů na životní prostředí, jež by mělo předcházet jakémukoliv významnému průmyslovému projektu. Zásada „živé Charty“ se pak projevila též shledáním porušení práv, která ani nejsou výslovně zakotvena v Africké chartě, či uznáním kolektivní dimenze vlastnického práva s častými odkazy na rozsudky Inter-amerického soudu. Činnost Komise tudíž odhaluje velmi vysokou ochotu Africké komise k extenzivnímu výkladu regionálních lidsko-právních instrumentů.

Rozhodnutí Africké komise v případě *Ogoni* je navíc pozitivním příspěvkem k jednotnému přístupu ke všem lidským právům a tudíž k silnější ochraně hospodářských, sociálních a kulturních práv, jakož i kolektivních práv, která mají rovněž socioekonomické konotace. Nicméně je nutné připomenout, že k předmětným porušením lidských práv došlo v průběhu diktátorského režimu, který již byl svržen a Komise tak rozhodovala o nezpochybněných tvrzeních stěžovatelů, což mohlo Komisi jaksi „rozvázat ruce“ k nalezení porušení všech tvrzených práv.⁴¹¹ Ať tak či tak, z činnosti Africké komise je zřejmé, že africký kontrolní mechanismus má potenciál, aby představoval účinný systém ochrany kolektivních práv domorodých národů. Jednotlivcům však nadále nezbyvá nic jiného, než spoléhat na ochranu životního prostředí prostřednictvím evolutivní interpretace jiných (individuálních) zakotvených práv.

⁴¹⁰Viz např. rozhodnutí v případě *Ogoni*, op. cit. sub 388, bod 52.

⁴¹¹Viz COOMANS, F., op. cit. sub 390, s. 759.

Závěr

Lidská práva a právo životního prostředí se vyvíjely jako dvě samostatné oblasti mezinárodního práva, nicméně v důsledku významného zhoršování stavu životního prostředí se cesty ochrany životního prostředí a ochrany lidských práv začaly protínat. Na první globální konferenci o životním prostředí konané ve Stockholmu v roce 1972 byla vyjádřena myšlenka, že určitá kvalita životního prostředí je nezbytná pro nerušené užívání lidských práv. Tato myšlenka podnítila debatu ohledně možného spojení mezi ochranou životního prostředí a ochranou lidských práv, jež vedla k formulaci třech základních lidsko-právních přístupů k ochraně životního prostředí. Z pohledu ochrany životního prostředí, stejně jako ochrany jednotlivců by bylo nejučinnějším přístupem mezinárodní zakotvení samostatného hmotného práva na příznivé životní prostředí, jež by bylo spojeno s účinným kontrolním mechanismem. Přes značné úsilí zastánců tohoto práva se však jeho mezinárodní zakotvení dosud nezdařilo. Kromě problémů, které jsou vyčítány potenciálnímu právu na příznivé životní prostředí, do hry vstoupilo též jiné právo, a to právo na rozvoj, jež se stalo protilehlou stranou debaty o právu na příznivé životní prostředí. Konflikt těchto práv do určité míry reflektuje konflikt Severu a Jihu a ilustruje, že ochrana životního prostředí je pro státy nelehkou a někdy též nechtěnou socioekonomickou záležitostí, jež stojí mnoho prostředků. V některých případech je neochota řešit ochranu životního prostředí způsobena právě nedostatkem kapacity, jindy nedostatkem politické vůle či kombinací obou faktorů.⁴¹² Ať tak či tak nalezení kompromisu mezi zájmy na ochraně životního prostředí a zájmy na ekonomickém rozvoji má být dosaženo prostřednictvím konceptu udržitelného rozvoje, jenž zůstává přetrvávající výzvou. Vzhledem k tomu, že na univerzální úrovni nelze očekávat zakotvení práva na příznivé životní prostředí (nemluvě o tom, že i kdyby k takovému zakotvení někdy došlo, nelze očekávat, že by bylo doprovázeno účinným kontrolním mechanismem), je vhodné zaměřit pozornost na úroveň regionální.

Regionální mechanismy ochrany lidských práv (tj. evropský, inter-americký a africký) umožňují jednotlivcům podávat stížnosti ohledně tvrzených porušení lidských

⁴¹²SHELTON, D. Human rights and the environment: substantive rights. In: FITZMAURICE, M. a kol. *Research handbook on international environmental law*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2010, s. 278.

práv k nezávislému mezinárodnímu orgánu a podrobují chování státu mezinárodní kontrole. Jejich role by tedy měla spočívat v účinné garanci dodržování lidských práv, jež prohlubuje a upevňuje garance univerzální. Všechny zmiňované regionální lidsko-právní orgány přitom uznaly, že mezi ochranou životního prostředí a ochranou lidských práv existuje spojení. Evropský systém ochrany lidských práv sice nezakotvuje výslovné právo na příznivé životní prostředí, nicméně Evropský soud prostřednictvím evolutivního výkladu Evropské úmluvy poskytuje relativně širokou ochranu garantovaných lidských práv před závažným poškozováním životního prostředí. Inter-americký systém ochrany lidských práv sice zakotvuje výslovné právo na příznivé životní prostředí v San Salvadorském protokolu, nicméně zůstává jen u jeho zakotvení, jelikož neumožňuje podávat individuální stížnosti na porušení tohoto práva. Ochrana životního prostředí je tak poskytována obdobně jako v případě evropského mechanismu nepřímo prostřednictvím ochrany jiných zakotvených lidských práv, přičemž zvláštní pozornost požívají díky evolutivnímu výkladu inter-amerických lidsko-právních instrumentů domorodé národy, jejichž specifický vztah k životnímu prostředí byl reflektován i na úrovni globální. Do třetice africký systém ochrany lidských práv zakotvuje kolektivní právo na příznivé životní prostředí, jehož adresáty nejsou jednotlivci, nýbrž národy. S přihlédnutím k dalším kolektivním právům, jež jsou obsažena v Africké chartě a k extenzivnímu výkladu ustanovení Africké charty Africkou komisí, tak lze dojít k závěru, že africký mechanismus má potenciál poskytovat vysokou ochranu životnímu prostředí domorodých národů. Jednotlivcům však opět nezbývá nic jiného, než se domáhat ochrany svého životního prostředí prostřednictvím jiných zakotvených práv.

Pokud se podíváme na institucionální složení, sestává evropský mechanismus již pouze ze soudu, zatímco inter-americký i africký mechanismus tvoří dva orgány, a to komise a soud. Jednotlivec má automatický přímý přístup k soudu jen v případě mechanismu evropského, což má význam zejm. proto, že pouze soud je oprávněn vydávat závazná rozhodnutí. Podmíněný přístup k soudu v případě inter-amerického a afrického mechanismu pak zvyšuje význam role komise, tj. kvazisoudního orgánu, jehož závěry mají pouze doporučující povahu. Problémy inter-amerického a afrického mechanismu navíc spočívají v nedostačujícím způsobu dohledu nad výkonem rozhodnutí soudu (nemluvě o doporučujících závěrech komise) a v nedostatku financí

k zajištění efektivního fungování systému. Zjevným pozitivem oproti evropskému systému (ve smyslu ochrany dotčených osob) je naopak možnost výběru z širší škály reparačních opatření, jejichž cílem je v zásadě plná restituce či možnost podání individuální stížnosti ve prospěch jiného.

Environmentální činnost všech zmíněných regionálních lidsko-právních orgánů je poměrně podnětná, přičemž lze nalézt celou řadu společných rysů. Za prvé, všechny regionální lidsko-právní orgány považují regionální instrumenty za „živé“, tj. vyvíjející se v souladu s vývojem společnosti, a uplatňují tak extenzivní výklad příslušných ustanovení ve směru široké ochrany jednotlivce či kolektivu. Za druhé, panuje shoda na tom, že stát je povinen zajistit ochranu nejen před jednáním veřejného sektoru, ale též před jednáním soukromých osob, které podléhají jeho jurisdikci. Za třetí, činnost regionálních lidsko-právních orgánů je prostoupena vyvažováním ekonomických zájmů a zájmů na ochraně životního prostředí, přičemž všechny tři regionální mechanismy daly najevo, že ekonomický rozvoj by neměl vést k takovému poškození životního prostředí, které zasahuje do zakotvených lidských práv.

Posuzování, zda se státu podařilo nastolit spravedlivou rovnováhu mezi konfliktními zájmy je často velmi delikátní s tím, že relevantními faktory přiměřenosti přijatých opatření jsou zejm. závažnost a doba trvání újmy, příčinný vztah mezi poškozením životního prostředí a vzniklou újmou, stejně jako soulad či nesoulad s aplikovatelnými standardy s přihlédnutím k celkovému kontextu životního prostředí. Případy porušení lidských práv pak mají obvykle společné závažné poškození životního prostředí se zjevnými následky na životech dotčených osob za současné ignorace aplikovatelných standardů ochrany životního prostředí ze strany státu.

Aplikovatelná pravidla týkající se životního prostředí mají tudíž zásadní význam pro ochranu lidských práv dotčených osob a vymezení odpovídajících povinností států, které v důsledku evolutivního výkladu do určité míry zrcadlí povinnosti obsažené ve značném množství mezinárodních i vnitrostátních předpisů. Tato skutečnost se projevila např. zdůrazňováním procesních práv, která jsou nezbytná pro ochranu některých práv garantovaných příslušnými lidsko-právními instrumenty v záležitostech životního prostředí, či ve specifické ochraně práv domorodých národů – resp. jejich výjimečného vztahu k životnímu prostředí - jež je typická pro inter-americký

a africký mechanismus. Obdobná stanoviska regionálních lidsko-právních orgánů v záležitostech životního prostředí přitom nejsou náhodná, neboť se tyto orgány vzájemně sledují, odkazují jeden na druhého a koordinují své přístupy, v důsledku čehož lze dojít k závěru, že vývoj jednoho z těchto systémů zpravidla ovlivní i vývoj ostatních (příkladem budiž např. ochrana práv domorodých národů v rámci inter-amerického a afrického systému).

Lze tedy shrnout, že státy v současné době nemohou ignorovat závažné poškozování životního prostředí a zároveň dodržovat své regionální lidsko-právní povinnosti. Minimální kvalita životního prostředí je totiž vymezena nerušeným užíváním tradičních lidských práv. Vzhledem k evolutivnímu výkladu regionálních instrumentů se objevují dokonce názory, že samostatné právo na příznivé životní prostředí je již přebytečné.⁴¹³ Shelton, mimochodem bývalá členka Inter-americké komise,⁴¹⁴ k tomu uvádí, že zakotvení tohoto práva by přinejmenším povýšilo záležitost životního prostředí na jednu ze základních hodnot společnosti, jež by byla na stejné úrovni s jinými lidskými právy a měla větší sílu při konfrontaci s konfliktními ekonomickými zájmy.⁴¹⁵ V tomto smyslu přitom vskutku probíhají diskuze směřující k zakotvení práva na zdravé životní prostředí jako součásti práva na zdraví v rámci revize Evropské sociální charty, k doplnění práva na životní prostředí do Evropské úmluvy, či k zakotvení práva na životní prostředí v rámci komplexní univerzální úmluvy o ochraně životního prostředí, na jejímž návrhu systematicky pracuje Mezinárodní unie pro ochranu přírody (IUCN).⁴¹⁶ Vyústění těchto snah ve skutečné zakotvení práva na příznivé životní prostředí však nelze v nejbližší době očekávat.⁴¹⁷ S výjimkou kolektivního práva v Africké chartě tak musejí jednotlivci, či jejich společenství nadále spoléhat na ochranu životního prostředí prostřednictvím evolutivní interpretace garantovaných lidských práv, jež se opírá o aplikovatelná pravidla týkající se životního prostředí a jež je omezena hranicemi dotčeného práva. Je přitom otázkou, zda vzhledem k problémům, jež jsou spojeny s mezinárodní definicí individuálního práva na příznivé životní prostředí a neochotě států zavázat se účinným způsobem

⁴¹³Viz např. SHELTON, D., op. cit. sub 412, s. 279, HANDL, G., op. cit. sub 18, s. 56, či BOYLE, A., op. cit. sub 34, s. 155an.

⁴¹⁴Viz <http://www.oas.org/en/iachr/mandate/composition.asp>, [cit. 2015-08-30].

⁴¹⁵SHELTON, D., op. cit. sub 412, s. 279.

⁴¹⁶Podrobněji viz MÜLLEROVÁ, H., op. cit. sub 7, s. 32an.

⁴¹⁷Viz též MÜLLEROVÁ, H., op. cit. sub 7, s. 41-42.

garantovat toto právo na mezinárodní úrovni, což je mimochodem zřetelné i v rámci inter-amerického systému, není nejvhodnějším způsobem ochrany životního prostředí prostřednictvím lidských práv právě důsledná evolutivní ochrana jiných pevně zakotvených lidských práv.

Seznam zkratek

Africká charta	Africká charta práv člověka a národů
Africká komise	Africká komise pro práva člověka a národů
Africký soud	Africký soud pro práva člověka a národů
Americká úmluva	Americká úmluva lidských práv
ASEAN	Sdružení národů jihovýchodní Asie
AU	Africká unie
CESCR	Výbor OSN pro hospodářská, sociální a kulturní práva
ECOSOC	Hospodářská a sociální rada OSN
Evropská komise	Evropská komise pro lidská práva
Evropská úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Evropský soud	Evropský soud pro lidská práva
ICCPR	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ICESCR	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
ILO	Mezinárodní organizace práce
Inter-americká komise	Inter-americká komise pro lidská práva
Inter-americký soud	Inter-americký soud pro lidská práva
OAJ	Organizace africké jednoty
OAS	Organizace amerických států
OSN	Organizace spojených národů
UDHR	Mezinárodní deklarace lidských práv

Výbor

Výbor OSN pro lidská práva

Seznam literatury

Knihy:

- ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, 986 s., ISBN: 978-0-521-74710-3.
- KRAVCHENKO, S., BONINE, J. E. *Human rights and the environment: cases, law and policy*. Durham, NC: Carolina Academic Press, 2008, 637 s., ISBN: 978-1-59460-413-3.
- LHOTSKÝ, J. *Ochrana lidských práv v mezinárodním právu: Kontrolní mechanismy na regionální a univerzální úrovni a možnost vzniku Světového soudu pro lidská práva*, Brno: Masarykova univerzita, 2012, 321 s., ISBN: 978-80-210-6066-1.
- SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, 563 s., ISBN: 978-1-84980-138-6.
- ŠTURMA, P. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*, 3. dopl. vyd., Praha: C. H. Beck, 2010, 172 s., ISBN: 978-80-7400-318-9.
- ŠTURMA, P. *Pojem a teorie lidských práv*, 1. vyd., Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2013, 120 s., ISBN: 978-80-87146-77-4.

Odborné články:

- ANDERSON, R. M. Human Rights Approaches to Environmental Protection: An Overview. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 134-138.
- ATAPATTU, S. The Right to a Healthy Life or the Right to Die Polluted?: The Emergence of a Human Right to a Healthy Environment Under International Law, *Tulane Environmental Law Journal*, 2002-2003, roč. 16, s. 66-126.
- BOYLE, A. Human Rights and the Environment: Where Next?, *The European Journal of International Law*, 2012, roč. 23, č. 3, s. 613-642.
- BOYLE, A. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment, *Fordham Environmental Law Review*, 2006-2007, roč. 18, s. 471-511.

- BUERGENTHAL, T. The Evolving International Human Rights System. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 336-337.
- COLLINS, L. Are We There Yet? The Right to Environment in International and European Law, *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, 2007, roč. 3, č. 2, s. 119-153.
- COOMANS, F. The Ogoni Case before the African Commission on Human and Peoples' Rights, *International and Comparative Law Quarterly*, 2003, roč. 52, č. 3, s. 749-760.
- HANDL, G. Human Rights and Protection of the Environment: A Mildly „Revisionist“ View. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 31-56.
- MAY, R. J. Constituting Fundamental Environmental Rights Worldwide, *Pace Environmental Law Review*, 2006, roč. 23, č. 1, s. 113-182.
- MÜLLEROVÁ, H. Aktuální otázky zakotvení lidského práva na životní prostředí v mezinárodním právu, *Acta Universitatis Carolinae*, 2011, iuridica 3, s. 19-44.
- NASH, F. R. The Rights of Nature: A History of Environmental Ethics, In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 129.
- NICKEL, W. J. The Human Right to a Safe Environment: Philosophical Perspectives on Its Scope and Justification. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 16-30.
- PEDERSEN, W. O. European Environmental Human Rights and Environmental Rights: A Long Time Coming?, *Georgetown International Environmental Law Review*, 2008, roč. 21, č. 1, s. 1-50.
- ROBERTSON, H. A., MERILLS, G. J. Human Rights in the World: An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 203-204.
- RODRIGUEZ-RIVERA, E. L. Is the Human Right to Environment Recognized under International Law? It Depends on the Source, In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D.

Environmental Protection and Human Rights, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 141-144.

- SANDS, P. Principles of International Environment in Law. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 148-149.
- SAX, L. J. The Search for Environmental Rights. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 3-15.
- SHELTON, D. Developing substantive environmental rights, *Journal of Human Rights and the Environment*, roč. 1, č. 1, 2010, s. 89-120.
- SHELTON, D. Environmental Rights and Brazil's Obligations in the Inter-American Human Rights System, *The George Washington International Law Review*, roč. 40, č. 3, s. 733-777.
- SHELTON, D. Environmental Rights. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 130-133.
- SHELTON, D. Human rights and the environment: substantive rights. In: FITZMAURICE, M. a kol. *Research handbook on international environmental law*, Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2010, s. 265-283.
- SHELTON, D. The Promise of Regional Human Rights Systems. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 251-255.
- STONE, C. Should Trees Have Standing? Towards Legal Rights for Natural Objects. In: ANTON, K. D., SHELTON, L. D. *Environmental Protection and Human Rights*, New York: Cambridge University Press, 2011, s. 127-128.
- TAYLOR, E. P. From Environmental to Ecological Human Rights: A New Dynamic in International Law?. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 386-473.
- ŽÁKOVSKÁ, K. Práva domorodých národů jako nástroj ochrany životního prostředí. In: ŠTURMA, P., ŽÁKOVSKÁ, K. a kol. *Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2014, s. 69-93.

Primární zdroje:

- Africká charta práv člověka a národů (*African Charter on Human and Peoples' Rights*).
- Americká deklarace práv a povinností člověka (*American Declaration of the Rights and Duties of Man*).
- Americká úmluva o lidských právech (*American Convention on Human Rights*).
- Biskajská deklarace o právu na životní prostředí (*Declaration of Bizkaia on the Right to the Environment*).
- Deklarace Konference OSN o životním prostředí a rozvoji - tzv. Deklarace z Ria (*Rio Declaration on Environment and Development – Rio Declaration*).
- Deklaraci Konference OSN o životním prostředí - tzv. Stockholmská deklarace (*Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment – Stockholm Declaration*).
- Deklarace o právu na rozvoj (*Declaration on the Right to Development*).
- Deklarace práv domorodých národů (*Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*).
- Deklaraci tisíciletí (*Millennium Declaration*).
- Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv - tzv. San Salvadorský protokol (*Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights "Protocol of San Salvador"*).
- Haagská deklarace o životním prostředí (*Hague declaration on the environment*).
- Mezinárodní deklarace lidských práv (*Universal Declaration of Human Rights*).
- Mezinárodním pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*International Covenant on Economic, Social and Cultural rights*).
- Mezinárodním pakt o občanských a politických právech (*Interantional Covenant on Civil and Political Rights*).
- Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*).
- Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (*Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights*).

- Protokol č. 11 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (*Protocol No. 11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*).
- Protokol č. 14 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (*Protocol No. 14 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*).
- Protokol k Africké chartě o zřízení Afrického soudu práv člověka a národů (*Protocol to the African Charter on the Establishment of the African Court*).
- Protokol z Buenos Aires (*Protocol of Amendment to the Charter of the Organization of the American States "Protocol of Buenos Aires"*).
- Rezoluce Hospodářské sociální rady 1985/17 (*ECOSOC resolution*).
- Rezoluce Valného shromáždění OSN 2398 (*G. A. Res. 2398, Problems of the Human Environment*).
- Rezoluce Valného shromáždění OSN 45/94 (*G. A. Res. 45/94*).
- Rezoluce Valného shromáždění OSN 42/186 (*G. A. Res. 42/186, Environmental Perspective to the Year 2000 and Beyond*).
- Rezoluce Výboru pro lidská práva 19/10 (*Human Rights Committee, resolution*).
- Rezoluce Výboru pro lidská práva 28/11 (*Human Rights Committee, resolution*).
- Světová charta přírody (*World Charter for Nature*).
- Teheránská deklarace o lidských právech a životním prostředí (*Tehran declaration on human rights and the environment*).
- Úmluva ILO č. 169 (*International Labour Organization, Convention No. 169*).
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod - Evropská úmluva o ochraně lidských práv (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – European Convention on Human Rights*).
- Úmluva o posuzování vlivů na životní prostředí přesahující státní hranice – Espoo úmluva (*Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context – Espoo Convention*).
- Úmluva o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v otázkách životního prostředí – Aarhuská úmluva (*Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters - Aarhus Convention*).
- Úmluva o právech dítěte (*Convention on the Rights of the Child*).

- Vídeňská deklarace přijatá na Vídeňské konferenci o lidských právech z roku 1993 (*Vienna Declaration and Programme of Action*).
- Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Všeobecný komentář č. 3 o povaze povinností smluvních států (*CESCR, General Comment no. 3: The nature of States parties' obligations*).
- Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Všeobecný komentář č. 12 o právu na jídlo (*CESCR, General Comment no. 12: The Right to Adequate Food*).
- Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Všeobecný komentář č. 13 o právu na vzdělání (*CESCR, General Comment no. 13: The Right to Education*).
- Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Všeobecný komentář č. 14 o právu na nejvyšší dosažitelnou úroveň zdraví (*CESCR, General Comment no. 14: The right to the Highest Attainable Standard of Health*).
- Výroční zpráva Výboru pro lidská práva, A/67/40/VOL.II. (*Human Rights Committee, Annual/Sessional report*).
- Závěrečná zpráva Speciální zpravodajky OSN Fatmy Z. Ksentini, *Lidská práva a životní prostředí* (*Final report prepared by Mrs. Fatma Zohra Ksentini, Special Rapporteur, Human Rights and the Environment*).
- Zpráva Světové komise pro životní prostředí a rozvoj: *Our Common Future*.
- Zpráva Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva E/2014/22 (*CESCR, Report on the fiftieth and fifty-first sessions*).

Jednací řády, soudní řády a statuty mezinárodních orgánů:

- Jednací řád Africké komise pro práva člověka a národů (*Rules of Procedure of the African Commission on Human and Peoples' Rights*).
- Jednací řád Afrického soudu pro práva člověka a národů (*Rules of Procedure of the African Court on Human and Peoples' Rights*).
- Jednací řád Inter-americké komise pro lidská práva (*Rules of procedure of the Inter-American Commission on Human Rights*).

- Soudní řád Evropského soudu pro lidská práva (*Rules of Court, European Court of Human Rights*).
- Statut Inter-americké komise pro lidská práva (*Statute of the Inter-American Commission on Human Rights*).
- Statut Mezinárodního soudního dvora (*Statute of the International Court of Justice*).

Judikatura Mezinárodního soudního dvora

- *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, posudkové stanovisko Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996.

Činnost regionálních lidsko-právních orgánů:

Evropa

Evropský soud pro lidská práva:

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland* ze dne 26. srpna 1997, stížnosti č. 67\1996\686\876.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Brosset-Triboulet and Others v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34078/02.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Buckley v. the United Kingdom* ze dne 29. listopadu 1996, stížnost č. 20348/92.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Budayeva and Others v. Russia* ze dne 20. března 2008, stížnosti č. 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 a 15343/02.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Chapman v. the United Kingdom* ze dne 18. ledna 2001, stížnost č. 27238/95.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Deés v. Hungary* ze dne 9. listopadu 2010, stížnost č. 2345/06.

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Depalle v. France* ze dne 29. března 2010, stížnost č. 34044/02.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Dubetska and Others v. Ukraine* ze dne 10. února 2011, stížnost č. 30499/03.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fadeyeva v. Russia* ze dne 9. června 2005, stížnost č. 55723/00.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Fredin v. Sweden* ze dne 18. února 1991, stížnost č. 12033/86.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Giacomelli v. Italy* ze dne 2. listopadu 2006, stížnost č. 59909/00.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Gorraiz Lizaraga and Others v. Spain* ze dne 27. dubna 2004, stížnost č. 62543/00.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Guerra and Others v. Italy* ze dne 19. března 1998, stížnosti č. 116/1996/735/932.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hamer v. Belgium* ze dne 27. listopadu 2007, stížnost č. 21861/03.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 2. října 2001, stížnost č. 36022/97.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hatton and Others v. the United Kingdom* ze dne 8. července 2003, stížnost č. 36022/97.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Kyrtatos v. Greece* ze dne 22. května 2003, stížnost č. 41666/98.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Leander v. Sweden* ze dne 26. března 1987, stížnost č. 9248/81.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Leon and Agnieszka Kania v. Poland* ze dne 21. července 2009, stížnost č. 12605/03.
- Rozsudek Evropského soud pro lidská práva ve věci *Lopéz Ostra v. Spain* ze dne 9. prosince 1994, stížnost č. 16798/90.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Moreno Gómez v. Spain* ze dne 16. listopadu 2004, stížnost č. 4143/02.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Öneryildiz v. Turkey* ze dne 30. listopadu 2004, stížnost č. 48939/99.

- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Papamichalopoulos and Others v. Greece* ze dne 24. června 1993, stížnost č. 14556/89.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Papastavrou and Others v. Greece* ze dne 10. dubna 2003, stížnost č. 46372/99.
- Rozsudek evropského soudu pro lidská práva ve věci *Pine Valley Developments LTD and Others v. Ireland* ze dne 29. listopadu 1991, stížnost č.12742/87.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Powell and Rayner v. the United Kingdom* ze dne 21. února 1990, stížnost č. 9310/81.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Steel and Morris v. the United Kingdom* ze dne 15. února 2005, stížnost č. 68416/01.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Taşkin and Others v. Turkey* ze dne 10. listopadu 2004, stížnost č. 46117/99.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Tătar v. Romania* ze dne 27. ledna 2009, stížnost č.67021/01.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vides Aizsardzības Klubs v. Latvia* ze dne 27. května 2004, stížnost č. 57829/00.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Zander v. Sweden* ze dne 25. listopadu 1993, stížnost č. 14282/88.

Amerika

Inter-americký soud pro lidská práva:

- Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Claude-Reyes et al. v. Chile (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 19. září 2006.
- Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Kichwa Indigenous People of Sarayaku v. Ecuador (Merits and reparations)* ze dne 27. června 2012.
- Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 31. srpna 2001.
- Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Saramaka People v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations, and Costs)* ze dne 28. listopadu 2007.

- Rozsudek Inter-amerického soudu pro lidská práva ve věci *Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 29. března 2006.
- Posudkové stanovisko Inter-amerického soudu pro lidská práva č. 10.

Inter-americká komise pro lidská práva:

- Rezoluce Inter-americké komise pro lidská práva č. 12/85 ze dne 5. března 1985 ve věci *Yanomami Community v. Brazil*.
- Zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 69/04 ze dne 15. října 2004 ve věci *Community of San Mateo De Huanchor and it's members v. Peru*.
- Zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 40/04 ze dne 12. října 2004 ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize*.
- Zpráva Inter-americké komise pro lidská práva č. 88/03 ze dne 22. října 2003 ve věci *Metropolitan Nature Reserve v. Panama*.
- Zpráva Inter-americké komise pro lidská práva o stavu lidských práv v Ekvádoru z roku 1997 (*Report on the Situation of Human Rights in Ecuador, 1997*).
- Zpráva Inter-americké komise, Přístup ke spravedlnosti jako záruka hospodářských, sociálních a kulturních práv. Revize standardů přijatých v rámci inter-amerického systému lidských práv z roku 2007 (*Access to Justice as a Guarantee of Economic, Social, and Cultural Rights. A Review of the Standards Adopted by the Inter-American system of Human Rights, 2007*).

Afrika

Africká komise pro práva člověka a národů:

- Rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group (on behalf of Endorois Welfare Council) v. Kenya* ze dne 25. listopadu 2009, stížnost č. 276/03.
- Rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *Free Legal Assistance Group and Others v. Zaire* (říjen 1995), stížnosti č. 25/89, 47/90, 56/91, 100/93.

- Rozhodnutí Africké komise pro práva člověka a národů ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria* ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96.

Právní předpisy:

- zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

Elektronické zdroje:

- COUNCIL OF EUROPE, *Manual on Human Rights and the Environment* [online], 2. vyd., Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2012, 195 s., ISBN: 978-92-871-7318-8.

Dostupné na:

http://www.echr.coe.int/LibraryDocs/DH_DEV_Manual_Environment_Eng.pdf.

- Millennium Ecosystem Assessment, *Ecosystems and Human Well-Being: Synthesis* [online], Washington, DC: Island Press, 2005, 137 s., ISBN: 1-59726-040-1. Dostupné na: <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>.
- VERSCHUUREN, M. J. Contribution of the case law of the European Court of Human Rights to sustainable development in Europe (6. září 2013) [online]. In: SHOLTZ, W., VERSCHUUREN, J. (ed). *Regional Intergation and Sustainable Development in a Globalised World*, Edward Elgar Publishers, 2014, *Forthcoming*, s. 1-15. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2321663.

databáze smluv OSN: <https://treaties.un.org>

oficiální stránka úřadu Vysokého komisaře pro lidská práva: <http://www.ohchr.org>

oficiální stránka Aarhuské úmluvy v ČR: <http://www.ucastverejnosti.cz/cz/>

African Human Rights Case Law Analyser: <http://caselaw.ihrda.org>

oficiální stránka Africké unie: <http://www.au.int/>

oficiální stránka Africké komise pro práva člověka a národů: <http://www.achpr.org>

oficiální stránka Evropského soudu pro lidská práva:

<http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>

oficiální stránka Organizace amerických států: <http://www.oas.org>

SSRN eLibrary Database Search: <http://papers.ssrn.com>

Encyklopedie Britannica: <http://www.britannica.com>

Seznam příloh

Příloha č. 1

Příloha č. 1

Stručné srovnání regionálních lidsko-právních mechanismů

Relevantní prameny v kontextu životního prostředí

Evropa = Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách ve znění následných protokolů.

Amerika = Americká deklarace práv a povinností člověka, Americká úmluva o lidských právech ve znění následných protokolů vč. San Salvadorského protokolu.

Afrika = Africká charta práv člověka a národů ve znění následných protokolů.

Předmět ochrany

Evropa = zejm. občanská a politická práva s tím, že právo na příznivé životní prostředí není výslovně zakotveno.

Amerika = zejm. občanská a politická práva; dle San Salvadorského protokolu též práva hospodářská, sociální a kulturní, jejichž součástí je mj. právo každého na příznivé životní prostředí. Domáhat se ochrany hospodářských, sociálních a kulturních práv prostřednictvím individuální stížnosti je však možné jen u práva zaměstnanců sdružovat se v odborech a práva na vzdělání.

Afrika = občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní práva jsou od počátku součástí Africké charty. Charta navíc přiznává jak práva individuální, tak práva kolektivní, jež náleží „všem národům“. Právo na příznivé životní prostředí je přitom součástí právě kolektivních práv.

Institucionální složení

Evropa: pouze soud.

Amerika: komise a soud, s tím že komise má dvojí postavení jakožto autonomního orgánu OAS a smluvního orgánu Americké úmluvy.

Afrika: komise a soud.

Přístup jednotlivce k soudu

Evropa: přímý přístup jednotlivce k soudu, který má obligatorní jurisdikci vůči smluvním stranám Úmluvy.

Amerika: nepřímý přístup. Soud věc projednává, jestliže věc byla nejprve posouzena Komisí a poté postoupena Komisi nebo smluvním státem s tím, že jurisdikce Soudu se vztahuje na smluvní stranu Úmluvy jen, jestliže vydala prohlášení (*opt-in*) o tom, že jurisdikci Soudu přijímá.

Afrika: nepřímý přístup s možností přímého přístupu. Soud projednává stížnost jednotlivce, jestliže byl předložen Komisi, smluvním státem či mezivládní organizací s tím, že jurisdikce Soudu je v tomto případě obligatorní. Přímý přístup jednotlivce k Soudu je pak možný jen za podmínky, že stát za tím účelem vydá prohlášení (*opt-in*).

Reparace

Evropa: spravedlivé zadostiučinění i v peněžní podobě s tím, že zůstává na příslušném státu, aby zvolil konkrétní opatření, kterým porušení Úmluvy napraví. Soud si však v některých případech vypomáhá evolutivní interpretací ve prospěch povinnosti státu ukončit porušování a odčinit jeho následky tak, aby byl obnoven původní stav, či ve prospěch záruk, že se protiprávní chování nebude opakovat.

Amerika: cílem reparací je plná restituce, tj. uvedení do původního stavu, jež může zahrnovat kompenzaci, satisfakci, ale též garance, že porušení nebude opakováno.

Afrika: cílem je náprava porušení, zahrnující spravedlivou kompenzaci nebo reparaci.

Dohled nad výkonem rozsudku

Evropa: Výbor ministrů s tím, že tento způsob se osvědčil.

Amerika: Soud s tím, že tento mechanismus donucení není v praxi příliš účinný, jelikož ze strany OAS se Soudu nedostává potřebné pozornosti.

Afrika: Rada ministrů OAJ, resp. Výkonná rada AU s tím, že efektivita je závislá na roli Výkonné rady AU.

Financování

Evropa: výdaje na činnost soudu hradí Rada Evropy.

Amerika: nedostatek vlastních zdrojů.

Afrika: závislost na zdrojích z Evropy a Ameriky.

Abstrakt

Předmětem diplomové práce je analýza práva na příznivé životní prostředí, resp. ochrany určité kvality životního prostředí na mezinárodní úrovni se zaměřením na regionální systémy ochrany lidských práv. Tato diplomová práce se člení na tři kapitoly. První kapitola nastiňuje vývoj lidských práv na univerzální úrovni a určité problémy, které tento vývoj provázejí. Druhá kapitola podává přehled lidsko-právních přístupů k ochraně životního prostředí, jedním z nichž je také snaha o uznání a zakotvení samostatného práva na příznivé životní prostředí. Třetí kapitola zkoumá vývoj práva na příznivé životní prostředí, resp. ochrany určité kvality životního prostředí v rámci regionálních systémů ochrany lidských práv, a to tak, že se zaměřuje na kontrolní mechanismy příslušných regionálních systémů a jejich činnost v oblasti ochrany životního prostředí. Závěr se věnuje zhodnocení vývoje práva na příznivé životní prostředí v mezinárodním právu, zaměřuje se na srovnání a zhodnocení shodných a rozdílných znaků regionálních systémů ochrany lidských práv a naznačuje budoucí vývoj ochrany životního prostředí prostřednictvím lidských práv.

Abstract

The aim of the diploma thesis is the analysis of the right to a favourable environment, or to the protection of the certain quality of the environment with a focus on the regional human rights systems. This diploma thesis is divided into three chapters. The first chapter outlines the evolution of human rights at the universal level and certain related problems that accompany this evolution. The second chapter is concerned with the overview of the human-rights based approaches to the protection of the environment which include *inter alia* the effort for the recognition of the separate right to a favourable environment. The third chapter examines the evolution of the right to a favourable environment, or to the protection of the certain quality of the environment within the regional human rights systems so it concentrates on the control mechanisms of the relevant regional systems and their activity in the area of the protection of the environment. The conclusion deals with the evaluation of the evolution of the right to a favourable environment within the international law, focuses on the comparison and assessment of the common and different features of the regional human rights systems and indicates the future trend.

Summary

Right to a favourable environment within the regional human rights systems

This diploma thesis deals with the relation between the protection of human rights and the environment at the international level with the focus on the regional human rights systems, i.e. the European, Inter-American and African human rights systems. The human rights instruments, apart from classical instruments of the international environmental law, started to be applied in order to protect the environment following the negative changes of the environment. The discussion concerning the possible relations between the protection of the environment and human rights lead to the formulation of three human-rights based approaches to the protection of the environment which consist of the evolutive interpretation of the traditional human rights, the recognition of the procedural environmental rights and the effort to recognize the right to a favourable environment that should be the final outcome of the relations between human rights and the environmental protection. However, while the right to a favourable environment has not been recognized at the universal level yet, it was recognized within the Inter-American and African regional human rights systems. Furthermore, all aforesaid regional systems have expressed the will to give special attention to the environmental issues through the evolutive interpretation of traditional human rights and therefore deserve special attention.

The aim of this thesis is to analyse the evolution of the right to a favourable environment, or the protection of the certain quality of the environment at the international level with the focus on the regional human rights systems.

The method is based on the analysis and comparison of the international instruments and outcomes of the activity of the regional human rights bodies, which are supplemented by the opinions of the doctrine.

The weak control mechanisms of human rights at the universal level enhance the role of regional human rights bodies which have the judicial institutions that should have the potential to guarantee the effective control of the adherence to human rights. Nonetheless, due to the fact that within the Inter-American and African mechanisms the direct access to the court is conditioned by the given requirements and the way of the

supervision of adherence to judgements is insufficient, only the European system represents a truly effective mechanism.

Still, the activity of regional human rights bodies concerning the protection of the environment is inspiring, since it reflects to a certain extent all the human-rights approaches to the protection of the environment. The paper therefore analyses quite deeply the outcomes of the activity of regional human rights bodies and concludes that although the right to a favourable environment is recognized within the Inter-American and African systems, the Inter-American system does not allow to file an individual petition concerning the violation of this right and the African system recognizes not an individual, but a collective right to a favourable environment, whose addressees are the nations. Consequently, the protection of the certain quality of the environment is within the regional human rights systems ensured primarily through the evolutive interpretation of the traditional human rights, which is actually probably the most suitable way how to protect the environment through the human rights instruments, since the states lack the will to guarantee an effective individual right to a favourable environment at international level and even if it was recognised it would not be followed by the effective enforcement mechanism, which is also apparent within the Inter-American system of human rights.

Klíčová slova

Ochrana životního prostředí, lidská práva, regionální systémy ochrany lidských práv

Keywords

Environmental protection, human rights, regional systems of human rights protection